

FİLİSTİN
9/2

T.C.
GENELKURMAY BAŞKANLIĞI
ANKARA

1918 YILINDA TÜRK ORDUSUNUN FİLİSTİN VE SURİYE'DEN ÇEKİLİŞİNDE 3 NCÜ SÜVARİ TÜMENİNİN HAREKÂTİ

Albay Şerif GÜRALP

956.101543
GUR
2006
k.2

ATASE

Yayına Hazırlayanlar
Dr. Öğ. Yb. Zekeriya TÜRKMEN
Tat. Uzm. Fatma İLHAN

Sadece İncelemek İçindir
Ücreti Yoktur
İnceledikten Sonra Siliniz ve Bulursanız Satın Alınız.

Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları

ANKARA 2006

Kapak resmi : 126 ncı Alaydan Bir Kısım Erat
Türk ve Müttefik Kumanda Heyeti

Kaynak : Gnkur. ATASE Arşivi, Birinci
Dünya Harbi Koleksiyonu,
Albüm Nu: 5

**T.C.
GENELKURMAY BAŞKANLIĞI
ANKARA**

**1918 YILINDA TÜRK ORDUSUNUN
FİLİSTİN VE SURİYE'DEN ÇEKİLİŞİNDE
3 NC SÜVARİ TÜMENİNİN HAREKÂTI**

Alb. şerif GÜRALP

Yayına Hazırlayanlar

Dr. ğ. Yb. Zekeriya TÜRKMEN

Tar. Uzm. Fatma İLHAN

Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları

**ANKARA
GENELKURMAY BASİMEVİ
2006**

Demirbaş.: 00013165

956.101543
= GUR
2006
k.2

ISBN: 975-409-393-8

NSN : 7610270330205

YAYIN KURULU BAŞKANI

Korg. Eyüp KAPTAN

YAYIN KURULU

Kur. Alb. Ramazan KONUK

Dr. Öğ. Yb. Zekeriya TÜRKMEN

Tar. Uzm. Fatma İLHAN

SAYFA DÜZENİ

Red. Uzm. Yasemin TAŞCI

KAPAK TASARIMI

Ceyhan KURHAN

GENELKURMAY BASIMEVİ
YAYIN NUMARASI : 2006/92

SUNUŞ

Emekli Albay Şerif Güralp tarafından hazırlanan "1918 Yılında Türk Ordusunun Filistin ve Suriye'den Çekilişinde 3 ncü Süvari Tümeninin Harekâtı" adlı eser, 1941 yılında 120 Sayılı Askerî Mecmuâ'nın eki olarak yayımlanmıştır. Güralp, Türk Ordusunun Filistin ve Suriye'den geri çekilmesi sırasında üsteğmen rütbesiyle 3 ncü Süvari Tümeninin 8 nci Alayının 3 ncü Bölüğüne komuta etmiş ve cephede geçen tüm muharebelere katılmıştır. Güralp bu eserini, dönemin Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak'ın direktifleri ile Birinci Dünya Savaşı'ndan 23 yıl sonra hazırlamıştır.

Eserde, Tümenin Sina-Filistin Cephesi'nde yaptığı muharebelerin anlatıldığı kısa bir tarihçe ve Tümenin bu muharebeler süresince kaldığı Şeria bölgesi hakkında detaylı bilgiler verildikten sonra 19-30 Eylül 1918 tarihleri arasında gerçekleşen harekât gün gün anlatılmıştır. Büyük zayıflatma sonuçlanan harekâta, 3 ncü Süvari Tümeninin Şam'da İngiliz kuvvetlerine esir düşmesi ve bunda Arapların etkisine değinilmiştir. İngilizlere teslim olmayan, 3 ncü Süvari Tümenine mensup 6 ncı Alayın 2 nci Bölüğü ile 8 nci Alayın 3 ncü Bölüğünün, komutanlarının emrinde 4 Ekim 1918 tarihine kadar mücadeleye devam ederek, Halep muharebelerinde son görevlerini başarılı bir şekilde yerine getirdikleri belirtilmiştir. Eserin sonunda İngiliz ordusu ve İngilizlerle birlikte hareket eden Arap kuvvetlerine dair genel değerlendirmeye yer verilmiştir. Eriha bölgesinde çok daha iyi şartlar altında bulunan İngiliz kuvvetlerine karşı; zor şartlar altında ve iase sıkıntısı içinde bulunan Türk kuvvetlerinin hiç de eşit olmayan koşullar altında özveri ve sabırla verdikleri büyük mücadeleler vurgulanmıştır. Güralp, "Türk'e azimli Türk komutanı komuta ettikçe, Türk'ü yenmek kolay değildir." diyerek sözlerini noktalamıştır. Ancak dilin yaşayan bir varlık olduğu göz önüne alındığında 1941 yılında yazılan bu eserin günümüz Türkçesine uyarlanması zorunluluğu doğmuştur. Bu amaçla eserin dili günümüz Türkçesine çevrilip güncellenirken eserin daha iyi anlaşılması için de çeviren tarafından açıklayıcı dipnotlar, yazara ait fotoğraf ve şahsi bilgiler eklenmiştir.

Eser, Askerî Tarih Şubesinde görevli Dr. Öğ. Yb. Zekeriya Türkmen ile Tarih Uzmanı Fatma İlhan tarafından yeniden gözden geçirilerek günümüz Türkçesine çevrilmiştir.

Eyüp KAPTAN
Korgeneral
ATASE Başkanı

1. 1. 1911

2. 2. 1911

3. 3. 1911

4. 4. 1911

5. 5. 1911

6. 6. 1911

7. 7. 1911

8. 8. 1911

9. 9. 1911

10. 10. 1911

11. 11. 1911

12. 12. 1911

13. 1. 1912

14. 2. 1912

15. 3. 1912

16. 4. 1912

17. 5. 1912

18. 6. 1912

19. 7. 1912

20. 8. 1912

21. 9. 1912

22. 10. 1912

23. 11. 1912

24. 12. 1912

25. 1. 1913

26. 2. 1913

27. 3. 1913

28. 4. 1913

29. 5. 1913

30. 6. 1913

31. 7. 1913

32. 8. 1913

33. 9. 1913

34. 10. 1913

35. 11. 1913

36. 12. 1913

37. 1. 1914

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	
İÇİNDEKİLER	III
ALB. ŞERİF GÜRALP	V
ÖN SÖZ	VII
A. GİRİŞ	1
1. Şeria Vadisi (Harita-1)	2
2. Şeria Nehri Geçitleri (Harita-1)	3
3. 3 ncü Süvari Tümeninde İlaşe	3
4. Tümeninde Elbise, Silah ve Teçhizat	5
B. HAREKÂTIN BAŞLANGICI (Kroki-1)	7
1. Nehrin Doğusundan Bisan İstikametine İlerleyiş, Köprü ve Geçit Muharebeleri (Kroki-2)	7
2. Geçidin Batısındaki Savaş (Kroki-9)	13
3. 3 ncü Süvari Tümeninin Artçılığı	13
4. Havran Bölgesinde Yürüyüş	14
5. Tafas Muharebesi (Kroki-10)	15
6. 6 ncı Alayın İkinci Tafas Muharebesi (Kroki-11)	18
7. Şam'a Doğru Yürüyüş	19
8. 3 ncü Süvari Tümeninin Son Muharebesi ve Esareti (Kroki-12)	23
C. DÜŞÜNCELER (Kroki-13)	31
1. Arap Kuvvetleri	39
2. Taarruz Eden İngiliz Ordusu	39
SONUÇ	43
DİZİN	45
KAYNAKLAR	49
EKLER	51

Albay Şerif GÜRALP

Şerif GÜRALP

Albay

(1326-Sv.18)

(1887-.....)

14 Nisan 1887'de Edirne'de doğmuştur. Ruşen Bey'in oğludur. 14 Kasım 1907'de girdiği Harp Okulundan 29 Mart 1910'da teğmen rütbesiyle mezun olmuştur. Harp Okulundan mezun olduktan sonra 1 nci Kolordu 3 ncü Süvari Alayı 2 nci Bölük Komutanlığına atanmıştır.

29 Kasım 1914'te aldığı üsteğmenlik rütbesiyle; 3 ncü Süvari Alayı 3 ncü Bölüğünde, 3 ncü Süvari Tümeni 8 nci Alay 3 ncü Bölük Komutanlığında, 12 nci Kolordu Süvari Müfrezesi Komutanlığında görev almıştır.

10 Ekim 1920'de yüzbaşı, 29 Aralık 1924'te binbaşı olmuştur. Bu rütbelerde iken 1 nci Süvari Tümeni 10 ncu Alay Komutanlığında bulunmuş, Burdur, Isparta, Antalya Vesait-i Nakliye Tekalif Komisyonunda yer almıştır. Trakya'da Refet Paşa karargâhında Şifre ve Evrak Müdürlüğünde, Genelkurmay Başkanlığı Talim ve Terbiye Dairesi Yayım Şubesinde, Genelkurmay Ulaştırma ve Muhabere Dairesinde, Genelkurmay Başkanlığı Harekât Dairesinde, Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesinde, 9 ncu Kolordu 41 nci Süvari Alayında, 3 ncü Piyade Tümeni Satın Alma Komisyon Başkanlığında, Erzincan Askerlik Şubesi Başkanlığında, 3 ncü Kolordu 2 nci Süvari Tümeni 13 ncü Alayda, Kırklareli'de 2 nci Süvari Tümeni Satın Alma Komisyonu Başkanlığında görev yapmıştır.

30 Ağustos 1932'de yarbay, 30 Ağustos 1937'de albaylığa terfi etmiştir. Bu süre içinde Antep'te 54 ncü Süvari Alayı Komutan Muavinliğine, Urfa'da 14 ncü Süvari Tümeni 2 nci Şube Müdürlüğüne, 2 nci Süvari Tümeni 13 ncü Alay Komutanı Muavinliğine, Urfa Askeri İhtisas Mahkemesi Azalığına, 1 nci Tümen 14 ncü Alay Komutanlığına, Trakya'da 2 nci Süvari Tümeni 22 nci Tugay Komutanlığına, Urfa'da 14 ncü Süvari Tümeni 14 ncü Süvari Tugay Komutanlığına, Trakya'da 2 nci Süvari Tümeni 22 nci Tugay Komutanlığına, İstanbul Merkez Komutan Muavinliğine atanmıştır.¹

Askerlik görevi süresi içerisinde 1912-1913 Balkan Savaşı, 1914-1918 Birinci Dünya Savaşı, 1919-1922 İstiklâl Savaşı'na katılmıştır.

14 Temmuz 1945 tarihinde emekli olmuştur.² Bir Askerin Günlüğünden, Çanakkale Cephesi'nden Filistin'e ve Kurtuluş Savaşı'nın İçyüzü isimli eserleri yazmıştır.

¹ KKK Emeklilik Şubesi Arşivi, Şahsi Dosyası.

² MSB Arşivi, Albay Bölümü, Şahsi Dosyası, Kls. 67, Dos. 2131.

ÖN SÖZ

Filistin Orduları Grubunun çekilmesinde 3 ncü Süvari Tümeninin harekâtı, hizmetleri ve Şam'da-esareti ile ilgili olarak bazı eserler yazılmıştır. Ancak bu eserler, sadece genel bilgi vermektedir. Bunlardan, taktik, idare ve zorluklarla mücadele etme açısından tam olarak fikir edinmek mümkün değildir. Çünkü bu eserler arasında, Süvari Tümeninin son hareketleri hakkında detaylı olarak bilgi veren yazıya rastlanılmamıştır.

Yenilgi anında, bu harekâta ait belgelerin de muhafaza edilerek harp tarihimizin belgeleri arasına girdiğini hiç zannetmiyorum.

Çünkü 19 Eylül 1918 tarihinde başlayan bu harekât, 30 Eylül 1918'de Tümenin esaretiyle bitmiştir. O felakette Tümenen yalnız bölükleriyle beraber iki bölük komutanı kurtulabilmiş, Tümen Komutan Vekili ile diğer bütün subaylar esir düşmüşlerdir. İşte bütün belgelerin de bu sırada kaybolmuş, ya da yok edilmiş olabileceği düşünülmektedir.

O harekâta Tümen Komutan Vekili olan Kurmay Binbaşı Vecihi¹ 1921 yılında "Filistin Ric'atı²" (Filistin Geri Çekilmesi) adlı bir eser yazmıştır. Bu eserde harekâttan çok eleştiriler yer almaktadır. Bir kroki dahi yoktur. Bununla beraber bu eser; yazılarımda bana çok yardım etti.

Çekilmenin başından sonuna kadar bu Tümenin 8 ncı Alayının bir bölüğüne komuta ettim. Bütün savaşlara katıldığım için harekâtı oldukça iyi bir şekilde tespit ettim. O zaman 6 ncı Alayın 2 ncı Bölüğüne komuta eden ve esareti kabul etmeyerek bölüğüyle Şam'dan çıkan Yüzbaşı Salih (Albay Salih Gençoğlu)'in de verdiği notlarla yazılarımı zenginleştirdiğimden kendisine teşekkürü ve minneti borç bilirim.

Eğer bu yazılarımla harp tarihimize ve mesleğime ufak bir hizmette bulunabilirsem büyük mutluluk duyacağım. O zamanı beraber yaşamış arkadaşlarımızdan bugün hayatta olanlar hata ve eksiklerimi tamamlayarak bu zor harekâtı daha canlı yazılarıyla zenginleştirirlerse, buna sebep olduğumdan dolayı duyacağım sevinç şüphesiz daha büyük olacaktır.

¹ Kurmay Binbaşı Vecihi, 3 ncü Süvari Tümen Komutan Vekilliği yapmıştır. Yarbay Mahmut'un Hendek isyanının bastırılması sırasında şehit olması üzerine 21 Eylül 1918 tarihinde Tümen Komutanı olmuştur. (İsmet Görgülü, On Yıllık Harbin Kadrosu (1912-1922), Ankara, 1993, s. 153.) [Çevirenin Notu (Ç.N.)]

² Filistin Ric'atı: Filistin Geri Çekilmesi. Bu eser, Kurmay Binbaşı Vecihi tarafından Osmanlıca olarak yazılmış, 1921 yılında İstanbul Askeri Basımevinde basılmıştır. Gelecek kuşakların faydalanması için 1977 yılında Harp Tarihi ve Arşiv Uzmanı E. Gen. Burhanettin Hünoğlu tarafından eserin Türkçeye çevirisi yapılmıştır. Eser bu hâliyle basılmamış daktilo eser olarak hazırlanmıştır. (Ç.N.)

A. GİRİŞ

Son hareketten önce Tümenin Sina ve Filistin cephelerindeki muharebeleri hakkında çok kısa bir tarihçesini vermek doğru olacaktır. Okuyuculara Filistin Cephesi'ndeki gelişmeleri özetle belirtmek, bu tümen hakkında daha doğru fikir verebileceği için yazıma bu noktadan başlıyorum.

3 ncü Süvari Tümeni; 6 ncı, 7 nci, 8 nci Alaylar ile biri sahra diğeri dağ olmak üzere iki 7,5'luk bataryadan oluşmuştur. Tümen, 1917 yılı başında doğu harekât alanından Filistin cephesine geldi. Alaylar dörder süvari, birer ağır makineli tüfek bölüğünden oluşmuştu. 6 ncı, 7 nci Alaylar gelirken Şam'da, Halep'te, Kudüs'te takviye alarak bölük mevcutları 150'şer atlıya kadar çıkarılmış, ancak zaman bulunamadığından 8 nci Alay takviye edilememiştir. Bölük mevcutları da ancak 70-80 atlıdan ibaret kalmıştır. Sefer sonuna kadar da bu birlikler, hayvanla takviye edilememişlerdir.

1917 yılında İkinci Gazze Muharebesinde Tümen, Tel'ebu Hüreyre'ye taarruz eden ve kuşatmak isteyen düşmanın kanadına taarruz ederek düşmanı geri çekilmeye mecbur etmiştir. Cephede de başarılı olamayan İngiliz ordusu, geri çekilmeye mecbur kalmıştır. Bu muharebenin kazanılmasına Süvari Tümeni önemli derecede etkili olmuştur.

Tümen İkinci Gazze Muharebesi'nin ardından Bi'rü's-sebi'ye¹ yerleşmişti. Aynı yıl ortalarında 7 nci Alayla dağ bataryası Tümen emrinden çıktı. Böylece Tümen iki süvari alayı ile bir sahra bataryasından ibaret kaldı.

Yalnız alaylara birer ağır makineli tüfek bölüğü daha ilave edildi. Bu ilave de tam olarak gerçekleştirilemeyip alaylara yalnız tüfekleri verildi. Malzeme, subay, er ve hayvanlarla alaylar tarafından ikmal edilerek alayların ateş gücü artırıldı. Fakat çarpışan kuvvetler özellikle 8 nci Alayda ateş gücü çok azaldı.

Buna rağmen Tümen, Bi'rü's-sebi'de kaldığı beş aylık süre içinde Hanyunus² civarında Şelale bölgesine yerleşmiş olan İngiliz Süvari tümenleriyle birçok defa karşılaştı. Her ne kadar bu iki süvari kuvveti arasında şiddetli bir savaş olmadı ise de küçük çaplı muharebeler gerçekleşti.

Tümen, Üçüncü Gazze Muharebesinde Bi'rü's-sebi'nin düşmesi üzerine gece 6 ncı Alayının elinden çıkmasına rağmen, elinde kalan yalnız 8 nci Alayı ile Bi'rü's-sebi - Ebuhof arasında çok üstün düşmanı bir gün süreyle durdurmuştur. Bundan sonra Ebuhofa çekilerek burada da çok üstün kuvvetler karşısında yalnız 8 nci Alay ve bataryası ile karşı koyarak 19 ncü Piyade Tümeni ve 125 ncü Piyade Alayı yetişinceye kadar iki gün daha zaman kazandırmıştır. Böylece Sina Cephesi'nin sol kanadını vurulmaktan korumuştur.

¹ Bi'rü's-sebi (Beerşeba veya Bir Üs-Saba): İsrail'de Necef Çölü kenarında bulunan ve Lût Gölü'ne ve Kızıldeniz'e giden yollara hâkim şehirdir. (Ç.N.)

² Hanyunus: Birinci Dünya Savaşı döneminde Kudüs'te bir nahiye iken günümüzde Filistin bölgesinde bulunmaktadır. (Ç.N.)

Kudüs civarında yapılan muharebelerde, 7 nci Ordu ile 8 nci Ordu arasındaki boşluğu kapamış; özellikle, 3 ncü Kolordu emrinde olarak yaya taarruzlar ve savunmaları ile büyük varlık ve başarılar göstermiştir (Aynıarik, Ebuzeytun, Urufavka, Nebi Salih Muharebeleri).

Bu ana kadar İngilizlerle çok sıkı muharebeler veren Süvari Tümeninin subay ve erleri düşmanlarını çok iyi tanımış, tabiyelerini³ öğrenmiş olduklarından cesurca hareket etmişlerdir.

Bu sebeple Tümen, Birinci ve İkinci Salt⁴ Muharebeleri'nin kazanılmasında en etkin kuvvet olarak görülerek Yıldırım Ordular Grubu Komutanı General Liman von Sanders'in takdirlerini kazanmıştır. (General Sanders, İkinci Salt Muharebesi'nin ardından bizzat Tümene gelerek takdirlerini belirtmiş ve subayların nişanlarını vermiştir.)

Bundan sonra Tümen, Şeria Nehri'nin⁵ doğusunda Vadi'izzerka ile Tellinnermin arasında yerleşmiş, iki defa da muharebe gereği nehrin batısına geçerek 7 nci Ordu sol kanadında görev almıştır (Elmüzalebe Muharebeleri).

1918 yılı Mart ayı sonundan 22 Eylül 1918 tarihine kadar Tümenin kaldığı Şeria Vadisi hakkında okuyucuları aydınlatmayı faydalı görüyorum.

1. Şeria Vadisi (Harita-1)

Şeria Nehri'nin iki tarafı kısmen ekilebilir, kısmen çorak alandır. Özellikle çorak kısım Vadi'izzerka hariç Bahrilut'a⁶ kadar devam eder.

Bahrilut, deniz seviyesinden 396 metre aşağıdadır. Şeria Vadisi'nin iki tarafında da bazı kısımlarda yüksekliği 1000 metreyi geçen sıra dağlar uzanmaktadır. Vadide yazın sıcaklığın 60 - 70 °C'ye ulaştığı hatta geçtiği de görülür. Vadi'izzerka ile Vad-yi Mellaha arasında nehrin iki tarafında ormanlar ve bataklıklar vardır.

Vadi; yaban domuzu, sivrisinek, yılan, akrep gibi zararlı hayvanların yuvasıdır. Bedevilerin bile yaşayamadıkları, ancak Süvari Tümeninin koca bir yaz mevsimini geçirmeye mecbur olduğu bu bölgede, yazın kurumuş pisipisi otlarından başka bitki yok denilecek kadar azdır.

Nisan başında sona eren Birinci Salt Muharebesi'nin ardından Süvari Tümeni, bu zararlı hayvanların yuvası ve sıtma kaynağı olan bölgeye yerleşti. İkinci Salt Muharebesi'nde dört gününü Cebelicellat'ta ve eteklerinde geçirdi. Son harekât başlayıncaya kadar burada kaldı. Bilmeyenler İngilizlerin de aynı şartlar içinde yaşadıklarını zannedebilirler.

³ Tabiye: Yerli yerine koyup, hazırlama; tertip etme. Birliklerin savaş düzenine hazırlanması. Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, Ankara, 1990, s. 1210. (Ç.N.)

⁴ Salt: Ürdün'ün ortabatı kesiminde, Amman'dan Kudüs'e giden eski ana karayolu üzerinde yer alan şehirdir. (Ç.N.)

⁵ Şeria Nehri: Suriye-İsrail sınırını meydana getirerek Taberiye gölüne ulaşan, sonra daha güneyde İsrail-Ürdün sınırını çizen ve deniz seviyesinden 392 m aşağıda Lüt Gölü'ne dökülen nehidir. (Ç.N.)

⁶ Bahrilut; Lüt Gölü, Ölü Deniz olarak da bilinir. Arapça El-Bahrü'l-Meyyit, İbranice Yam Ha-Mellah. İsrail ile Ürdün arasında, deniz düzeyinin yaklaşık 400 m altında yer alan tuz gölüdür. Yeryüzündeki en alçak su kütesini oluşturur. (Ç.N.)

Oysa İngilizlerin yerleştiği Eriha⁷ oldukça büyük bir kasabadır. Güzel binaları da vardır. Etrafında portakal ağaçları v.b. ağaçların bulunduğu yerdir. Buna İngiliz malzemesi ve iâşesi de ilave edilince iki tarafın hiç de eşit şartlar altında yaşamadıkları ve 3 ncü Süvari Tümeninin ne kadar zor durumda bırakıldığı kolayca anlaşılır.

2. Şeria Nehri Geçitleri (Harita-1)

Harekât üzerinde önemli rol oynayan Şeria Nehri geçitleri ve geçit araçları şunlardır:

1. Eriha Köprüsü ile Bahrilut arasındaki geçitler, suların uygun yerlerinden geçit verir. Ancak bu geçitler güvenilir değildir. Yerli kılavuzlarla geçmek mümkündür.

2. Salt - Eriha şosesi⁸ üzerindeki köprü, her türlü nakil araçlarının geçmesine uygundur. İngilizler tarafından köprübaşı olarak tutulmuştur.

3. Ümmüşşart, zayıf ve eski bir ahşap köprüdür. Sadece piyadenin geçmesine uygundur.

4. Mafidcoza, ancak sal ile geçilebilir.

5. Eddamiye⁹ Geçidi, geçit vermez. Ancak burada 8-10 hayvanın erleriyle beraber taşıyabilecek büyüklükte bir sal yapılmış, 8-10 deniz eri çalıştırılarak geçiş sağlanmıştır. Birinci Salt Muharebesi'ne giderken Tümen ancak bu araç ile geçiş yapmış, son zamanda ise buraya oldukça iyi bir ahşap köprü kurulmuştur. Daha kuzeydeki geçitler hakkında tümenin hiçbir bilgisi yoktur.

Şeria Nehri, kuzeyden güneye yani Taberiye gölünden¹⁰ Bahrilut'a akar. Nehrin iki kenarı dik, rengi bulanık ve yatağı bataklıktır. Eddamiye'de geçit esnasında saldan düşen birkaç hayvan boğulduğu gibi Ümmüşşart civarında yıkanmak için suya giren Üsteğmen Nazım da yüzme bilmediği için biraz derin yere gidince bataklıktan kurtulamayarak boğulmuş, ordu da çok cesur ve fedakâr bir süvari subayını bu sebeple kaybetmiştir.

3. 3 ncü Süvari Tümeninde İlaşe

Son harekâtın başlamasına bir ay kalıncaya kadar Tümen bazen 4 ncü bazen de 7 nci Ordu emrinde harekâta katılmıştır.

İlaşe noktasından genellikle Yıldırım Ordular Grubuna ve bazen de adı geçen ordulara bağlı kalmıştır. İlaşe merkezlerinin uzaklığı, sık sık komuta makamının değişmesi gibi sebeplerle Tümen çok bakımsız kalmıştır.

⁷ Eriha: Ürdün'de Şeria Nehri'nin vadisinde, Lût Gölü'nün kuzey ucunda bulunmaktadır. (Ç.N.)

⁸ Şose: Genellikle taş kırıkları üzerine kum döşenip silindir geçirilerek yapılan yol. (Ç.N.)

⁹ Eddamiye: Şeria Nehri üzerinde yer alan bir geçittir. (Ç.N.)

¹⁰ Taberiye Gölü: İsrail'de bulunmaktadır. Deniz seviyesinden 200 m aşağıda olan, 20 km uzunluğunda, 10 km genişliğinde göl. (Ç.N.)

Bunun için genellikle Tümen hayvanlarının mideleri pisipisi otlarıyla ve bazı yumuşakça çalılarla aldatılırdı. Hayvanlara iki kilo arpa verildiği gün tümende düğün bayram yapılırdı.

Erlerin iaşesine gelince; genellikle arpa unundan yapılmış ekmek verilirdi. Bu da iyice pişmediğinden ve birkaç günlük bayatlamış olduğundan kokmuş bir halde gelirdi. Erler bunu yemek için önce parçalar, sonra güneşte kurutur. Fena koku olabildiğince giderildikten ve peksimet hâline geldikten sonra yenilirdi. Diğer iâşe maddelerinden bulgur değil, kırılmış buğday verildiği gün hele içine et de konulunca alaylarda tören yapılırdı.

Tuz bile tahkimat yapılan toprak içinden elde edilirdi.

Subaylara gelince; maaşlarını kağıt para olarak alırlardı. Bir altın para sekiz lira kağıt para ederdi. Buna göre; bir teğmenin 6, bir üsteğmenin 7, bir yüzbaşının 9,5, bir binbaşının 17,5 banknot eline geçtiği düşünülürse subayların durumunun ne kadar kötü olduğu ortaya çıkar. Diyebilirim ki, eğer bir er zam tayını olmasa subaylar karınlarını doyurmak için çok sıkıntı çekerlerdi.

Bu sebeple boş ve uygun zamanlarda eğitim yapılmıyordu. Çünkü ne erde ne de hayvanda güç vardı. İkinci Salt muharebesinde yaralanan esas Tümen Komutanı Albay Esat (Merhum General Esat)¹¹ tümene katılmamış, vekili olan Kurmay Yarbay Mahmut¹² (Düzce Muharebesi'nde 24 ncü Tümen Komutanı iken şehit olan) son taarruzdan bir ay kadar önce tümenden ayrılmış olduğundan Tümen Komutanı vekâletine gelen Kurmay Binbaşı Vecihi komutayı devralır almaz her yere baş vurdu. Bu uğurda çok çalışarak tümeni hem tabiye, hem iâşe açısından 4 ncü Ordu emrine verdirmeyi başarmıştı. Bundan sonra subay bir ay kadar gümüş para aldı. Erler et, ekmek, bulgur; hayvanlar da arpa yedi.

Bunlar her gün tam istihkak olmamakla beraber, tümeni epeyce canlandırdı. Tümen hafif bir görevi az çok yerine getirebilecek duruma geldi.

¹¹ Tuğgeneral Esat (1310-Sv.36) (1875-...): 5 Ağustos 1875'te Şarki Karahisar'da doğmuştur. Haziran 1891'de girdiği Harp Okulundan 20 Mart 1894'de teğmen olarak mezun olmuştur. Askerlik hizmeti süresince çeşitli görevlerde bulunmuş, 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı, 1912-1913 Balkan Savaşı, 1914-1918 Birinci Dünya Savaşı'na katılmıştır. 7 Ağustos 1914'te 5 ncı Kolordu 11 ncı Süvari Alayı Komutanı, 20 Nisan 1915'de 3 ncü Ordu 2 ncı Süvari Tümeni Komutanı, 12 Temmuz 1916'da 2 ncı Nizamiye Süvari Tümeni Komutanı, 30 Eylül 1916'da 3 ncü Süvari Tümeni Komutanı, 26 Şubat 1919'da Süvari Tatbikat ve Binicilik Okulu Müdürü, 3 Kasım 1920'de İstanbul Merkez Komutanı, 12 Haziran 1921'de İstanbul Polis Müdürü ve aynı zamanda İstanbul Vali Vekili, 27 Aralık 1923'te 2 ncı Süvari Tümen Komutanı olarak atanmıştır. 31 Mart 1925'te emekli olmuştur. (KKK.lığı Emeklilik Şubesi Arşivi; Şahsi Dosya. Gnkur. ATASE Arşivi; Kol. Birinci Dünya Savaşı, Kls. 1980, Dos. 363, Fih. 14. Gnkur. ATASE Arşivi; Kol. Birinci Dünya Savaşı, Kls. 3637, Dos. 157, Fih. 2-3.) (Ç.N.)

¹² Yarbay Mahmut (Hendek), Birinci Dünya Savaşı'nda Sina-Filistin Cephesi'nde 3 ncü Süvari Tümeni Komutan Vekili olarak görev yapmıştır. 13 Nisan 1920'de başlayan Düzce ayaklanması 24 ncü tümen komutanı olarak görev yaparken 22 Nisan 1920'de Hendek civarında pusuya düşürülerek şehit edilmiştir. (Görgülü; s.153; 301-302.) (Ç.N.)

Eğer Süvari Tümeni son çekilme sırasında az da olsa hizmet edebildiyse bunu, merhum Kurmay Binbaşı Vecihi'nin büyük hizmetleri sonucunda Tümene kazandırdığı canlılık ve güçte aramak doğru olur.

4. Tümeninde Elbise, Silah ve Teçhizat

Elbise: Erlerin elbiseleri yamanamayacak bir hale gelmiş, yırtıklarla doludur. Ayağa giyilen çizme, potin, yemeni¹³ gibi şeyler parça parçadır. Hatta arada çıplak ayaklara mahmuz¹⁴ takıldığı da görülür.

Silah: Mükemmeldir. Her bölükte 1-2 adet Kudüs ve Salt muharebelerinde İngilizlerden alınmış hafif makineli tüfek bulunmakla birlikte cephanesi bol miktarda vardır.

Teçhizat: Eyerler 6 ncı Alayda almankari; 8 nci Alayda ise sadıkiye (Birinci Dünya Savaşı sırasında Süvari Albay Sadık tarafından icat edilip İstanbul saraçhanesinde yerli köseleden yapılan eyer takımlarıdır. İngiliz eyerlerine benzerler. En büyük farkı sadıkıyelerin dolgulu olmasıdır.) cinsinden, yağmur ve güneşten çatlaklar oluşmuş oturulmaz, hayvana vurulmaz bir hâldedir. Terki kayışlarının çoğunluğu iptendir. Silahlarla elbise ve teçhizat arasındaki önemli bir tezat, çok açık olarak göze çarpar.

¹³ Yemeni: Bir tür hafif ve kaba ayakkabı. Türkçe Sözlük; Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayını, Ankara, 1988, s. 1618. (Ç.N.)

¹⁴ Mahmuz: Çizme veya potinin arkasına takılan ve binek hayvanlarını dürtüp hızlandırmaya yarayan demir veya çelik parça. a.g.e.; s. 978. (Ç.N.)

B. HAREKÂTIN BAŞLANGICI (Kroki-1)

19 Eylül 1918 gününü Vadi-yi Ebu Muhair civarında geçiren 3 ncü Süvari Tümeni 19/20 Eylül gecesi yürüyüşe geçerek Eddamiye Geçidi'ne geldi. Buradan batıya geçerek Vadi-yi Mellaha bölgesinde Eriha'ya karşı tertiplendi. Bu sırada 4 ncü Ordu bölgesi hariç cephenin her tarafında muharebe cereyan ediyordu. Süvari Tümeni muharebeye ve harekete hazır durumda beklemekteydi.

21/22 Eylül gecesi Tümen aldığı emir üzerine tekrar Eddamiye geçidinden; bağımsız Süvari Tugayından 11 nci Alayın ve 6 ncı Alayın 2 nci Bölüğünün koruması altında, Şeria Nehri'nin doğusuna geçerek sabah Vadi'izzerka civarında istirahatete geçti.

6 ncı ve 8 nci Alayların Eddamiye Geçidi'nin kuzeybatısındaki çiftlikte bulunan bazı ağırlık aksamına zamanında haber gönderilemediğinden bunlar bir daha birliklerine katılamadılar.

Düşman, 22 Eylül 1918 sabahından itibaren Eddamiye Geçidi'ne tamamen hâkim duruma geçti.

Tümen üç günden beri yaptığı yürüyüş, bekleme durumu ve gece hareketleriyle tek kurşun atmadan oldukça yorulmuştu. 22 Eylül günü dinlenerek tekrar canlandı.

Ancak sabah 8 nci Ordunun yarılarak yenilgiye uğradığı, 7 nci Ordu sol kanadının çekilmeye başladığı anlaşılmıştı. Buna rağmen, sabah Şeria'nın doğusundan Bisan istikametine yürümek emrini alan Tümen, dinlenmeye devam etti. Ancak öğleden sonra akşama yakın kuzeye ilerlemeye başladı.

1. Nehrin Doğusundan Bisan İstikametine İlerleyiş, Köprü ve Geçit Muharebeleri (Kroki-2)

Tümen, vadiyi takip ederek kuzeye yürürken bir düşman uçak filosunun taarruzuna uğradı. Bu çok ani hava taarruzu karşısında alaylar dağıldı. Derelere sığındı. Tümen, yedi er, sekiz hayvan kaybına uğradığı gibi, bir saatten fazla da zaman kaybetti.

Az zaman sonra karanlık basmış, yürüyüşe gece devam edilmiştir. Öncüde bulunan 8 nci Alayın 3 ncü Bölük Komutanı, yürüyüş sırasında 7 nci Ordu Komutanına rastladı. 7 nci Ordu Komutanının yanında iki tabur piyade vardı. Bölük Komutanı kendisini takdim etti. Tümenin gelmekte olduğunu söyledi. Burada öncünün yürüyüşü durduruldu. Tümen Komutanına haber gönderilerek süratle çağrıldı.

Burada Tümen Komutanı, 7 nci Ordu Komutanlığından aldığı emir üzerine 8 nci Alayın 3 ncü ve 4 ncü bölükleri 2 ağır makineli tüfek ile takviye edildi.

Bu müfrezeyle şu görevler verildi:

1. Şeria Nehri üzerindeki Bisan Köprüsü'ne gidilerek Tümen gelinceye kadar elde tutulması, batıdan gelecek kuvvetlere açık bulundurulması,

2. Eğer köprü, düşman tarafından zayıf kuvvetlerle tutulmuş ise taarruz edilerek ele geçirilmesi.

Gündüzden bir piyade subayının da bu köprüyü keşfetmek üzere gönderildiği bildirildi.

Müfreze hareket etti. İki saat sonra bahsedilen piyade subayına rastladı. Subay; akşam üzeri köprünün doğusunda düşmanın 12 atısını gördüğünü, köprüye yanaşmadığını, köprünün doğusu ormanlık olduğundan köprüyü göremediğini bildirdi. Müfreze yoluna devam etti.

Köprüye 3 km kadar mesafe kalınca; gündüzden, biri doğudaki tepeleri, diğeri nehir kenarlarını keşfetmek üzere 8 nci Alaydan gönderilen iki subay keşif koluna yetişti. Bu keşif kollarının yanında o çevre halkından iki kılavuz vardı. Müfreze, bu keşif kollarını himayesine alarak köprüye sevk etti.

Köprünün doğu tarafı ormanlıktır. Müfreze bu ormanlığa yaklaştığı zaman köprü yakınından gelen şiddetli tüfek ve makineli tüfek ateşleri üzerine durakladı. Az zaman sonra keşif kolları hızla geri geldi. Keşif kollarına komuta eden iki subay ile bir er esir düşmüştü. Geri gelenler şu bilgiyi verdiler.

İngilizler önde giden gözcülere ses çıkarmayıp ilerlemelerine fırsat vermişler. Gözcü erleri takip eden kılavuzlarla subaylar yollarına devam ederlerken, köprüden 200 metre kadar doğuda ağaçlar arasından birçok Hintli çıkıp subayları yakalamışlar. Erler müdahale etmek istemişlerse de şiddetli ateş karşısında gerilemeye mecbur kalmışlardır. (Keşif kolunda iken esir düşen bu iki subay esaretten döndüklerinde o gece köprüye hakim olan düşmanın iki alay olduğunu söylemişlerdir). Müfreze keşif kollarından aldığı bilgiden ve silah seslerinden düşmanın kuvvetli olduğunu tahmin etti. Ayrıca bilmediği bir ormanda, gece taarruzunda başarılı olamayacağını düşünerek bir km kadar geriye çekilerek sabaha kadar dinlenmeye karar verdi. Çünkü sabah yaklaşmakta idi. Gece seri bir yürüyüş yapmış olan insanların ve hayvanların, o gün oldukça dinlenmelerine rağmen, yorgunlukları geçmemiş halâ dinlenme ihtiyaçları vardı. Müfreze köprü istikametine bir atlı posta, kuzeydoğusundaki tepeye de bir sabit keşif kolu sürerek toplu olarak dinlenmeye geçti.

	<u>Atlı</u>	<u>Ağır Makineli</u>	<u>Hafif Makineli</u>
2 nci Bölük	12		1
3 ncü Bölük	45		2
4 ncü Bölük	30		1
Ağır Makineli Tüfek		2	
	87	2	4

2 - 3 saat kadar dinlenilmişti ki, sabah olmuştu. 23 Eylül 1918 sabahı düşmanın kuvvetli bir bölük süvarisinin tepeler üzerinden müfrezenin sağına ilerlediği keşif kolu tarafından bildirildi (Kroki-3).

4 ncü Bölük 2 ağır makineli tüfek ile bu bölüğe karşı sevk edildi. Bu sırada ormanın kenarında bir miktar süvari görüldü. Bunlar da yaya olarak muharebeye inerek 3 ncü Bölüğe ateş açtı. 3 ncü Bölük ve 2 nci Bölüğün 12 atlısı da mevzie girerek ateşe başladı. Bu durum bir raporla bildirildi. Köprünün elde edilmesi için daha fazla kuvvete ihtiyaç olduğu arz edildi.

Kuzeydoğudaki tepelerde muharebeye girişen 4 ncü Bölüğün durumu iyi görünmüyordu. Muharebe yaptığı kuvvetin karşısında çekilmeye başlamıştı. Eğer bu sırada nehir civarından da bir düşman kuvveti ilerleyecek olursa müfreze; çekilmeye mecbur kalacak ve Bisan taş köprüsünün 4 km kadar güneyindeki doğal geçitte nehrin doğusundan ilerleyen düşmanın eline geçecekti.

Bu sırada oldukça iyi görülebilen nehrin batısındaki durum şöyle idi:

Türk ordusuna mensup birçok ağırlık nehrin batısında olan dağınık ve toplu kuvvetlerin bir kısmı Bisan taş köprüsüne doğru geliyordu. Bir kısmı köprünün düşman tarafından tutulmuş olduğunu görünce güneye doğru yön değiştiriyordu. Oldukça büyük bir yol kolu, batıdan geçide yaklaşıyordu. Bir alay kadar kuvvetin, geçidin iki km kadar batısında toplu olarak durduğu görülmüyordu. Önemli bir kalabalık da geçit başında toplanmış, bir kısmı geçidi geçmeye çalışıyordu.

Eğer müfreze, karşısındaki düşmanı oyalayabilirse batıdan nehri geçmeye çalışan bu kuvvetler kurtulabilecek, müfreze çekilirse binlerce Türk kuvveti çok büyük tehlikeye düşecekti.

Buna fırsat vermemek için, 3 ncü Bölük Komutanı 4 ncü Bölük Komutanına, ne pahasına olursa olsun çekilmemesi haberini gönderdi. Ancak kısa süre sonra 4 ncü Bölüğün, 3 ncü Bölüğün doğusundaki tepeye çekildiği görüldü (Kroki-4).

3 ncü Bölük Komutanı tarafından 4 ncü Bölüğe, tuttuğu son tepeden bir adım da olsa geri adım atmaması bildirildi. Kısa bir zaman sonra Bisan taş köprüsü istikametinde nehrin doğusundan nehir kenarına yakın olarak açılmış durumda bulunan bir düşman süvari alayına yakın bir düşman kuvvetinin, Türk kuvvetlerinin geçmeye çalıştıkları geçide doğru süratle ilerlediği görüldü. Büyük bir felaketin gerçekleşebileceği bu anda, 3 ncü Bölük Komutanı ani bir kararla şu emir ve komutayı verdi:

"Ateş kes. Beni dikkatle dinleyin. 2 nci Bölük yayaları ve hafif makineli tüfeği mevzide kalacak, karşıdaki düşmanla muharebeye devam ederek, düşmanı ilerletmeyecek. 3 ncü Bölüğün iki hafif makineli tüfeği solda görülen düşman süvarisini ateş altına alacak. 3 ncü Bölük bu düşman üzerine atılmak üzere at başına. At bin. Bölük -istikamet solda nehir kenarında ilerleyen düşman süvarisi. Tek sıralı ol. Bölük dörtlü- marş!"

Emir ve komutayı alan erler bir makine gibi işledi. Yapılan istirahatin etkisiyle hayvanlar oldukça dinlenmiş görünüyordu. Patlayan silah ve yarılarından, üzerlerinden geçen kurşun seslerinden canlanmışlardı. Erler ise görevinin kutsallığını çoktan kavramıştı.

Bölük bu etkiler altında toz duman içinde dörtünelerle ilerliyordu ki; düşman süvarisi durdu. Kılıç pırıltıları kayboldu. Bunu takiben 3 ncü Bölüğün üzerine yağmur gibi kurşun yağmaya başladı. 3 ncü Bölük kendini yakındaki örtüye¹⁵ attı. Yaya muharebeye inerek ateşe başladı. Bu, 45 mızrağın 300 kılıcı yolundan alıkoyduğunun ilk göstergesi idi. 300 kılıç, 45 mızrağa karşı kendine güvenemeyerek onu durdurmak için ateşli silahına sarılmıştı. İşte büyük tehlike de o an için atlatılmış oldu (Kroki-5).

Kısa bir süre sonra geçidi geçen ufak tefek kuvvetlerin, geçidin hemen doğusunda bir düşman süvari kuvvetine karşı mevzilendikleri ve ateş açtıkları, bazı atlıların da geçidi geçerek güneydoğuya doğru gittikleri görüldü (Sonradan bu atlıların 8 nci Ordu Komutanı ve Kurmay Başkanı ile karargâh heyeti olduğu anlaşıldı). Müfreze, bu durumu görünce rahat bir nefes aldı. Maalesef bu sevinç uzun süre devam etmedi. Çünkü 4 ncü Bölük hızla geriye güneye, münferit Yassı tepeye çekiliyordu. Bu tepe de elden giderse şimdiye kadar gösterilen çaba bir işe yaramayacaktı. Çünkü düşman tekrar geçide ve Aclun'a giden yollara hâkim olacaktı. Ancak o zamana kadar geçidi geçen az miktardaki kuvvetler kurtulmuş olup diğer kuvvetler ise yine esarete mahkûm olacaktı.

4 ncü Bölüğün terk ettiği tepeye düşman yerleştiği takdirde, 2 nci Bölüğün atlıları yandan, 3 ncü Bölük arkadan ateşe maruz kalacaktı. Bununla birlikte, artık vadide kalmak çok tehlikeli olacağından 4 ncü Bölüğün yeni tuttuğu Yassitepe'yi takviye etmek gerekli görülmüştü. Bunun üzerine 3 ncü Bölük ve 2 nci Bölük atlıları zorunlu olarak mevzilerini terk edip Yassı tepeye çekilerek 4 ncü Bölüğün sağına yerleşti. Bu mevzi çok uygundu. Mevzinin doğu tarafı çok dik ve sarp kayalardan ibaret olduğundan Süvarinin seri harekâtına engel olabilecek durumda idi. Bunun için müfrezenin sağ kanadı dayalı bir durumda idi. İki ağır makineli tüfek ile iki hafif makineli tüfekle vadideki düşman kuvvetleri ateş altına alınıyor. İki hafif makineli tüfek ve piyade silahlarıyla da cepheden ilerleyen kuvvet durdurulmaya çalışılıyordu. Durum oldukça emin idi.

Düşmanın topçusu yoktu. Eğer o da olsa müfreze görevini başarmakta daha çok güçlük çekerd. Bu sırada geçidi geçmiş olan birçok kuvvetin, müfrezenin 500 metre güneyindeki yoldan Aclun istikametine gittikleri görülmüyordu. Bu durum ve cephanenin azaldığı süvari tümenine bir raporla bildirildi.

¹⁵ Örtü: Düşmanın ateş ve görüşüne veya yalnız görüşüne karşı koruyan yerlerdir. (Hilmi Soyaslan; Askerî Terimler Sözlüğü, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul, 1971, s. 592.) (Ç.N.)

Yardımcı kuvvet de istenildi. Ancak öğle vakti yaklaştığı halde tümenden ne bir haber alınabiliyor, ne de tek bir asker yardıma geliyordu. (Kroki-6)

Müfreze için kendi kuvvetiyle mücadele etmekten başka çare yoktu. Cepheden ilerleyen düşman, arazi örtülerinden iyi yararlanarak 300 metreye kadar yanaştı. Bir süvari takımı da hızla müfrezenin sağ kanadına ilerlemek istedi ise de ateşin etkisi ve arazinin uygunsuzluğu buna engel oldu. Verdiği zayıyata rağmen hızlı bir şekilde ve kısım kısım cepheye ilerledi. Örtülerden yararlanarak 150 metreye kadar yanaştı ve yaya olarak muharebeye indi. Ateşe başladı. Düşmanın bu hareketi de cephe muharebesine dönüştü. Şimdi müfrezenin karşısında ilerleyen bütün kuvvet, dar bir arazide sıkışmıştı.

Bu sırada nehrin batısında 10 km kadar uzakta, fakat nehre doğru gittikçe hızla yaklaşan büyük toz bulutları görülüyordu. Bunların düşmanın büyük süvari kuvvetleri olduğu anlaşıyordu. Süvari kuvvetleri yaklaşıyorlardı. Nehre 5 km kadar bir mesafede bir düşman süvari bölüğü, nehrin iki km batısında Yassı bir tepe üzerinde mevzie girmiş olan piyade kuvvetlerimize kılıç çekmiş olduğu halde hücum etti. Bu bölük 700 metre mesafeye kadar yaklaştı. Ancak kuvvetli ateş karşısında daha fazla ilerleyemeyip bir miktar geriye giderek güneye yöneldi. Büyük bir kavis çizerek ateş eden kuvvetlerimizle geçit arasına girdi. Yaya olarak muharebeye inerek bu kuvvetin geri çekilmesine engel oldu. Cepheden de süvari kuvvetleri yanaştı. Bahsedilen tepayı işgal eden Türk piyadesi, tepe gerisinde toplandı. Durumdan, bu kuvvetin tamamen esir olduğu anlaşıyordu. Geçide yakın bulunan Türk kuvvetleri yollarına devam ederek geçidi geçmeye devam ettiler.

Nehrin batısında büyük bir felaket yaşanırken, doğusunda da müfrezenin yakınına sokulmuş olan düşman süvari takımı, çok yaklaşmış olduğundan az çok tehlikeli bir hedef teşkil ediyordu.

Çünkü hafif makineli tüfek ile ve yayalarıyla çok yakından ateş açmıştı. Bununla beraber müfreze için, cephanesini tasarrufla kullanarak zaman kazanmaktan başka çare yoktu (Kroki - 7).

Tahminen öğlen olmuştu ki; 3 ncü Süvari bataryasının sesi çıktı. Müfrezenin üç km kadar güneyinden atışa başladığı anlaşıyordu. Nehrin batısında mermi patlamaları görüldü. Bu topçu ateşi düşmanı geçide yaklaştırmıyordu. Nehrin batısından düşman topçusu da bataryamıza ateşiyle cevap verdi. Bu sırada muharebe daha çok iki tarafın topçusu arasında geçiyordu.

Saat 15.00'te müfrezenin yakınına sokulmuş olan tehlikeli takımın bertaraf edilmesi düşünüldü. Hemen uygulamaya geçilerek 3 ncü Bölük Komutanı, 2 nci Takım çavuşu İdris Çavuşun yanına dört keskin nişancı erini vererek doğudaki sivri kayalık tepeye gönderdi ve şu emri verdi: "Bu dört er ile sağdaki tepeye yaya olarak çık. Kendinizi düşmana göstermeden düşman

takımına yaklaşıncaya kadar ilerle. İlk olarak düşmanın atlarını öldür. Daha sonra erlerini ateş altına al. Kimsenin geri kaçmasına fırsat verme. Düşman atlarının öldüğünü, avcıların ateş altına alındığını flama¹⁶ ile bildir. Ben bölükle süngü hücumu yapacağım” dedi ve gönderdi.

İdris Çavuş’un gittiği tepe dik ve sert kayalıktı. Erler aç ve yorgun olduklarından ancak bir saatte tepeye çıkabildiler. Kısa bir zaman sonra da flama ile, hayvanların öldüğünü düşmanın ateş altına alındığını bildirdiler. Ateş altına alınan düşman, kafasını kaldıramıyordu. 3 ncü Bölük hemen süngü takip harekete geçti. Allah! Allah! naralarıyla düşmanın üzerine atıldı. Bu ani hücum karşısında düşman şaşırıldı. Yedisi yaralı olmak üzere 11 düşman eri esir edildi. Bir de hafif makineli tüfek alındı. Bu sırada saat 16.00 olmuştu. Müslüman olan esirlerin içlerinden biri de başçavuş rütbesinde idi.

Köprüden nehrin doğusuna geçen düşmanın iki süvari alayı olduğunu, beraberinde topçu bulunmadığını, gece iki subayla bir eri esir ettiklerini ve esirlerin sağ olduklarını söyledi. Kanadı tamamen alınmış olan düşman bölüğüne bir baskına girildi. Bu sırada müfrezenin gerisinden 150 kadar piyadenin avcı zinciri hâlinde ani olarak Yassı tepeye hareket etmesi ve ileri taarruzu, düşman bölüğünün gözünü açtı. Düşman ata binip hızla kuzeye kaçtı. Ancak bu kaçış sırasında etkili ateş altında oldukça fazla zayıt verdi. Müfreze yardımı gelen bu kuvvet, zayıf bir piyade taburu idi.

3 ncü Bölük tarafından yakalanan sağlam esirler tümene gönderildi. Yaralılar da piyade taburuna teslim edildi. 3 ncü Bölük tarafından öldürülen düşman hayvanlarının üzerinde bulunan yem, hayvanlara paylaştırılarak yedirildi. Böylece hayvanların canlanmaları sağlandı.

Saat 17.00 olmuştu ki, geçidi geçebilenlerin sonu doğuya Aclun istikametine gitmeye çalışıyordu. Bu sırada savaş, nehrin iki tarafında mevzie girmiş olan iki tarafın topçusu arasında gerçekleşiyordu. Saat 17.30’da müfreze, Tümene katılması emri geldi (Kroki - 8).

3 ncü Bölük, 4 ncü Bölük, Ağır Makineli Tüfek takımı ve piyade taburu yol kolu halinde güneye Tümene doğru gitti. Kolbaşında bulunan 3 ncü Bölük de geçit istikametinden şiddetli piyade ateşine tutuldu. Bölük hızla bu bölgeyi atladı ise de 4 ncü Bölükle piyade taburu bu ateş karşısında yollarına devam edemeyip hemen doğuya doğru istikamet değiştirdiler. 8 nci Ordu perakende kuvvetlerinin takip ettiği Aclun yolunu tuttular. Bu kuvvet, üç gün sonra İrbid’de Tümene katılabildi. Geçit hareketi sona erince geçidi hemen doğusundan savunan son kuvvetler de oradan çekildi. Bunun üzerine nehrin doğu kenarından ilerlemek isteyen düşmanın bir kısmı cephesini boş bulunca fundalıklardan yararlanarak güneye ilerlemiş, geri çekilirken müfrezeyi 700-800 metre mesafeden ateş altına almıştır.

¹⁶ Flama: Bir veya birçok renkli, belirli bir anlam ifade eden, bezden yapılmış makam veya birlik işaretidir. (a.g.e.; s. 230.) (Ç.N.)

3 ncü Bölük güneye doğru yoluna devam ederken doğu istikametine giden ince bir yol üzerinde Tümenin izini buldu. Birkaç yüz metre güneyde vadide de Süvari bataryasının dört topunu mevzisinde terk edilmiş olarak gördü ve güneş batarken dağ eteklerinde tümene katıldı.

23 Eylül 1918 günü güneş batarken Arz-ı Kenan'da,¹⁷ Osmanlı ordusundan savunma yapan kuvvet kalmamıştı.

2. Geçidin Batısındaki Savaş (Kroki-9)

23 Eylül günü geçidin batısında cereyan edip Türk kuvvetleri aleyhine sonuçlanan savaş özetle şöyledir:

Türk kuvvetleri, 21 Eylül 1918 günü cephe muharebelerinden birçok zayıat vererek güçlükle çıkmıştır. 8 nci Ordunun güney kanadını teşkil eden, Alman Albay Oppen'in emrindeki 16 ncı ve 19 ncu Tümenlerden oluşan grup ile Alman Plats müfrezesinden oluşan kuvvet, 23 Eylül 1918 günü saat 05.30 da geçit civarına yaklaşmıştır. Plats müfrezesi, Grup Komutanının emriyle 8 nci Ordu karargâhından sonra geçidin doğusuna geçmiştir. Bir küçük kuvvet ve iki ağır makineli tüfek ile geçidin doğusunda mevziye girip nehir doğusundan ilerlemek isteyen düşman, Süvari Alayına ateş açmıştır.

16 ncı Tümene mensup 125 nci Alay ile hücum ve istihkam bölükleri geçidin hemen batısında mevziye girerek geçit hareketini himaye¹⁸ etmekle görevlendirilmişti. 16 ncı Tümenin diğer kuvvetleri Tellinnevm ile geçit arasında toplanmışlardır.

19 ncu Tümen ise Tellinnevm'de mevziye girerek Bisan istikametinden ve kuzeybatıdan ilerleyen düşman süvarilerine karşı geçidi uzaktan savunmuştur. Bu tümenler, 7 nci Ordunun geçitlerden geçmesini sağlamak ve bu ordu ile irtibat kurmak emrini de almışlardır. İşte bu görevin yerine getirilmesi sırasında 16 ncı ve 19 ncu Tümenler, düşman süvarisinin daha çok atlı taarruzları karşısında oldukça fazla zayıat verdikten sonra esir düşmüşlerdir. Düşman kuvvetleri, 16 ncı ve 19 ncu Tümenleri toparlarken bu kuvvetlerden umudunu kesen, geçit yakınında bulunan 125 nci Alay ve emrindeki kuvvetler nehrin doğusuna geçerek esaretten kurtulmuşlardır.

3. 3 ncü Süvari Tümeninin Artçılığı

23 Eylül 1918 günü 3 ncü ve 20 nci Kolordular da 8 nci Ordu kuvvetlerinin geçtikleri geçidin beş km kadar daha güneyindeki bir geçitten geçerek Havran¹⁹ istikametine yürüdüler. Bundan sonra 3 ncü Süvari Tümeni, 7 nci ve 8 nci Orduların artçılığı görevini alarak 23/24 Eylül gecesini bulunduğu tepe eteklerinde geçirdi. 24 Eylül günü sabaha karşı doğu

¹⁷ Arz-ı Kenan: Kenan ili. Batıda Akdeniz, doğuda Şeria Nehri'yle sınırlı olan, Filistin ve Fenike'yi içine alan bölgedir. (Ç.N.)

¹⁸ Himaye: kurulmamış veya muharebe hazırlığını tamamlamamış muharip birliklerin topçular tarafından ateş himayesidir. (a.g.e.; s. 340.) (Ç.N.)

¹⁹ Havran: Batı Asya'da Cebel-i Dürüz'un güneyinde ve batısında yer alan bölgedir. Suriye ve Ürdün arasında paylaşılmıştır.(Ç.N.)

istikametinde yürüdü. Yol yoktu. Çok dik, kayalık ve kuzey tarafı uçurum olan tepenin aşılması gerekiyordu. En tehlikeli yerlere hastane çadırları serilerek hayvanların kaymaları engellenmeye çalışıldı. Buna rağmen birkaç sıhhiye devesi ve hayvan uçuruma yuvarlandı. Tümen de tepeyi çok zorlukla aşarak yürüyüşüne devam etti. Öğleğin Fari köyüne ulaştı. Bugün akşam üzeri 8 nci Alay Komutanı, Alayın subay ve askeri memurlarını toplayarak alay kasasında bulunan paradan her subaya, 5000 kuruş değerinde mecidiye²⁰ ve kâğıt parayı senet karşılığında dağıttı. Subaylara, artık durum tehlikeli. Bu paralar yanınızda bulunsun ne olur ne olmaz dedi.

Bölük komutanlarına da, herhangi bir tehlike ortaya çıkması hâlinde alay sancağının kurtarılması için ne gibi bir tedbir alınması gerektiği konusunda görüşlerini sordu.

Çeşitli görüşler arasında, alaydan en cesur subaya sancağın teslim edilmesi, alaydan seçilecek en iyi 20 atının da bu subayın emrine verilmesi, tehlike anında bu sancağın kaçırılması, kurtulma imkânı kalmayınca o subay tarafından yok edilmesi teklifi çoğunlukla kabul edilmiştir. Buna rağmen Alay Komutanı, sancağı alay kasasına yerleştirtti ve hesap memuruna teslim ederek alayın ağırlığında bulunmasını tercih etti. Gerek paranın dağıtılması, gerekse sancak meselesi, subaylar üzerinde iyi bir etki bırakmadı.

4. Havran Bölgesinde Yürüyüş

Nehrin doğusuna geçen kuvvetlerin komutasını, 7 nci Ordu Komutanı aldı. Yürüyüş sırasında 8 nci Ordu perakende subay ve erleriyle 3 ncü ve 20 nci Kolordular takviye edildi. Uçakların tedirgin etmesi ve sıcaklığın etkisinden kurtulmak için yürüyüş 25 ve 26 Eylül geceleri yapıldı. 26 Eylül sabahı Süvari Tümeni, ordunun artçılığını yaparak Aclun kazasının merkezi olan İrbid'e²¹ ulaştı.

İrbid, Yıldırım Orduları Grubunun Havran dâhilinde bulunan menzil noktalarından biridir. Bu menzil noktasında, bir milyon kilodan fazla arpa, yine o miktarda buğday, yarım milyonu aşkın başka tür hububat bulunuyordu.

Burada insanlar ve hayvanlar iyi bir şekilde beslendi. Üç günlük insan ve hayvan iâşesi de beraber alındı. Bugün İrbid'e Araplar tarafından soyularak tamamen çıplak bir hâle getirilen altı subayla 400 kadar Türk ve yedi Alman eri geldi. Tümen bunların hiç olmazsa avret mahallerinin örtülmesi için çalıştı ve kısmen de başarılı oldu.

Tümen, akşam üzeri Müzeyrib'e hareket etti. Yürüyüş sırasında uzaktan olmak üzere arkadan ve yanlardan birliklere yaptıkları bireysel tüfek atışlarıyla Havranlılar düşmanlıklarını ilan ediyorlardı.

²⁰ Mecidiye: 20 kuruş değerinde gümüş para. (Ç.N.)

²¹ İrbid: Ürdün'ün doğusunda Suriye sınırı yakınında yer alan şehirdir. (Ç.N.)

Tümen, Müzeyrib'e ulaştığında 2 nci Kolorduyu orada buldu. Der'a'ya²² gelmiş olan 4 ncü Ordu Komutanından, telefonla 27 Eylül 1918 günü Müzeyrib - Şeyhsait²³ - Neva üzerinden yürüyerek tren güzergâhını takip edecek olan orduların sol yanının koruması emrini aldı.

4 ncü Ordu Komutanı Şeria Vadisi'ndeki yararlı faaliyetinden dolayı Tümen Komutanını takdir ve taltif etti.

5. Tafas Muharebesi (Kroki-10)

27 Eylül 1918 sabahı Tümen, Müzeyrib'den hareket etti. 6 ncı Alay önde, 8 nci Alay 6 ncı Alayı takip ediyordu. Tümeni takip eden tümen ağırlıklarına çeşitli yerlerden birçok yaya, atlı, mekkâreli²⁴ subay, binlerce çıplak, eski ve yırtık kıyafetli er karışmıştı. Toplarını Şeria Vadisi'nde terk etmiş olan tümen bataryasının erleri top hayvanlarının üzerindeydi. Ellerinde mızrak olan süvari erleri yaralı ve zayıf hayvanları yedekliyordu. Oldukça üzücü bir manzara görülmüyordu.

Etkin bir rol oynayacak olan ve ancak mevcudu 300'e inen Süvari Tümeni, en az 5000 kişiden oluşan, emir ve komutaya tabi olmayan bu kitleyi de korumak zorunda kalmıştır.

Kolbaşı öğleye doğru Tafas köyünün batısına ulaşmıştır. Köyden şiddetli tüfek ateşine maruz kaldı. 6 ncı Alayın bölükleri hemen taarruza giriştiler. 6 ncı Alay tarafından yapılan bu taarruz ancak köye 300 metre kalıncaya kadar devam edebildi. Çünkü köy tamamen kara renkte taşlardan yapılmış olduğundan düşman avcılarını iyi görülemiyordu. 6 ncı Alayın erleri ise arazi üzerinde en ufak bir örtü bile bulamadıklarından açıkta ilerlemeye uğraşıyorlar ve büyük zayıyata uğruyorlardı.

Tümen, bu köydeki asilere üstün gelemeyeceğini düşünerek Müzeyrib'deki 3 ncü Kolordudan bir tabur piyade ile bir batarya top istedi. Ancak zaman geçtikçe zayıat artacağından 6 ncı Alayın görevini kolaylaştırmak amacıyla, 8 nci Alayın 2 nci ve 4 ncü bölükleri köyün güneyinden ağır makineli tüfeklerin korumasında yaya olarak taarruza geçirildiler. Bu da yarar sağlamadı. Tümenin son kuvveti olan 8 nci Alayın 1 nci ve 3 ncü Bölüklerine köyün doğusuna geçip taarruz etmeleri emri verildi.

Önde yürüyen 1 nci Bölük köyün güneydoğusuna geldiği zaman, köyün kuzeydoğusunda yüzlerce silahlı asi gördü. Hemen 500-600 metre mesafeden bunlara ateş açtı. Bu ateş üzerine bu silahlı asiler kuzeye çekilmeye başladılar.

Bunların arkasından daha kalabalık bir yaya kitlesiyle 40-50 atlı da köyden çıkarak kuzeye doğru gittiler. Bu sırada 1 nci Bölüğün hizasına gelen

²² Der'a: Suriye'de Havran bölgesinde bulunan bir kenttir. Ürdün sınırı yakınında yer almaktadır.

²³ Şeyhsait: Osmanlı döneminde Bağdat vilayetine Bağdat sancağının Kutü'l-amare kazasına bağlı nahiyedir. (Akbayar, s.153. (Ç.N.)

²⁴ Mekkâre: Yük hayvanı. (Devellioğlu, s. 721.) (Ç.N.)

3 ncü Bölük; asilerin 1,5 - 2 km daha kuzeye gittikleri takdirde uygun arazide yine tümen için engel teşkil edeceklerini düşünerek aralıklı bir sıra olarak atlı hücumu geçti.

Bölüğün yüksek sesle "Allah! Allah!" naralarına karşı, asiler 30 metre mesafeye kadar ateş ederek dayandılarsa da bölüğü geriye çeviremediler. Çok cesurca yapılan bu hücum karşısında birkaç dakika içinde ayakta kimse kalmadı. 1000'den fazla asi mızrak ve kılıçtan geçirildi.

Bu atlı hücumu sırasında 6 ncı Alay ve 8 nci Alayın yaya muharebeye inmiş olan bölükleri de süngü ve bombalarla köye saldırarak köyde karşı çıkanları bozguna uğrattılar. Tafas köyünde de soyulmuş birçok Türk erine rastlanıldı.

Tümen, köy civarında yarım saat kadar dinlendikten sonra toplandı. Bu sırada Tafas'ın 5-6 km batısında ve kuzeybatısında dağınık birliklerin kararsız bir yürüyüşle Tafas köyüne yaklaştıkları görülmüyordu. Çok geçmeden bunların, günlerden beri Havran bölgesinde tren yollarını bozan, köprüleri tahrip eden, dağınık kuvvetlere saldıran, düzenli kuvvetleri taciz eden ve bu harekâtıyla Türk ordusunun harekâtını güçleştirerek İngiliz ordusuna yardım eden Emir Faysal²⁵ ve İngiliz casusu Albay Lawrence'in²⁶ Akabe²⁷ civarından getirdikleri, Havran bölgesinden kandırıp topladıkları kuvvetler olduğu anlaşıldı. Bunlar 4 km kadar mesafeye yanaştıktan sonra durakladılar.

Tümen, bu düşmana karşı köyde ve köy dışında mevzi almaya çalışıyordu. Bu sırada 3 ncü Kolordudan Tümene, topların cephanesi olmadığı için gönderilemediği, yeni görülen kuvvetlerle ciddi bir muharebeye girililmeyerek yoluna devam etmesi bildirildi.

²⁵ Faysal (Taif, Suudi Arabistan 1883-Berne 1993), Haşimî sülalesinden Hicaz Kralı Hüseyin'in oğludur. İngiliz casus Lawrence'in desteğiyle Osmanlı İmparatorluğu'na karşı Arapları ayaklandırmıştır. İngiliz Generali Allenby komutasındaki İngiliz ordusunun Şam'ı ele geçirmesine yardım etmiştir (1918) ve Suriye kralı ilan edilmiştir (1920). Fransızların directmesi sonucunda tahtını bırakmak zorunda kalmıştır. İngiltere'nin desteğiyle Irak kralı olmuştur. Krallığı sırasında İngiliz himayesinin kaldırılmasını ve Irak'ın Milletler Cemiyetine kabulünü sağlamıştır (1932). (Ç.N.)

²⁶ Thomas Edward Lawrence (1885-1935): İngiliz arkeoloğu ve casusu. Cizvit Koleji'nde öğrenciyken arkeolojiyle ilgilenmiştir. Filistin ve Suriye'ye giderek Arapça öğrenmiştir. 1911 yılında Oxford'da doktorasını tamamladıktan sonra tekrar Arap ülkelerine dönmüştür. Casusluğa Mısır'da Birinci Dünya Savaşı sırasında askerlik göreviyle başlamıştır. Arapların davasını içtenlikle benimsemiş görünerek bu çevrede kendisini kabul ettirmiştir. Arap halklarını Osmanlı İmparatorluğu'na karşı ayaklandırarak, İngiltere'ye bağlı hâle getirme idealini uygulamaya çalışmıştır. 1919'da Suriye'yi Fransızların elinden kurtarmak ve İngiltere'ye bağlı olan Hicaz Emiri Hüseyin'in oğlu Faysal'a verdirmek iddiasıyla, Paris Barış Konferansı'na katılmış, ancak hayal kırıklığına uğramıştır. Bundan sonra İngiltere'de bir süre öğretim görevlisi olarak çalışmıştır. Faysal Suriye'de değil Irak'ta kral olunca Lawrence adını değiştirerek John Hume Ross adını kullanarak Krallık Hava Kuvvetlerine girmiştir. Kimliği ve amacı anlaşılmaya uzaklaştırılmıştır. 1929'da İngiltere'ye çağırılmıştır. 1935'te emekliye ayrılmış ve aynı yıl motosiklet kazasında ölmüştür. (Ç.N.)

²⁷ Akabe: Ürdün'ün güneybatısında yer alan tek limanıdır. (Ç.N.)

Tümen, 8 nci Alayın 4 ncü Bölüğünü bir ağır makineli tüfek bölüğüyle takviye ederek öncü olarak kuzeye yürüttü.

1500 metreden de 3 ncü ve 1 nci Bölük, bir makineli tüfek bölüğü olarak yürüdü. Bunları da düzensiz olarak ağırlıklar takip etti.

Tafas köyünde 6 ncı Alay, 8 nci Alaydan 2 nci Bölük artçı olarak kaldı (Kroki-11).

8 nci Alayın büyük kısım kolbaşısı Edda'a köyünü 2500 metre kadar geçmişti ki; arkadan bağırma ve feryat sesleri geliyordu. Tümen Komutanı ve 8 nci Alay Komutanı öncü bölüğü ile ilerde yürüdükleri için bu sesleri duymadılar. Ancak 1 nci Bölük ile 3 ncü Bölük Komutanı kolbaşından yan tarafa hızla açıldıklarında şu manzarayı gördüler: 200-300 yüz kadar atlı ve hecinli²⁸ asiler ağırlıkları vurarak kolbaşına doğru hızla ilerliyorlardı.

Bu tehlike çok önemliydi. Eşyalar, kasalar bütün evraktan başka alayların sancakları da tehlikeye düşmüştü. Öncüde yürüyen Komutanlara haber gönderinceye kadar çok zaman kaybedilmiş olabilirdi.

Esasen 1 nci Bölüğün başçavuşu ile önemli bir kısmı keşif kolu olarak ayrıldığı için bölüğe katılamadığından 1 nci Bölük ancak 25 atlı mevcudundaydı. 3 ncü Bölüğün Tafas Muharebesi'nde 20 mızrağı kırılmıştı. Her iki bölüğün mevcudu 70 atlıyı geçmemesine rağmen iki bölük komutanı canlarını dişlerine takarak bu yeni ve çok tehlikeli çapulcuların üzerine atılmaya karar verdiler. Bölükler büyük bir hızla yolun dışına çıkıp saf oldular. Ağır Makineli Tüfek Bölüğüne de 200 metreden bölükleri takip etmesini söyleyerek "Allah! Allah!" diyerek saldırıya geçtiler.

Elde ettikleri başarının sevinciyle bu karşı saldırıyı çok geç anladılar. Geri dönüp kaçmaya başladılarsa da bölükler yetişti. Bunların önemli bir kısmını kılıç ve mızraktan geçirdiler. Çapulcuların çoğu Edda'a köyünün 500 metre mesafesine kadar takip edildiler. Bunlar kısmen Edda'a köyüne, kısmen de Tafas istikametine gittiler.

Edda'a köyünün batısında birçok eşya yerlere serilmişti. Asiler tarafından arkadan vurularak öldürülen Türk erleri yerlerde yatıyorlardı.

Bölüklerin atları çok yorgun ve güçsüz olduğundan uzaklaşmış olan asilere yetişmek imkânsız görüldü. Bununla birlikte tehlikeli bölgede, kuzeye yürüyen Komutanlar ve ağırlıklardan çok fazla ayrılmış olunacağından bölükler takip etmekten vazgeçtiler. Ancak Edda'a köyünün hemen batısından geçen yol üzerindeki eşyalar ve vurulmuş olan erleri soyan yüzlerce çapulcuyu görünce hemen yaya muharebeye indiler. Arkadan yetişen Ağır Makineli Tüfek Bölüğü de mevziye girerek yağmacılara ateş açtı. Yağmacıların birçoğu yok edildi. Atlı asilerin arkadan yetiştikleri mekkârelerin iplerine kılıç sallayarak eşyaları yere düşürdükleri anlaşıldı. Bunları toplamak, geriye nakletmek, boş mekkâreleri geri çevirmek imkânsız olduğundan her şey olduğu gibi bırakıldı.

²⁸ Hecin: İki hörgücü olan ve çok hızlı koşan bir deve cinsi. (Devellioğlu; s. 418.) (Ç.N.)

6 ncı Alaydan hâlâ bir haber yoktu. Birdenbire Tafas köyünün doğusunda birçok şarapnelin patladığı görüldü. Bundan aşağı yukarı 6 ncı Alayın yenilgiye uğradığı, doğuya doğru çekilmek zorunda kaldığı anlaşıldı. Çapulcuların araya girmiş olmasından dolayı, 6 ncı Alaya bir haber gönderme veya yardım etme imkanı da bulunamadığından ve ileride geçilecek tehlikeli birkaç köy olduğundan bölükler, at binip kuzeye doğru yollarına devam ettiler. Ağırlıklara yetiştiler. Her köyde tedbirler alıp ağırlıklarını geçirdiler.

Tümen, gece olup hava tamamen karardıktan sonra da yoluna devam ederek ancak saat 20.00 - 21.00 sıralarında Ezra istasyonuna ulaştı. Burada Der'a'dan atlı olarak gelmiş olan 4 ncü Ordu Komutanı ve karargâhı ile 8 ncı Ordu Komutanı bulunuyordu. Almanların idare ettikleri bir de tren vardı.

Tümen Komutanı 4 ncü Ordu Komutanına Tafas ve Edda'a olaylarını arz etti. 4 ncü Ordu Komutanından ertesi gün saat 05.00'te istasyonda yürüyüşe hazır bulunması emrini aldı.

Gece Ezra istasyonunda 8 ncı Alay her yerde emniyet tedbiri aldı. Sabaha karşı 6 ncı Alayla Tafas'ta kalmış olan 2 ncı Bölük de Alaya katıldı. 2 ncı Bölük esasen alay dâhilinde sayı itibarıyla zayıf olmakla beraber oldukça değerli bir bölüktü. (Bölük Komutanı, İstiklâl Muharebesi'nde yaralı olduğu hâlde subaysız bir birliğin komutasını alarak dövüşürken şehit düşen Kayserili Yüzbaşı Halil'dir.)

6. 6 ncı Alayın İkinci Tafas Muharebesi (Kroki-11)

Tafas Muharebesi'nin ikinci safhası şöyle cereyan etmiştir:

6 ncı Alay batıdan gelen düşmana karşı köyde bir muharebe kabul etmiştir. Asiler çok kalabalık atlı ve yaya kuvvetlerle sıklet merkezi kuzeyde olmak üzere köye taarruz etmiştir. Düşmanın bu ezici durumunu çok geç fark eden Alay Komutanı, Alay Binbaşısını köy minaresine çıkartarak gözetleme yaptırmıştır. Böylece düşmanın sıklet merkeziyle köyün kuzeyine yaklaştığı anlaşılmıştır. Alay Komutanı, buna karşı tedbir olmak üzere cepheden 2 ncı Bölük ve ihtiyattan 4 ncü Bölüğü köyün kuzeyine sevk etmiştir. Bu iki bölük köyün kuzeyine geçtiklerinde, 400 metre mesafeden asilerin şiddetli ateşine yaya ve atlı olarak kuvvetli taarruzlarına maruz kalmışlardır. Hemen yaya muharebeye inerek karşılık vermek istemişlerse de durduramamışlardır. 3 - 5 fişek yakarak doğu istikametinde çekilmek zorunda kalmışlardır. Asiler bu taarruzu topçu ateşiyle de desteklemiştir.

Asilerin önemli bir kısmı da, 6 ncı Alayın 2 ncı Bölüğünün köyün batısındaki terk ettiği mevziden köye girmiştir. Bundan sonra 1 ncı Bölük ile Ağır Makineli Tüfek Bölüğünün üzerine atılarak 1 ncı Bölüğe büyük zayıat verdirmişlerdir. Ağır Makineli Tüfek Bölüğünün subay ve erlerini şehit etmişler, makinelerini de ele geçirmişlerdir. Alaydan herkes can kaygısına düşerek çevreye kaçmışlardır. O gün 10 - 15 km doğuya çekilen Alay Komutanının yanına akşam üzeri üç subay ile 48 atlı er toplanmıştır.

Bunlardan başka kurtulabilen diğer subay ve erler, ancak Şam civarında alaylarına katılabilmişlerdir.

Bu sırada 6 ncı Alay emrinde bulunan 8 nci Alayın 2 nci Bölüğü at binip doğu istikametinde çekilmemiş, mızrağına dayanarak düşman safları arasına saldırmıştır. Önüne geleni tepeleyerek düşmanın gittiği istikamet tersine yani batıya hareket ettiğiinden düşmanın takibinden kurtulmuştur. Muharebe sırasında oldukça fazla zayıat vermiştir. Bununla birlikte ancak 20 atlı ile bir kavis çizerek Tümenin izini bulmuş ve Ezra İstasyonu'nda tümene katılmıştır.

7. Şam'a Doğru Yürüyüş

28 Eylül 1918 günü saat 05.00'te Ezra İstasyonu'nda harekete hazır olan Tümen, saat 06.00'ya kadar 4 ncü ve 8 nci Ordu Komutanları ve karargâhları için Şam'dan gelecek treni bekledi.

Ezra İstasyonu'nda; Binbaşı Gani isminde bir Suriyeli subayın komutası altında bulunan 7 nci Alayın 1 nci Bölüğü, 48 nci Tümen, Yıldırım Grubu, 4 ncü ve 8 nci Orduların karargah bölüklerinden oluşan beş bölüklü Alay, Tümen emrine verilerek Tümen kuvvetlendirildi. (Ancak bu Arap ırkına mensup Binbaşı Gani, ihanet ederek Gbağıp İstasyonu'na kadar Tümenle hareket etti. İstasyondan sonra ortadan kayboldu.)

Tümen, tren geldikten sonra da hareket edinceye kadar emniyeti sağladı. Tren hareket edeceği sırada 4 ncü Ordu Kurmay Başkanı olan bir Alman yarbayı, yeni gelen bir telgrafı her iki ordu Komutanına okudu. Bu telgrafta; düşman süvarisinin Kuneytır'a²⁹ geçip Şam istikametinde yürümekte olduğu bildiriliyordu. Bunun üzerine 4 ncü Ordu Komutanı Tümene Mahce - Gbağıp köyleri üzerinden hareketle 29 Eylülde Kisve'de bulunmasını emretti. Ancak İngiliz süvarisinin geçtiği Kuneytır, Şam'dan 60 km uzaklıktaydı. Ezra İstasyonu da Şam'a 60 km uzaklıktadır. Arada bazı farklar vardır. İngiliz süvarisinin takip ettiği yol oldukça düzgün yapılmış şosedir. Sa'sa kasabasından geçer. İnsanları ve hayvanları da daha dindir. Zafer sebebiyle moralleri yüksektir. Her köyde her kasabada bütün ihtiyaçlarını temin edebildiği gibi kendisine kucağını açmış, her emrini isteyerek yerine getirmeye hazır bir halk kitlesinin yardımına da sahiptir.

Türk süvarisine gelince; çağ³⁰ torbasındaki son arpasını sabaha karşı yedirmiştir. Erler ise üç günden beri çantasında kurumuş, parçalanmış son ekmek kırıntılarını bitirmek üzeredir. Sürekli hareket hâlinde olma, bakımsızlık ve gıdasızlık yüzünden zayıf düşmüş olan erler, Şeria Vadisi'nden aldığı sıtma mikrobi sebebiyle de hastalanmıştır.

²⁹ Kuneytır (Kuneytera): Osmanlı döneminde Suriye'de Havran bölgesinde yer alan bir kazadır. (Ç.N.)

³⁰ Çağ: Büyük bez ya da deri torba. Hayvan (at, mekkâre, deve) yemlerinin konulduğu torba. (Türkçe Sözlük; s. 241.) (Ç.N.)

Tümen, tren güzergâhını takip etmek zorundadır. Bu güzergâh her ne kadar düz ise de yolsuz ve taşlıktır. Köylerde, çalı diplerinde bir Türk erinin kanını akıtmak, üzerindeki eşyasını, ayağındaki çorabına kadar soymak isteyen, İngiliz ordusuna yaranmak için Türk'e her türlü kötülüğü yapmaya hazır bulunan Arap kitlesi de büyük bir engel teşkil etmektedir.

Düşman uçaklarının bomba ve makineli tüfek atışları da devam etmektedir. Birbirine paralel yürüyen bu kuvvetlerden İngilizlerin Şam'a daha önce ulaşmaları kesin görünüyor.

Tren hareket etti. Tümen de çeşitli ağırlıklarla birlikte yola çıktığı sırada, o çevrede gecelemiş olan ordusuyla beraber 7 nci Ordu Komutanı ile 20 nci Kolordu Komutanına rastladığında, Tümen Komutanı 7 nci Ordu Komutanına 4 ncü Ordu Komutanından aldığı emri ve harekâtı hakkında bilgi verdi. Daha önce ordunun sol yanını koruyarak Neva üzerinden Şam'a yürümek emrini almış olan Tümenin, yolunun değiştirilmesine canı sıkılmış olan 7 nci Ordu Komutanı, Süvari Tümen Komutanına, mümkün olduğunca ordunun sol yanını koruması emrini verdi.

Tümen tekrar yürüyüş istikametini değiştirerek 7 nci Ordu Komutanının emrini yerine getirmeye çalıştı. Tümen iki saat kadar yürümüşü ki, düşman uçaklarının taarruzuna uğradı. Bombalar yağdı, makineli tüfekler işledi. Tümen zayıata bakmayarak yoluna devam etti. Kendi inisiyatifiyle bazı bölükler, çok alçaklara kadar inmiş olan uçaklara ateş açarak onları uzaklaştırdılar. Kısa bir zaman sonra yakınından geçilen bir köyden kol sonundan ateş edildi. Kol sonunda bulunan 8 nci Alay ile 3 ncü Bölükten 2 manga köye taarruz ettirilerek bu köyden birkaç hane cezalandırıldı. Akşam üzeri uçaklar bir uçuş daha gerçekleştirdiler. Uzak mesafelerden birkaç yerde çalı diplerinden ateş edildi ise de Tümen, yürüyüşüne devam etti. Gece, Gbağıp İstasyonu'na ulaştı.

Yem ve yiyecek yoktu. İnsan ve hayvan açtı. Yalnız birkaç saat dinlenmekle yetinildi. Yürüyüşe devam edilerek 29 Eylül günü öğleden sonra yorgun bir hâlde Kisve İstasyonu'na ulaşıldı.

4 ncü Ordu Komutanının Kisve İstasyonu'nda kalmayıp Şam'a gittiği ve Viktorya otelini karargâh olarak kullandığı haber alındı.

Der'a'dan harekettten önce orduların Kisve'de toplanmaları belirlenmiş olduğundan Tümen, Kisve'de bir ağaçlık kenarında dinlenmeye geçti. Erlerin ve hayvanların iâşesi için Tümen Komutanı, 4 ncü Ordu Komutanı ile temasa geçmeye çalıştı. İlk olarak; bir subay göndererek ordunun vereceği emri almak ve aynı zamanda tümenin iâşesini temin etmek istedi.

4 ncü Ordu Komutanı tarafından Kisve'de yola bir inzibat birliği yerleştirilmişti. Bu birlik, güneyden perakende olarak gelenlerin Kisve civarında toplanmalarını sağlamaya çalışıyordu. Oysa hiçbir emir ve komutaya tâbi olmayan döküntüler, kime ait olduğu bilinemeyen dağınık ağırlıklar ve mekkâreler sel gibi inzibat birliğinin sağından solundan Şam'a

akıyorlardı. Bu sırada bir de uçak taarruzu olunca, bu dağınık kitle Şam'a doğru yola çıktı. Süvari tümeninin er ve hayvanları iki günden beri aç olarak bekliyordu. Ne bir birlikten haber alınabiliyor, ne de Şam'a gönderilen subay geri dönüyordu. (Bu subay 8 nci Alayın Binbaşısı Şamlı Mahmut'tu. Şamlı Mahmut, 8 nci Alayda yüzbaşı iken üç yıl önce terfi etmiş, alayda binbaşı olarak kalmıştı. Her muharebe safhasında bir bahane ile kendine geride bir hizmet çıkaran, o güne kadar yanından bir kurşun dahi geçmeyen bu Arap binbaşı, Türk'e tam ihanetin en büyüğünü yapmak fırsatı ortaya çıkınca onu kaçırmı mı? O da Gani gibi bir daha ne geri döndü ne de bir daha görüldü).

Akşama kadar Tümen, hiçbir şey yemeden aç olarak Kisve'de kaldı. Sonunda Şam istikametinde yürümeye karar verdi. Bu amaçla ata binilmiş iken 4 ncü Ordu karargahına mensup bir subay yetişti. Bu subay, Süvari Tümenine, kolordulara ve tümenlere ayrı ayrı emirleri iletliyordu.

Bu emirlerden bir tanesi, Şam savunmasına ait bir beyanname idi. Halkı, sükunete davet ediyordu. Herkes yerinde kalacaktı. Her memur görevinin başından ayrılmayacaktı. Menziller ambarlar bütün askerî ve mülkiye daireleri eskisi gibi işlerine devam edeceklerdi.

Diğer bir zarf, yeniden kurulacak erzak ve teçhizat ambarları ile ilgiliydi.

Üçüncüsü, yapılması kararlaştırılmış harekâta ait bir ordu emri idi.

Bu emre göre; Şam savunulacak, ancak Kisve'den Rabva boğazına kadar batı tarafını 3 ncü Kolordu, Kisve'nin doğu tarafını 20 nci Kolordu savunacaktı.

3 ncü Süvari Tümeni, Sa'sa istikametinden Şam'a ilerleyen düşmana karşı giderek savunma tertibatını alıncaya kadar 3 ncü ve 20 nci Kolordulara gerekli olan zamanı kazandıracaktı. Bu görevin yerine getirilmesi sırasında; 3 ncü Kolordu Komutanının emrinde bulunacak, kolordular vaziyetlerini alıp düşmanla temas ettikleri zaman, Süvari Tümeni savunma hattının doğu kanadına çekilerek yine ordu emrinde çöl tarafını gözetleyecekti.

24 ncü Piyade Tümeni de ordu ihtiyatı olarak Şam'da bulunacaktı.

4 ncü Ordu Komutanı Şam'ın savunmasını,

7 nci Ordu Komutanı da Riyak³¹ Havalisi Komutanlığını üstlenmişti.

Bunlardan başka Süvari Tümenine Ezra İstasyonu'nda katılan Mürettep³² Süvari Alayı da derhal Şam'a ordu emrine gönderilecekti.

29 Eylül günü akşam üzeri 6 ncı Alay da tümene makineli tüfeksiz olarak, Alay Komutanı ile beraber dört subay, 48 erle, yorgun ve bitkin bir halde katılmıştı.

³¹ Riyak: Günümüzde Suriye topraklarında bulunmaktadır. (Ç.N.)

³² Mürettep: Sonradan kurulmuş, tayin edilmiş. (Devellioğlu; s. 733.) (Ç.N.)

Artık Süvari Tümeni adını taşıyan 6 ncı ve 8 nci Alayların mevcudu 200 atlıya kadar inmişti.

8 nci Alayın yedi ağır makineli tüfeği mevcudunu koruyordu.

Kendisine verilen görevin ağırlığını düşünen Tümen Komutanı, o çevrede bulunan bir telefonda yararlanarak 4 ncü Ordu Komutanı ile temas kurup Tümenin bu zayıf durumunu anlattı. Mürettep Alayın alınmamasını istedi. Ancak mürettep alayın bölüklerinin her biri başka bir orduya mensup olduğu için durdurulamayacağı, yalnız Yıldırım Ordular Grubunun süvari bölüğünü alıkoyabileceği cevabını aldı.

Erlerin ve hayvanların iki günden beri hiçbir şey yemediklerine dair şikâyet de şimdi tren ile olmazsa otomobil ile erzak ve yem sevk ettireceğim. Bunu şimdiye kadar göndermeyen memur kim ise onu da birlikte sana göndereceğim. Sen bizzat kendin cezalandır. Onu tümenle beraber götür ve ilk ateş hattında istihdam et cevabını aldı ve tümen hakkındaki düşüncelerini belirtti.

Süvari Tümeni; Şam'dan gelecek yem ve yiyeceği beklemek üzere Kisve'nin 2 km kadar güneyinde içinde büyük ağaçlar bulunan büyük bir bahçenin kenarında, gayet düz bir yerde ordugah kurup beklemeye başladı. Sonunda geceyi yine bu yerde geçirmek kararı verilince 8 nci Alayın bazı bölük komutanları Alay Komutanına müracaat ederek ordugâhın ağaçlar altına nakledilmesini, aksi takdirde sabah erkenden gelecek düşman uçakları tarafından büyük zayıata sebebiyet verileceğini söylediler. Alay Komutanından, "Halkın mallarını boş yere harcamak doğru değildir" cevabını aldılar. Gece hayvanlara bir miktar ağaç yaprağı, insanlara da perakende geçen birliklerin koyun ve keçilerinden alınarak yedirildi.

30 Eylül 1918 günü sabah hava tamamen aydınlanmış, yorgun olan erler henüz uyanmıştı ki, ani olarak ordugâhın içinde uçak bombaları patlamaya başladı. Erler, çıplak hayvanlarını yularlarından yakalayarak ve kısmen silahlarını da alarak ağaçların arasına dağıldı. Birçok yaralı, ölü insan ve hayvan açıkta kaldı. Düşman uçakları bombalarını bitirince oldukça alçaklara inerek makineli tüfekleriyle ağaçlığın içini taramaya başladılar. Burada da ufak tefek zayıat verilmeye başlandı. Bazı bölük komutanları düdüklerini öttürerek erlerini yanlarına topladı ve komuta ile uçaklara ateş açtırarak onları kaçırmaya mecbur ettiler. Her bölük 5 - 10 insan ve hayvan zayıat verdi.

Tümen şimdiye kadar hiçbir savaşta bu kadar zayıata uğramamıştı. Uçaklar gittikten sonra Tümen toparlandı. Ata binip Sa'sa istikametine yürüdü. Eşrefiyye çiftliği civarına geldiği sırada, Tümen Komutanı 3 ncü Kolordu Komutanı tarafından karargâhına çağırıldı.

Tümen Komutanı, 3 ncü Kolordu Komutanından savunma hattı üzerinde bulunan Artuz köyüne gitmesi emrini aldı. Ancak bu sırada 3 ncü Kolorduya mensup 1 ncü Piyade Tümeninin emir subayı gelerek 3 ncü

Kolordu Komutanına, beni Gor Bey (1 nci Piyade Tümen Komutanı) gönderdi. Ordu Komutanından emir geldi. Birlikler derhâl kuzeye çekilecekmiş dedi. Bu çekilme emrinin sebebi anlaşılamadığından 3 ncü Kolordu Komutanı, Süvari Tümen Komutanına "Ben emrin doğrusunu anlar size ayrıca haber gönderirim. Göreviniz eskisinin aynıdır. Süvari Tümeni şimdi Artuz istikametinde yürüyüşüne devam edecek. Şimdi Artuz'da bulunan 1 nci ve 11 nci Tümenler de yerlerinden ayrılmayarak orada emrimi bekleyeceklerdir. Bunu siz de Artuz'dan geçerken tümen komutanlarına tebliğ ediniz." emrini verdi.

Süvari Tümeni tekrar ata binip yürüyüşe geçti. Tam ağaçlıklar, bahçelikler ve binalar arasından kurtulup ilerlemeye başladığı zaman düzensiz olarak birçok piyadenin Şam'a geçtiği görüldü. Bunlar Gor Bey'in tümenine mensup kuvvetlerdi. 4 - 5 km kadar uzakta (Şam'ın 10 km kadar güneybatısında) çıplak tepelerden bir köy görünüyordu. Köylüler bunun Artuz olduğunu söylediler. Bu sırada önceki emirde, Artuz istikametine gönderilen keşif kolundan düşman süvarisinin Artuz'a yaklaştığı haberi geldi. Bu haber üzerine Tümen Komutanı, 8 nci Alayın 3 ncü Bölüğünü iki ağır makineli tüfek ile takviye ederek, bahçeliklerin güneyinde Artuz'a karşı bırakarak sözlü olarak şu kısa emri verdi: "Tümen Eşrefiye Çiftliği'ne dönecektir. Sen Artuz'dan ilerleyecek, düşmana karşı tümenin sağ kanadını koruyacaksın dedi" ve tümenle beraber Eşrefiye Çiftliği istikametine hareket etti.

8. 3 ncü Süvari Tümeninin Son Muharebesi ve Esareti (Kroki-12)

30 Eylül 1918 günü saat 10.00'da, çok zayıf bir tabur ile bir sahra bataryası, 8 nci Alayın 3 ncü Bölüğünün yanından geçiyordu. Bu kuvvet üzerine arkadan topçu ateşi geliyordu. Artuz ve civarında bazı süvari kuvvetleri görüldü. 3 ncü Bölük Komutanı ile Batarya Komutanı önceden tanışmış olduğundan 3 ncü Bölük Komutanı sordu:

"Köyde görünen bu kuvvet düşman değil mi?"

"Evet."

"Mermin var mı?"

"Beş adet var."

"Ben burada Süvari Tümeninin sağ kanadını korumakla görevliyim. Şu beş mermiyi düşmana atarsan düşman da bizim topumuzun olduğunu zanneder. Zaman kazanırsınız. Sen geçerken Şam'dan cephane alırsın." dedi.

Batarya Komutanı iki topunu mevziye koydu. Artuz'da görünen zayıf düşman süvarilerinin üzerine beş mermisini attı ve top bindirip gitti.

Bu, 30 Eylül 1918 günü saat 11.00'de Şam'ın güneyinde düşmana atılan son topçu mermileridir (Bunu atan Bataryanın Komutanı Yüzbaşı, Edirneli Tatar Hüseyindir). Artuz'da görülen düşman daha fazla ilerlemedi. Ancak güneybatıdan Rabva Boğazı istikametine yürüyen bir düşman süvari

alayının Rabva Boğazı'na yaklaştığı ve bir süre sonra da boğaza ateş açtığı silah seslerinden ve hareketlerinden anlaşıldı. Saat 13.00 olmuştu. Ne düşman ilerliyor ne de Süvari Tümeninde bir hareket vardı. Yalnız Rabva'da düşmanın hâkim olduğu belli oluyordu. Böylece saatler geçti. Tahminen saat 16.00 olmuştu ki, Tümeden 3 ncü Bölüğe Eşrefiye Çiftliği'nde Tümene katılması emri geldi.

3 ncü Bölük ve Ağır Makineli Tüfek Takımı Eşrefiye Çiftliği'ne yürüdü. Biraz sonra da Tümene katıldı. Bölük Komutanı, Tümen Komutanının yanına giderek gördüklerini ve bildiklerini söyledi. Tümen Komutanı durumdan çok memnun görünüyordu. 6 ncı ve 8 nci Alay Komutanları da yanında idi. Tümen birlikleri pembe renge boyalı Eşrefiye çiftlik binasının hemen doğusunda ağaçlık altında bir ark suyunun kenarında hiçbir tertibat almaksızın dinleniyorlardı. Arap atlarına ve eksiksiz teçhizata sahip olan ve 80 - 100 atlıdan oluşan Yıldırım Orduları Grubu karargâhına mensup Süvari Bölüğü de Tümenin emrinde olarak aynı yerde bulunmaktaydı. Tümen Komutanı karşısında duran 8 nci Alay, 3 ncü Bölük Komutanına şunları söyledi:

"Durumu görüyorsun. Her taraftan kuvvetlerimiz Şam'a gelip geçtiler. Düşman Rabva Boğazı'nı kesti. Önemli bir Arap kuvvetiyle Faysal'ın da Şam'ın doğusundan dolaşarak kuzeyde bulunan Duma yolunu kapattığı haber alındı. Bizim için iki yol kaldı: Ya karşımızdaki insanlara teslim olmak ya da Duma'daki bedevilerle çarpışarak yol açmak. Duma'ya hareket edersek bu yorgun erler ve hayvanlarla tabii yenileceğiz. Sonuçta hepimiz Araplar tarafından çırılçıplak oluncaya kadar soyulup büsbütün rezil olacağız. Eğer karşı koymadan İngilizlere teslim olursak, Şam'ın içinde bulunan şahsi eşyalarımızı da kurtarabiliriz.

Bu hareketimizin sorumluluğunu ben üzerime alıyorum. Artık Tümen son görevini yapmıştır. Bu durumda artık hiçbir şeye gücü yetmemektedir."

3 ncü Bölük Komutanı 6 ncı ve 8 nci Alay Komutanlarının da aynı düşüncede olduklarını öğrendikten sonra,

"Öyle ise izin verirsiniz bu durumdan subayları haberdar edeyim" dedi ve Komutanların yanından ayrılarak subayların olduğu yere gitti. Kimsenin bir şeyden haberi yoktu. Subaylara seslenerek "Arkadaşlar, Tümen Komutanı ve Alay Komutanları bütün kuvvetle karşımızdaki İngilizlere teslim olmak istiyorlar. Tabi biz bunu kabul etmeyiz. Ancak bir şey düşünmek, hemen bir karar verip uygulamak gerekiyor." dedi.

Subayların her biri farklı görüş bildirdi. Kimi ata binip hemen kaçalım. Kimisi bölüklerimizle beraber gidelim. Kimisi Komutanlardan izin alalım da öyle çekilip gidelim gibi çeşitli görüşlerde bulunuyorlardı. Bu sırada bir kır atlı, güneydoğudan Cebeliesvet eteklerinden Tümen Komutanının yanına geldi. Bu atlının elinde bir zarf görünüyordu. 3 Bölük Komutanı subaylara seslenerek "Ben Tümen Komutanının yanına gideyim. Galiba yeni bir emir var. Emri aldıktan sonra yanınıza gelir sizi haberdar ederim." deyip Tümen Komutanının yanına koştu.

3 ncü Kolordu Komutanının imzasını taşıyan Süvari Tümenine ait emri özetle şöyledir:

"Cebelişvet'e taarruz eden düşman durdurulmuş, bazı noktalarda da başarıyla geri püskürtülmüştür. Bulunduğunuz yeri kesinlikle koruyunuz."

Tümen Komutanı "İşte bu emir bize görevimizi açıkça anlatıyor. Esareten vazgeçtim. Artık sabretmekten başka çare yoktur." dedi.

8 nci Alay Komutanına da "Elindeki makineli tüfeklerini şu önümüzdeki çalılık kenarında mevziye koy."

8 nci Alayın 3 ncü Bölük Komutanına da "Sen yine iki ağır makineli tüfekle beraber bölükle eski yerine git. Sabredecek olan Tümenin sağ kanadını koru" emrini verdi.

3 ncü Bölük Komutanı subayların yanına giderek durumu anlattı. Herkes seviniyordu.

Bölük tekrar eski yerine giderek Artuz'a karşı tertiplendi.

Tümen, 700 - 800 metre önünde bulunan tepelere 10 kişilik bir keşif kolu göndermişti. Beş ağır makineli tüfeği Eşrefiye Çiftliği'nin hemen güneyinde çalılar arasında mevziye sokmuştu. Ancak diğer birliklerle en ufak bir tedbir almamış ve hiçbir harekette bulunmamıştı.

Bu durum saat 17.30'a kadar devam etti. Az zaman sonra Tümen tarafından Cebelişvet'e gönderilen keşif kolu tepeden güneye doğru ateş açtı. Kısa bir zaman sonra da bu keşif kolunun yakınında birkaç top mermisi patladı. Keşif kolu da hızla geriye kaçtı. Bunu takiben güneyden bir Hintli Süvari Bölüğü, bu keşif kolunun bulunduğu tepayı işgal etti. Eşrefiye Çiftliği civarında mevziye giren ağır makineli tüfekli kuvvetler ateş açtı. Hintliler tepe gerisine çekilerek yaya muharebeye indiler. Tepede mevzi alıp ateş açtılar. İki taraf çok kısa bir atıştan sonra silah sesleri kesildi. Hintliler de ayağa kalktılar. Bu sırada Tümen birliklerinin bulunduğu yerden 30 kadar atlinin düzensiz olarak hızla Şam'a doğru gittikleri görüldü.

Durumdan şüphelenen 8 nci Alayın 3 ncü Bölük Komutanı, durumu anlamak üzere iki eri görünmeden hızla Tümenin bulunduğu yere gönderdi. 15 dakika sonra bu iki er bahçelikler içinden soluk soluğa döndüler. Heyecanla Tümenin esir olduğunu söylediler. Bunun üzerine 3 ncü Bölük Komutanı yanındaki erlere seslenerek "Arkadaşlar! Yıllarca hep beraber muharebe ettik. Şimdiye kadar memlekete çok hizmet ettiniz. Ne çare ki artık her yerden sarıldığımızı buraya gelirken bana Tümen Komutanı söyledi. Tümen geriye gidebilmekten ümidini kestiği için yıllardan beri savaştığı düşmanına teslim oldu. Açsınız, hastasınız. Atlarınız bitkin, artık uğraşacak durumda değilsiniz. Tümen gibi siz de gidin İngilizlere teslim olun. Bana gelince; altımda atım, elimde kılıcım, belimde tabancam varken, kolumda daha kuvvet hissederken düşmanıma teslim olmayacağım. Ya bu yolda öleceğim, ya da kurtulup memleketime gideceğim. Şimdiye kadar memleketi

kurtarmak için canla başla çalıştınız. Allah razı olsun. Ben size hakkımı helal ediyorum. Siz de helal ediniz. Allaha ısmarladık arkadaşlar!" dedi.

Bu anda bölükte bir çığlık duyuldu. Erler ağlıyordu. Bölüğün içinden bir atlı ileri fırladı (Bu er, Kudüs civarındaki muharebeler sırasında Ramallah'ın³³ batısında Ayniarık köyünde, yanındaki iki erle beraber gece bir İngiliz Süvari Tugayının ağırlıklarını darmadağın eden, bu ağırlıklarla bütün eşya ve erzakını tugayın günlük emir defterine kadar bıraktırıp İngiliz tugayını kaputsuz, çadırsız bırakan 1 ncı Takım çavuşu Maraşlı Vakkas Çavuştu.). Ağlayarak Bölük Komutanına yüksek sesle hitap etti:

"Komutanım, niçin bizi bırakıp gidiyorsun? Biz senin her emrini ölünceye kadar yapmıyor muyuz? Yine emret, beraber gidelim. Bizim aramızda gidilecek yolları bilenler de var. Rabva boğazı kesildi ise Duma'dan, Duma olmazsa daha doğuya doğru çıkmaya çalışırız. Olmazsa saldırır, çarpışırız. Havran'da Arapları biz yenilgiye uğratarak yolu açmadık mı? Yine çalışırız. Ölen kalır. Kurtulan memleketine gider. Dört kişi kurtulsa memleket için kâr." dedi.

Bölüğün erleri, bu sözleri dinlemiş sonra yaşlı gözlerini Komutanlarına çevirerek dikkatlice dinliyorlardı ve yalvarır bir durumdaydılar. Bölük Komutanının da istediği esasen bu idi. Erlerinin ruhunu bilen Bölük Komutanı, onların yiğitliğini kamçılıyordu. Bölüğe hitaben "Hepiniz gelmeye, çarpışarak ölmeye razı mısınız?" dedi. Erlerden bağlılık cevabını aldıktan sonra hızla yürüyüşe geçti. Eşrefiyye çiftliğinin kuzeyinden geçerken Tümen birliklerinin, ağaçlık arasında ve eski yerinde bulundukları görülüyordu. Düşman, Cebeliesvet eteklerinde Süvari Tümeninin üzerinden geçirmek suretiyle 3 ncü Bölüğe ateş açtı.

3 ncü Bölük Şam'a 2 - 3 km mesafede şoseye çıkacağı yerde bir Alman erine rastladı. Bu er hazır ol vaziyetinde Bölük Komutanına Almanca olarak bir şeyler söyledi. Bu konuşmadan bir şey anlamayan Bölük Komutanı, İngilizlerin işgal ettiği tepeyi eliyle göstererek, İngilizler, dedi. Bunun üzerine Alman eri eliyle ufak bir hareket yaptı. (Şose üzerine ve cephaneliğe konulan tahrip maddelerini ateşledi). O anda şosenin üzerinde 5-6 yerde büyük patlamalar oldu. Bu gürültüden ürken atlar, Şam'a doğru fırladılar. Uzun süre atlıların üzerlerine irili ufaklı taşlar düştü. Atlar ancak Şam'ın yakınında durdurulabildiler. Şam'ın güneyindeki cephanelik de bu sırada ateş almış yanıyordu. Bölük Komutanı Şam'ın yakınına gelince ağır makineli tüfeklileri bölüğün arasına aldı. Tafas Muharebesi'nde mızrakların birçoğunun kırılması, biraz önceki ani patlamanın etkisiyle atların fırlaması yüzünden bölükte 5 - 10 mızrak kalmıştı. Bu elde kalan sınırlı sayıdaki mızrağı da kırdırdı. Her erin üzerinde ikişer Alman bombası vardı. Bölük Komutanı şu emri verdi:

³³ Ramallah: Ürdün'de Kudüs'ün kuzeyinde bulunan bir şehirdir. (Ç.N.)

"Şam'dan geçerken belki bazı hakaret ve tecavüze maruz kalırsınız. Böyle bir durum ortaya çıktığında işiten, gören en yakın er bombasını fırlatıp düşmanı yok edecektir. Bunun için her er bir bombasını sağ elinde tutacak, sol el de düğmeyi yakalamaya hazır bulundurulacaktır."

Şam'ın içinden silah sesleri işitiliyordu. Bölük hızla Şam'ın içine daldı. Sokak başlarında silahlı, kalabalık yerli halk vardı.

(Bunların başında bir gün önce Türk ordusunda hizmet eden Süvari Yüzbaşısı Arap Cemali Hayri'nin olduğu anlaşıldı. Bunlar bölüğü görünce sokakların derinliklerine kaçıyorlardı. Şam gençleri fesleri atarak başlarına agel,³⁴ kefiye³⁵ giymişlerdi. Bunun da İngilizlere ve Şerif Hüseyin'e³⁶ katıldıklarının göstergesi olduğu öğrenildi.)

Kısa bir süre yürürken yerli halktan birçoğunun sırtında çuvalarla deste deste çizmeler taşıdıkları görüldü. Bunların teçhizat ambarlarını yağmaladıkları kesindi. Bunlardan birkaçının elinden çizmeler alındı ve yürüyüşe devam edildi. Biraz daha ilerleyince bir yerlinin bir faytonun üzerine çıkarak kalabalık bir halk kitlesine Arapça bir kağıt okuduğu görüldü. Halk, bölüğü görünce etrafa kaçıştı. Bir anda ortada boş arabadan başka kimse kalmadı.

Yolda münferit silahsız, yaya ve mekkâreli erlere rastlandı. Bunlara da bölüğü takip etmeleri söyleniyordu. Kısa bir zaman sonra önde giden bazı atlılara yetişildi. Bunların 6 ncı Alayın 2 nci Bölüğü oldukları ve Bölük Komutanı Yüzbaşı Salih'in de bölükle beraber olduğu anlaşıldı. Şam'ın Meydan Mahallesi'nde 6 ncı Alayın 2 nci Bölüğü ile 8 ncı Alayın 3 ncü Bölüğü iki ağır makineli tüfek ile birleşmiş olarak Şam sokaklarından Duma istikametine, rastladıkları her münferit subay ve erleri de himayelerine alarak yürüdüler. Ufak bir olay çıktığında Şam'ın kuzeyine çıkılmış, karanlık tamamen basmıştı. Her tarafta sükunet vardı. Yalnız Şam'ın güneyinde yanan cephanelikten çıkan kızıl alev ve duman, üzücü bir manzara arz ediyordu.

3 ncü Bölük bugün çok fazla seri yürüyüş yapmış olduğundan atları çok yorgundu. Şam'ın kuzeyinde rastladığı ilk suda atlarını suladı. Bu sırada yağmacıların elinden alınan çizmeler erlere giydirildi. Öndeki bölükten epeyce geri kalmış olarak yürüyüşüne devam etti. Biraz sonra sol yanından bahçelikli bir köyden silah patlamaya başladı. Kurşunlar yüksekten geçtiği

³⁴ Agel: Arap erkeklerinin kefiyelerinin üzerine bağladıkları, yünden örülmüş kalın çember bağ. (Türkçe Sözlük; s. 19.) (Ç.N.)

³⁵ Kefiye: Arapların kullandığı ve omuzları da örten, püsküllü erkek baş örtüsü. (a.g.e.; s. 808.) (Ç.N.)

³⁶ Şerif Hüseyin (Amman 1856-1931): Mekke Emiri Şerif Ali'nin oğludur. 1908'de "Şerif" unvanıyla Mekke Emirliğine tayin edilen Hüseyin, 1916'ya kadar Osmanlı Devleti'ne bağlı olarak emirlik yapmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nda İngilizlerin yardımlarına güvenen Hüseyin, Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanmış. Hicaz Kralı olmuştur. Bir süre sonra bütün Arapları tek bir bayrak altında toplamak için yeni bir ordu düzenlemiştir. Başarılı olamayınca 1924'te krallıktan çekilmiştir. (Ç.N.)

için bölük aldırış etmeyerek yürüyüşüne devam etti. Her iki bölük yürüyüşüne devam ederek gece Kuteyfe³⁷ nahiyesine ulaşır dinlenmeye geçti.

1 Ekim 1918 sabahı nahiyede aşar ambarı olduğu öğrenildi. Ambar memuru bulduruldu. Senetle arpa alınıp hayvanlara yedirildi. Senetle alınan buğdaylar evlere verilerek yerine ekmek, peynir ve üzüm alınarak erler de doyuruldu.

Öğleye doğru bölükler yürüyüşe geçtikleri zaman 30 kadar çeşitli rütbede münferit subay, 3000 kadar da silahsız piyade eri süvari bölüklerinin himayesinde Nebek³⁸ yolunda yürüyordu.

Öğle vakti 3 ncü Bölük hemen yolun batısında yüksekçe bir yerde rastladığı bir kaynakta hayvanlarını suluyordu. Bu sırada Bölük Komutanı kaynağın üst tarafına yükseğe oturmuş, koca Türk ordusundan kalan insanlara mahzun bir tavırla bakarken yanına iki köylü Arap yaklaştı. Selam vererek yanına oturdular. İyi Türkçe konuşan, genç olanı Bölük Komutanına, "Ne düşünüyorsun?" diye sordu.

Bölük Komutanı, "Arap'ın gayretiyle bu hâle gelen Türk ordusuna bak! Nasıl düşünmeyeyim" cevabını verdi. Bunun üzerine Genç Arap, "siz büyüklerinizi tanır, etrafında toplanır, memleketinizi yine savunur, vatanınıza bu düşmanı sokmazsınız. Ancak siz gittikten sonra biz ne olacağız? Her taraftan bir seyit çıkar, birbirimize düşeriz. Sonuçta yabancılar da işe müdahale eder, bizde esaret hayati başlar." dedi.

Arap genci, "Zaman beraet-i zimmet kabul etmez hükümlerini verir."³⁹ diyerek o zaman bu durumu çok güzel yorumlamıştı. Arap gencinin dediği aynen çıktı. Türk milleti "ATA"sının etrafında toplandı. Büyük mücadele sonucu düşmanlarını kovdu. Savaşı kazandı. İnkılâbını yaptı. Büyük hamlelerle çağdaşlaşma yoluna girdi. Bugün savaş alanlarında ve çağdaşlaşma yolunda yetki ve gücünü ispat etmiş olan ikinci atasının (İsmet İnönü) önderliğiyle uygar milletler seviyesine geçmeye adaydır. Türk ordusunu arkadan vuran Araplar da bakalım daha ne kadar zaman manda altında yaşayacaklardır.⁴⁰ Bunu da zaman gösterecek. Geçmişte bir Arap vatanseveri şöyle demiş: "Nil Arabistan'a aktığı zaman, Araplar Türk hâkimiyetinden kurtulacaklardır." Bu, gerçekleşti. İngilizler muharebe sırasında su boruları ile Nil suyundan yararlanarak Tih sahrasından⁴¹ geçirip Filistin'e akıttılar. Bundan sonra Türk ordusu da Arap'ın gayretleri sonucu Arabistan'ı terk etti. Bunu söyleyen vatansever Arap'ın vicdanı acaba şimdi

³⁷ Kuteyfe: Osmanlı döneminde Suriye'de Şam ilinin Nebek ilçesine bağlı nahiyedir. (Ç.N.)

³⁸ Nebek; Suriye'de Şam'ın kuzeydoğusunda yer almaktadır.

³⁹ Beraet-i zimmet: Kişinin suçsuz ve temiz olmasıdır. "Zaman beraet-i zimmet kabul etmez hükümlerini verir." Kişinin suçsuz ve temiz olması (insanların koyduğu hukuk kuralları) zamanı ilgilendirmez, o kendi yasalarını işletir. Dolayısıyla yaşanan olayların sonucu zaman içinde görülür.

⁴⁰ 1941 yılında yayımlanan eserde, dönem göz önünde bulundurularak Arap ülkelerinin manda altında bulundukları vurgulanmıştır. (Ç.N.)

⁴¹ Tih sahrası: Sina Yarımadası'nda yer alan çöl. (Ç.N.)

rahat mı? Ne olursa olsun hakikat olan bir şey varsa o da şudur: Nil Filistin'e aktıkça Arabistan'da yabancı hâkimiyeti devam edecektir. Bağımsızlık kazanmak kolay değildir. Nil gibi kan akıtmak gerek.

Her iki bölük akşam üzeri Nebek kazasına ulaştı. Burada menzil noktası bulunduğundan erler ve hayvanlar iyi bir şekilde beslendiler. 2 Ekim 1918 günü yürüyüş yapılarak Ehisya köyüne ulaşıldı. Burada aşar ambarı yoktu. Yalnız Almanların Şam'dan kaçırdıkları az bulunan erzak deposu vardı. Müracaat edilerek gerek bölüklerde bulunan subaylara gerekse yolda katılmış olan perakende subaylara bir miktar bu erzaktan senet karşılığında alındı.

Erlere ve hayvanlara gelince; köylüden vatansever bir kişi, sabah ve akşam mevcudu üç bini geçen ere çorba yedirdi. Sabah akşam birer kilo ekmek vermek, bütün subayları güzel yemeklerle ağırlamak suretiyle misafirperverlik gösterdi. Sabah ve akşam hayvanların yemini de vererek oldukça cömert davrandı.

3 Ekim 1918 günü sabahleyin yürüyüşe geçilerek akşam üzeri sorunsuz olarak Humus'a⁴² ulaşıldı. Hayvanlarda nal kalmamıştı. Burada menzil ve menzil müfettişliği mevcut olduğundan müracaat edildi.

Menzil Müfettişi Kurmay Albay Behçet,⁴³ o önemli işleri arasında bütün memleket nalbantlarını işbaşı ettirerek bütün hayvanları nallattırdı. Erleri ve hayvanları beslettirerek o gün çalışmalarını sağladı.

4 Ekim sabahı Süvari Tümeninin alaylarının kurtarılan ağırlıkları geldi. Her iki alayın mekkâreleri, işe yarar birçok insan ve hayvan vardı.

⁴² Humus: Suriye'nin orta kesiminde yer alan şehirdir. Suriye'nin iç kesimlerini kıyıya bağlayan tek doğal yol olan Asi Irmağı'nın yakınında yer almaktadır. (Ç.N.)

⁴³ Kurmay Albay Behçet GÜNAY (1311-c.P.2) (1875-1949): 1875 yılında İstanbul'da doğmuştur. Mehmet Şükrü Bey'in oğludur. 29 Nisan 1893 tarihinde girdiği Harp Okulundan 28 Ocak 1896'da teğmen, devam ettiği Harp Akademisi'nden 25 Aralık 1898'de kurmay yüzbaşı olarak mezun olmuştur. Harp Akademisinden mezun olduktan sonra Genelkurmay 3 ncü Şubesine atanmıştır. Çeşitli askerî görevler almış, 1912-1913 Balkan Savaşı, 1914-1918 Birinci Dünya Savaşı'na katılmıştır. 10 Mart 1914'te Nablus'taki 8 nci Kolordu 23 ncü Hassa Nizamiye Tümeni Komutanı, daha sonra Çöl Komutanı ve Menzil Müfettişi, 15 Mayıs 1917'de Maan Mıntika Komutanı ve Yıldırım Geri Menzil Müfettişi olarak atanmıştır. 9 Kasım 1918 tarihinde İstanbul'a dönmüştür. 26 Kasım 1918'de Birinci Dünya Savaşı sırasında Başkomutanlık Vekâleti ve Harbiye Nezareti daire ve şubelerinde meydana gelen suistimalleri incelemek ve faillerini ihraç etmek üzere oluşturulan komisyonda; 31 Ağustos 1919'da Genelkurmay Başkanlığı emrinden olmak üzere Teşkilatı Esasiye Komisyonunda görevlendirilmiştir. 6 Mayıs 1920'de Genelkurmay Dairesi ikinci Başkanı olarak atanmıştır. 27 Mayıs 1920'de Personel Dairesi emrine, 2 Kasım 1920'de yeniden kurulan Tetkik ve Tasnif Komisyonuna, 28 Temmuz 1921'de Genelkurmay Dairesi 4 ncü Şube Müdürü, 17 Ocak 1923'te Harp Tarihi Şubesi'ne tayin edilmiştir. 2 Ekim 1923'de emekli olmuştur. 22 Mayıs 1924'te tekrar muvazzaf subaylığa nakledilmiş ve İskân Müdürlüğünde görevlendirilmiştir. Daha sonra Çatalca ve Edirne Valiliği görevlerinde bulunmuştur. 5 Mart 1949 tarihinde vefat etmiş ve Karacaahmet Mezarlığı'na defnedilmiştir. (KKK.lığı Emeklilik Şubesi Arşivi; Şahsi Dosya.) (Ç.N.)

Bunların arasından Ahmet ismindeki 8 nci Alayın ağırlık çavuşu, alayın kasası olan sandığı getirip 3 ncü Bölük Komutanına teslim etti ve ağlayarak "Bu sandık içindeki 8 nci Alayın sancağını kurtarmak için çok uğraştım. Rabva'dan itibaren her yerde Arapların baskınlarına, taarruzlarına uğradık. Birçok arkadaşımız baskınlar ve çarpışmalar sırasında şehit oldu. En ufak ve en büyük tehlikelerde hepimiz bu sandığı kurtarmak için hiçbir fedakârlıktan çekinmedik. Buraya kadar getirdim. Buyurun, size teslim ediyorum. Bundan sonra nasıl emrederseniz öyle yapalım." dedi.

Alay hesap memurunun Şam'da kaldığı öğrenildi. Ağırlıklar o gün sabah kendi kendilerine erkenden Şam'dan Riyak istikametinde yürüyerek Rabva Boğazı'nı geçmişti. O sırada Rabva düşman kuvvetleri tarafından kesilerek ağırlığın arkasından kurşun yağdırmış ise de ağırlık hızla uzaklaşarak kurtulmuştur.

Sandık açıldı. İçinden sancakla beraber bazı evraklar çıktı. Erler arasında pek çok hasta vardı. Subaylardan Celal ile Haydar da hasta olduklarından sancak ve evrak bunlara teslim edilerek geriye gönderildi. Büyük bir tehlikenin ortaya çıkması hâlinde evrakin yok edilmesi, sancağın kurtarılması, kurtarmak imkânı kalmayınca yakılması söylenerek trenle geriye sevk edildi. (Geride çaresiz kalan bu evrakları yaktırmaya mecbur olmuşlardı. Sancağı ise Adana Hastanesinde 3 ncü Bölük Komutanına teslim ettiler. O da bunu İstanbul'da mazbata karşılığında eşya ambarına teslim etti. Çöllerde iki yıldan fazla şan şerefle dalgalanan bu sancak bugün askerî müzededir).

Aynı gün Humus'ta bütün ağırlıklar ve bölükler düzenlenerek her iki alaydan kurtulanların sağlam erler ve hayvanlarından 120'şer atlı iki bölük kuruldu. Yine aynı gün Humus'a ulaşan Süvari Tugayının emrine girildi. Her iki bölük görevlerini yerine getirerek Halep'e doğru çekilirlerken Humus'tan hareket ettikleri gece Humuslulardan da arkadan ateşe maruz kaldılar. Her iki bölük Halep Muharebesi'ne katıldı. 8 nci Alayın 3 ncü Bölük Komutanı hastalanarak Adana Hastanesine 48 kişilik vagonla sevk edilirken 6 ncı Alayın 2 ncü Bölük Komutanı Yüzbaşı Salih, Halep'e arkadan giren çapulcuların birçoğunu yenilgiye uğratarak, en son görevini yerine getirdikten sonra tahliye edilen Halep'ten uzaklaştı.

C. DÜŞÜNCELER (Kroki-13)

Son zamanda Filistin Cephesi'nin genel durumu şöyle özetlenebilir:

Her biri ancak birer tümen-kuvvetinde zayıf üç ordudan oluşmuştur. Bu üç ordunun başına da Yıldırım Ordular Grubu Komutanı unvanıyla Alman Generali Liman von Sanders⁴⁴ görevlendirilmiştir.

Sağda 8 nci Ordu Komutanı General Cevat'ın⁴⁵ mıntıkası, Falik Nehri gerisinde, büyük bir kısmı ova, diğer bir kısmı da yüksek arazidir.

Ortada 7 nci Ordu Komutanı General Mustafa Kemal (ATATÜRK)'in mıntıkası, tamamen dere, tepelerden ve bazı düzlüklerden ibarettir.

Solda 4 ncü Ordu Komutanı Mersinli General Cemal'in⁴⁶ mıntıkası yer almaktadır. Bu bölgenin ön tarafı tamamen düzlük ve küçük vadilerden,

⁴⁴ Liman von Sanders (Pomeranya 1855 - Münih 1929): 14 Aralık 1913 tarihinde Alman Islah Heyeti başkanı olarak İstanbul'a gelmiştir. 1 nci, 5 nci Ordu ve Yıldırım Ordular Grup Komutanı olarak görev almıştır. Mondros Mütarekesi'nden sonra Almanya'ya dönmüştür. "Türkiye'de Beş Sene" ve "Millet-i Müselleha" (Silahlanmış Millet) olmak üzere iki eseri bulunmaktadır. (Türkiye'de Alman Subaylar; Çev. P. Çvş. Enis Arslan, (Daktilo eser), s. 15. Görgülü; s. 64. Sinan Avcı; Çanakkale Savaşlarında Alman Askeri Heyeti ve Yardımcıları, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Çanakkale, 1997, s. 25.) (Ç.N.)

⁴⁵ Orgeneral Cevat Çobanlı (1307-P.4) (1870-1938): 14 Eylül 1870 yılında İstanbul'da doğmuştur. Mareşal Şakir Paşa'nın oğludur. 19 Haziran 1888 tarihinde girdiği Harp Okulundan 1891 yılında teğmen olarak, devam ettiği Harp Akademisi'nden 20 Mart 1894 tarihinde kurmay yüzbaşı olarak mezun olmuştur. Askerlik hizmeti süresince çeşitli görevlerde bulunmuş; 1911-1912 Trablusgarp Savaşı, 1912-1913 Balkan Savaşı, 1914-1918 Birinci Dünya Savaşı, 1919-1922 İstiklâl Savaşı'na katılmıştır. 24 Kasım 1917'de 2 nci Ordu Komutanı, 2 Aralık 1917'de 8 nci Ordu Komutanı, 3 Kasım 1918'de Genelkurmay Başkanı, 19 Aralık 1918'de Harbiye Nazırı, 14 Mayıs 1919'da Genelkurmay Başkanı olarak tayin edilmiştir. 9 Şubat 1922'de Elcezire Cephesi Komutanı, 21 Ekim 1923 tarihinde 3 ncü Ordu Müfettişi olarak atanmıştır. Aynı zamanda II nci Dönem Elazığ Milletvekilliği yapmıştır. 31 Ekim 1924 tarihinde Ordu Komutanlığı görevine son verilmiş ve milletvekilliğine devam etmiştir. 25 Aralık 1924'te Elazığ Milletvekilliğinden istifa etmiş ve Askeri Şûra Üyesi olarak atanmıştır. 14 Eylül 1935'te Askeri Şûra Üyesi iken yaş haddinden emekli olmuştur. 13 Mart 1938 tarihinde vefat etmiştir. İstanbul Erenköy. Sahra-yı Cedit Mezarlığı'nda gömülü olan naaşı 27 Eylül 1988'de Devlet Mezarlığı'na nakledilmiştir. (KKK.İği Emeklilik Şubesi Arşivi; Şahsi Dosya. Gnkur. ATASE Arşivi; Kol. Birinci Dünya Harbi, Kls.1486, Dos.19, Fih.13; Dos.193, Fih.25. Gnkur. ATASE Arşivi; Kol. Birinci Dünya Harbi, Kls.1980, Dos.363, Fih.14. Cepheden Meclise; MSB Yayınları, TTK Basımevi, Ankara, 1999, s. 127.) (Ç.N.)

⁴⁶ Tümgeneral Ferit Cemal Mersinli (1311-P. b-12): 1873 yılında Mersin'de doğmuştur. Osman Bey'in oğludur. 28 Temmuz 1892'de girdiği Harp Okulundan 1895 yılında teğmen, devam ettiği Harp Akademisinden kurmay yüzbaşı olarak mezun olmuş ve Genelkurmay 3 ncü Şubede göreve başlamıştır. Daha sonra çeşitli görevlerde bulunmuştur. Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine 3 Ocak 1914'te tümen komutanlığı yetkisine sahip Edirne Müstahkem Mevki Komutan Muavinliğine ve 12 Nisan 1914'te 8 nci Kolordu Komutanlığına tayin olmuştur. Tuğgeneral rütbesinde iken Suriye ve Batı Arabistan Genel Komutanlığının 4 ncü Orduya dönüştürülmesi üzerine bu ordunun komutanlığına atanmıştır. 17 Ocak 1918'den itibaren yeniden 8 nci Kolordu Komutanlığına tayin edilmiştir. 7 Ekim 1941'de vefat etmiştir. (Balkan Savaşı'na Katılan Komutanların Yaşam Öyküleri, (Alay ve Daha Üst Birlik Komutanları), Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2004, s. 158.) (Ç.N.)

arkası ise yüksek ve taşlık dağlardan, derin vadilerden ibarettir. Bu son bölge; sol kanadından Kerek, gerisinde Erdün ve Havran bölgelerinden çeşitli Arap kuvvet ve aşiretleriyle de tehdit edilmektedir.

Bu üç ordunun işgal ettiği bölge, 60 km'yi geçen bir cephedir.

7 nci ve 8 nci Orduları 4 ncü Ordudan Şeria Nehri ayırır.

Bu 60 km'lik cepheyi savunmakla görevli orduların muharip kuvvet toplamı ancak 27.000'dir.

Ordunun yayıldığı bu cephede, ordu emrinde 24 ncü Piyade Tümeniyle 3 ncü Süvari İhtiyat Kuvveti olarak yer almaktadır.

Bu şekilde Yıldırım Ordular Grubu düşman karşısında set şeklinde dizilmiştir denilebilir.

İngilizlerin iki defa 4 ncü Ordu cephesine (Eriha Köprüsü'nden geçerek Salt ve Amman istikametinde) taarruzları General von Sanders'in gözünü buraya dikmesine sebep olmuş, Türk sağ kanadına bir taarruzu düşündürmemiştir. Oysa daha önce Gazze muharebelerinde İngilizler, iki defa Türk sağ kanadına (Gazze'ye) taarruz ederek 3 ncü ve en kuvvetli taarruzlarını Türk sol kanadına (Bî'rû's-sebi'ye) yaparak başarılı olmuşlardır. Hatta 19 Eylül günü yapılacak taarruz daha önceden haber alındığı ve cephede Yıldırım Orduları Grubu Komutanının eli altında bir ihtiyat bulunmadığı hâlde, hiç olmazsa süvari kuvvetlerinden bir çevik ihtiyat kuvvet toplamak aklına gelmemiştir. Bu, yerinde ve en çabuk tedbir olurdu.

Eriha cephesinden bir tehlike hissediliyor ise, 24 ncü Tümenle Şeria Nehri doğusunda, 4 ncü Ordu cephesini daha çok kuvvetlendirmek yerinde bir karar olurdu. 3 ncü Süvari Tümenini, müstakil süvari tugayını, 7 nci Süvari Alayını bir araya getirerek beş alaylı, üç bataryalı kuvveti alırdı. Bu beş alaydan oluşan kuvvet Eddamiye civarında toplu olarak kalır, istenilen yere hızlı bir şekilde sevk edilirdi. Böylece herhangi bir düşman hareketi karşılanabilirdi.

İyi düşünen bir cephe komutanı aşağı yukarı bu tedbirleri en son zamanda değil, Mayıs ayının başında, yani Salt Muharebesi'nin ardından almalıydı. Çevik kuvvet Bisan'ın 5-10 km güneyinde bir yere yerleştirilmiş olsaydı şu yararlar sağlanırdı:

1. Tren güzergahında olduğu için iaşe çok daha kolay olurdu. Havran bölgesinin ekili alanları bol ve bu alanlar yakındır. Buradan Süvari Tümeni kendi aracıyla iaşesini taşıyabilirdi.

2. Eğitim ile uğraşarak maddi, manevi kuvvetini artırırdu.

3. Bir tehlike ortaya çıkması hâlinde Süvari kuvvetleri için cephede herhangi bir noktaya 8 - 10 saatte yetişmek mümkün olurdu.

4. Sıtma mikrobu bulaşmazdı.

5. Böyle bir kuvvet karşısında, Havran bölgesinde ve tren yollarında Arap faaliyeti gerçekleştirilemezdi.

6. Bu kuvvetlerin emrinde bulunacak bir iki istihkam subayı ile 5 - 10 istihkam erinin işaretiyle bütün geçitlerde daha önce mahalli araçla tedbirler alınabilirdi.

7. İngilizlerin Türk sağ kanadında 12 nci Kolordu cephesini yarmaları hâlinde, bu kuvvet, büyük bir hızla İngiliz süvarisinin karşısına geçirilerek süvari durdurulur, hiç olmazsa sınırlandırılırdı.

8. Ordunun çekildiği takdirde bu beş alaylık, üç bataryalık kuvvet İngiliz süvarisiyle Türk piyadesinin arasına girerek; ordunun sorunsuz bir şekilde çekilmesini sağlardı. Bunun sonucunda, ordu istediği bir hatta tutunabilirdi.

Süvari Tümeninin Bisan güneydoğusunda köprü ve geçitlerde yaptığı çok önemli bu görev konusunda:

Merhum Binbaşı Vecihi eserinde bu hareketi şöyle yazmıştır:

"Aynı 22 nci günü saat 11.00'de Bisan'ın 15-20 km güneyine yaklaşmıştık. Şeria'nın doğu sahili üzerinde nehri henüz geçmiş bulunan 7 nci Ordu karargâhına rastladık. Ordu Komutanı Süvari Tümeninin görevini öğrenince memnuniyetini belirtti ve "4 ncü Ordu Komutanına yazmıştım. Henüz cevap alamadım. Şimdiye kadar en azından bir süvari alayı gelmeliydi." dedi. O zamana kadar Şeria'nın batısında 7 nci ve 8 nci Ordular mıntikasında gerçekleşen olayları ancak 7 nci Ordu Komutanından öğrenebildim. 8 nci Ordunun Komutanı ile bazı ordu ileri gelenlerinden başka birliklerinin ne olduğu, nerelerde bulunduğu bilinmiyordu. 7 nci Ordunun iki kolordusu düzenli olarak Bisan istikametinde geri çekilme durumundaydı. En önemli sorun, Bisan'ı işgal eden düşmanı etkisiz hâle getirerek orduları nehrin doğusuna geçirecek bir geçit sağlamaktı. Genel durum hakkında bir saatten fazla tartışıldı. Sonunda Süvari Tümeninin hareket tarzı hakkında önceden kabul edilen karar ertelenmedi.

Tümen ile Bisan'ın batısındaki taş köprüye kadar ilerleyecekti. Eğer düşman kuvvetleri nehrin doğusuna tecavüz etmemiş ve köprüyü tutmamış ya da az bir kuvvetle tutmuş ise, onu işgal ederek Bisan'a karşı orduların köprüden geçmesini kolaylaştırmaya çalışacaktım. Düşman nehrin doğusuna tecavüz etmişse, o hâlde Bisan'ın daha batı taraflarında bir geçit araştırmaya ve temin etmeye çalışacaktım. Süvari Tümeninin görevi çok önemli olmakla beraber yerine getirilmesi oldukça zordu. Görevi, gücünün yeteceği ölçüde değil, sahip olduğu araçlar da yeterli değildi. Bunu anlayan 7 nci Ordu Komutanı beraberlerinde bulunan toplam 300 mevcutlu iki piyade taburuyla karargâhlarından bir kurmay subayını tümen emrine bıraktı. Tümenin hareketinden nehrin batı tarafında bulunan 3 ncü ve 20 nci Kolorduları haberdar etti.

Gündüzden yirmişer atlı, iki subay keşif kolu gönderilmişti.

Bunlardan biri nehrin doğusunda uzanan sıradağlara, diğeri Şeria Nehri'ni takip ederek kuzeye doğru keşifte bulunarak Bisan'ın doğusundaki köprü civarında birleşecekler ve köprü henüz tutulmamış ise işgal edeceklerdi. Harekete başlamadan önce ordudan ayrılan kurmay subayının komutasında bir süvari bölüğü daha sevk ettim. Tümen az çok, iki taburla takviye edilince, mevcut itibarıyla çok eksik olan Tümen'den bir süvari bölüğü daha ayırmak, uzaklaştırmakta bir sakınca yoktu. Bu süvari bölüğü de doğruca kuzeye ilerleyerek Bisan hizasında ve doğusunda bulunan köprüye yaklaşacak ve oralarda rastlayacağı iki keşif kolunu da emri altına alarak köprüyü işgal etmeye çalışacaktı. Eğer köprü kuvvetlice tutulmuş da düşman nehrin doğusuna geçmişse, Tümen gelinceye kadar oralarda keşifte bulunarak bilgi toplayacaktı. Hava aydınlanmadan geçide ulaşabilmek için hareketimizi hızlandırdık. Ordu Komutanı karargâh heyetleriyle birlikte tümeni takip ediyordu. Oldukça yüksek olan Bisan'ın doğusunda tutulmak istenilen köprü'nün 7 - 8 km güneyine ulaşılmıştı. Gündüzden gönderilen iki keşif kolunun tamamen esir oldukları haberi geldi. Bu iki keşif kolu yolları öğrenmek üzere bedevilerden aldıkları Arap kılavuzların ihanetine maruz kalmışlar, doğruca İngilizler üzerine sevk edilerek teslim edilmişlerdi. 4 ncü Ordu Komutanının muhtemel gördüğü tehlike, şimdi fiilen gerçekleşmişti. Bisan'ı işgal eden düşman süvarisi, Şeria Nehri'nin doğusuna geçmiş ve güneye sarkmıştı.

Karanlıkta kuvvet durumu bilinmeyen bir düşman üzerine, daha çok vadinin bir orman gibi sık ağaçlı bulunduğu bir yerde az bir kuvvetle atılmaktan çekinerek, gerçek durumu anlamak üzere sabahı beklemeye ve o çevrede bir geçit araştırmaya karar verdim. Bu kararı 7 ncü Ordu Komutanı da onaylayarak karargâhlarıyla Tümenin 5 km kadar uzağında Aclun dağları eteğinde durumları gözleyeceklerdi.

Sabah olmak üzereydi. Biz tertibatımızı almakla meşgul iken, daha önce gönderilen ve ilerimizde Tümenin bir öncü kuvveti muharebeye tutuştu. Şeria'nın doğusuna geçen düşman kolunun başlangıçta bir süvari tugayı olduğu tahmin edilmişti. Süvari alaylarımızdan biriyle bir piyade taburu savaşılmaya başlayan bölüğü takviye etti. Batı tarafa da dikkat etmek gerekiyordu. Çünkü düşman kuvveti Eddamiye'den kuzeye doğru da ilerleyebilirdi. Kuzeye ve güneye karşı alınan tertibat ile Şeria'nın o çevrede yaklaşık olarak 5 - 6 km'lik bir sahası güvenlik altına alınmıştı. Bir taraftan bu tertibatı alırken diğer taraftan da nehir üzerinde geçit araştırmaya başlandı.

Bisan'ın güneyinde ve bizim tertibat aldığımız bölgenin karşısındaki sırtlar üzerinde 7 ncü ve 8 ncü Ordulardan toplanan birlikler perakende bir hâlde güneşin doğmasıyla beraber nehre doğru ilerlemeye başladılar. Diğer taraftan Bisan'dan çıkan düşman süvari bölükleri de sırtlardan aşan piyadelerimizin geçişine engel olmak için ilerlemeye başladılar. Yürüyüşü geciken bataryamız tam bu sırada yetişti. (Şeria Vadisi'nde düzenli bir yol yoktu. Bataryayı yürütmek için birçok yerde taşları kırmak, hendekleri tesviye etmek gerekiyordu. Özellikle hayvanlar zayıf olduğu için toplar düzenli bir

şekilde ilerleyemiyorlardı. Bataryanın harekâtı ister istemez gecikmeye uğruyordu. 7 nci ve 8 nci Ordulardan birinin topsuz, sadece hayvanlı bir bataryasına tesadüf ederek yardım etmek üzere süvari bataryasına katıldığımız halde batarya, yine bin zorlukla oraya getirilebilmişti.)

Şeria'nın doğusundan ve Bisan istikametinden gelerek geçit hareketine engel olmak isteyen düşmana karşı, süvari bataryası hemen nehir kenarında mevziye girdi.

Bisan önünde mevziye girer girmez çok etkili silahlarıyla düşmanın nehrin batısından geçide yaklaşmasına engel oldu. Diğer taraftan nehrin doğu tarafında kuzeyden gelen düşmana karşı yaya savaştan süvari alayımızla piyade taburu büyük bir sabırla karşı koyarak düşmanın bu taraftan da ilerlemesini durdurmuşlardı. Hatta karşı taarruzlarla da yaya savaştan kısımları üzerine atılarak beş on eri esir ve bir miktar hayvanı da elde etmişlerdi. Nehrin batısında 7 nci veya 8 nci Ordudan bir makineli takım veya bölüğü de, geçit noktası yakınından savunmaya katılmasıyla Bisan güneydoğusunda Şeria üzerinde bir çeşit köprü oluşturmuştu. Düşman topçuları, ikisi nehrin doğusundan, diğer ikisi batısından Bisan önünden ateşlerini özellikle Süvari Tümenine ve bataryasına yönelttikleri için geçit yerleri serbest kaldı. Bisan'ı işgal eden ve o çevrede bulunan düşmanı biz o zaman asıl kuvvetinden çok az, bir tümen olarak tahmin etmiştik. Mütarekeden sonra bu kuvvet tam üç süvari tümeninden ibaret olduğu anlaşıldı. Kuvvet ve savaş malzemesi olarak bize Süvari Tümenimizden kat kat üstün olduğu hâlde, onu yerinden söküp atarak, geçişini engelleyemedi. Süvari Tümeni özellikle Şeria'nın doğusuna geçerek, kuzeyden tazyik eden, hücumlar yapan bölümlerine karşı sıkışıp kalmış, başarılı karşı hücumlarla, düşmanın geçit noktasına etki etmekten çok, uzakta tutmayı başarmıştır. Tümenin düşmanla temas ettiği noktadan itibaren Şeria Nehri'nin güneyine doğru geçit verebilen bölümünden 7 nci ve 8 nci Ordular ile bu orduya mensup olan bütün subay ve erler tamamen, sorunsuz bir şekilde nehrin geçti.

20 nci ve 3. ncü Kolordu karargâhıyla birliklerinden bir bölümü 4-5 km güneyde ikinci bir geçitten daha geçti.

3 ncü Süvari Tümeninin Bisan'ın güneydoğusunda yaptığı bu çok önemli görevi ile ilgili yazının bazı noktalarını belirtmek zorunda hissediyorum. Bunlar:

1. Tümen, hava aydınlanırken geçit civarına yaklaşmıştır. Sabah olurken ileri gönderilen kuvvetin, düşmanın nehrin doğusuna geçen bir tugayıyla karşılaştığını anlayınca, bir süvari alayı ve 7 nci Ordu Komutanı tarafından Tümen emrine verilen bir piyade taburunu, muharebeye tutuşan kuvveti takviye etmek üzere ileri gönderdiği bildirilmektedir. Ancak 6 ncı veya 8 nci Alaylardan hangisinin takviye etmekle görevlendirildiği açıklanmamıştır.

Gerçekte; yukarıda belirttiğim gibi her iki alay da geride kalarak kesinlikle muharebeye karışmamışlardır. Piyade taburu ise çok geç gelmiştir.

Tümen Komutanının bu alayı ve taburu vaktinde ileri sürdüğünü kabul edelim. Acaba tam zamanında yetişen tümenin çok yerinde verdiği bu karar ve emir niçin uygulanmamıştır. Alay Komutanı niçin muharebe eden kuvvetin yanına gelip durumu yakından görerek elindeki süvari ve piyade kuvvetleriyle bu önemli duruma katılmamıştır. Hatta 3 km gibi çok yakında cereyan eden bu muharebe yerine Tümen Komutanının da gitmesi gerekirdi. Tümen Komutanının geride işleri varsa, Alay Komutanının ileri atılmaması nasıl açıklanabilir.

Yukarıda belirtildiği gibi o küçük müfreze yerine göre ateşli silahlarıyla düşmanı uzakta tutmaya, gerektiğinde mızrağına sarılarak zayıf hayvanlarıyla yorgun erleriyle çok kuvvetli düşman bölümleri üzerine atılarak onu yerinde durdurmaya, aynı zamanda oynak bir muharebe yapıp düşmanın, müfrezenin cephesinde yapmak istediği etkiyi yok etmeye ve en sonunda fırsat bulunca süngüsüne dayanarak hücum yapmayı başaramayıp da düşman geçidi ve müfrezenin tuttuğu son tepeyi eline geçirseydi sonuç ne olacaktı? Sonucun son derece kötü olacağı en basit düşünce ile anlaşılır. Müfrezenin çok zayıf hâliyle durumu kavrayarak çok kuvvetli düşman karşısında yaptığı bu enerjik muharebe, tümenin bütün hatalarını örtmüştü. 8 nci Ordu Komutanı başta olmak üzere bu orduya mensup oldukça önemli kuvvetleri esarettен kurtarmış 7 nci Ordu birliklerine ise büsbütün serbest geçit yapmak imkânını temin etmiştir (Şerefli bir duruma herkes ortak olmak ister. Kabahat ise samur kürk olsa kimse giymez).

Gerçekte, Tümen Komutanı tam bir Süvari Komutanı gibi ileri atılarak müfrezenin yanına gelse ve nehrin doğusuna geçen düşman kuvvetinin durumunu gözleriyle görseydi, muharebenin cereyanı tamamen değişirdi (Kroki-13).

İki piyade taburu taarruza çok uygun fundalıklı araziden yararlanarak cepheden düşmana taarruz edip iki süvari alayı da düşmanın en doğudaki bölümünün takip ettiği sırtlar üzerinden doğu kanadına ve gerilerine saldırsaydı, hareket birleştirilerek nehrin batısındaki kuvvetlerden bir kısmı da batıdan köprüye taarruz etseydi, düşmanın büyük süvari kuvvetleri daha ortada yokken nehrin doğusuna geçen kuvveti yok etmek en basit iş olurdu. Bunun sonucunda da 7 nci ve 8 nci Ordulardan nehrin batısına gelen kuvvetlerin hepsi kurtulurdu.

2. Eserdeki diğer yazılarda; Havran bölgesinde Süvari Tümenine karışan başka birliklere mensup ağırlıklar, perakende subay ve erler eleştirilmektedir. Oysaki aynı günlerde 7 nci Ordu Komutanının perakende subay ve erlerden yararlanarak onları teşkilatlandırdığını yazmaktadır. Tümen olarak da aynı şekilde hareket edilerek bu kuvvetleri düzene koymak ve zamanında da yararlanmak mümkündü. Çünkü her iki süvari alayının işsiz binbaşılarını ve işsiz kalmış olan batarya komutan ve subaylarını bu işle görevlendirmek yeterli idi. Hatta zayıf ve yaralı süvari hayvanlarıyla topçunun elinde bulunan (top olmadığı için) sağlam 100 kadar hayvan değiştirilerek

ağırlıkta yürüyen süvari erleri muharebeye sokularak mümkün olduğu ölçüde çarpışan kuvvetler artırılırdı.

3. Tafas Muharebesi'nin ardından artçı olarak köyde bırakılan 6 ncı Alayın hareketine gelince; nizami uzaklık ile tümeni takip etmesi icap ederken bu mesafeyi çok açarak, düşmanın üstün kuvvetlerine karşı köyü yalnız başına savunmaya kalkışması hiç de doğru görülemez. Eğer 6 ncı Alay fazla zaman köyde kalmayıp tümeni takip etseydi, uğrayacağı taarruza 8 ncı Alay da müdahale ederdi ve durum değişirdi. 6 ncı Alay da sekiz ağır makineli tüfeğini kaybetmez, subay ve erlerini de Arap palalarıyla,⁴⁷ cenbiyyeleriyle⁴⁸ parçalamaz, alayını eritmezdi. (Atlı Türk'ün kalesi meydandır.) 6 ncı Alay Komutanı bu atasözünü bilseydi köyde kapanıp kalmaz, tümeni de son derece zayıflatıp maddi ve manevi olarak yıpratmazdı.

4. Kisve civarındaki uçak taarruzunda ağaçlık bölge, tümenin bütün kuvvetleriyle tamamen gizleyecek durumdaydı. 8 ncı Alay Komutanına bölük komutanlarının yaptığı teklif kabul edilmiş olsaydı, 30 Eylül sabahı belki uçak taarruzuna maruz kalınmaz, Arap'ın dört patlıcanı için 50 - 60 Türk'ün kanı akmazdı (Bahçelere girilmeyerek yalnız ağaçlık bölümde gizlenmek mümkün olmuştur).

Tümen Komutanı eserinde, Tümenin esareti konusunda, düşmanın Rabva'yı kapattığını, Duma istikametine bir alayının gittiğini ve sonunda 53 ncü Tümenin çekildiğini sebep gösterir. Burada Tümen Komutanı Vekili ile 6 ncı ve 8 ncı Alay Komutanları sorumlu olmadıklarını iddia edebilirler mi? Bunu okuyucuların takdirine bırakıyorum.

Yalnız şu kadarını arz edeyim ki, sabretmek isteyen bir birlik mutlaka hâkim araziye elinde tutar. Cebeliesvet'te çarpışan piyade birliklerinin (53 ncü Tümen) sağ kanadındaki hâkim tepeleri düşmana bırakıp bu tepelerin tehdidi altında ve tepelerden uzaklığı 500-600 metre mesafede bulunan çukur bir mevkide toplu olarak kalıp beş on mermi atılınca teslim bayrağı çekilirse bu hareket nasıl açıklanır.

Şam'ın güneyinin ve Duma yolunun kapanması Tümenin esaretini haklı gösterebilir mi?

Bu hâlde Tümen; daha doğuya giderek Şam'ın doğusundan dolaşıp tekrar kuzeye dönerek (Şam - Humus) yoluna pekâlâ çıkabilirdi.

Hakikatte bu da doğru değildi. Çünkü Tümeden ayrılan 6 ncı Alayın 2 ncı Bölüğü ve 8 ncı Alayın 3 ncü Bölüğü güneş batarken Şam'ın ortasından geçip Duma'dan çıkarak Humus'a gitmişlerdir.

⁴⁷ Pala: Bir süngü çeşididir. (Ç.N.)

⁴⁸ Cenbiyye: Arapların yan taraflarına takmak suretiyle kullandıkları bir çeşit eğri kama, hançer. (Devellioğlu; s. 133.) (Ç.N.)

4' ncü Ordu emrindeki Süvari Tugayının da Şam'ın doğusundan geçerek Nebek yolu ile Humus'a gelmiştir. Kuvvetlerin her taraftan çekildiğini, artık savunma imkanının tamamen ortadan kalktığını gören 3 ncü Kolordu Komutanının yine bu istikametten geçerek çıkması iddiamı ispat için yeterli delillerdir.

Eserde Tümenin esarete uğrayan mevcudu 26 subay, 85 er olarak gösterilmiştir. 90 - 100 atlı kuvvetinde olup tümenin emrinde olarak beraber esir düşen Yıldırım Orduları Grubu süvari bölüğünün ve süvari bataryasının er ve hayvanlarının mevcudunu da hesaba katmak gerekir. Tümene ve alaylara mensup ağırlıklar, Şam'dan sabah hareket ettikleri için kurtulmuşlardır.

Eğer 3 ncü Süvari Tümeni bu son zaafı göstermeseydi, Filistin cephesindeki parlak zaferlerinin ve çekilme sırasındaki şerefli hizmetlerinin altına bir kara çizgi çekerek toplam hanesine (esaret) yazdırmazdı.

Bunun için Süvari Komutanının en tehlikeli yerde herkesten çok enerji ve karakter sahibi olması gereklidir.

Düşüncelerime göre; burada Tümen Komutan Vekili Binbaşı Vecihi Alay Komutanlarından daha çok sorumlu değildir. Çünkü o, meslekten yetişmemiştir. Ayrıca barış zamanında süvari birliklerine komuta ederek alışmadığı, subaylarını tanımadığı, nicelik ve nitelik itibarıyla zayıf bir birlik ile muharebeye girmek zorunda kalmıştır.

Alay Komutanları esareti kabul etmeselerdi şüphesiz Tümen son mevcuduyla esir olmaz, o felaketten Tümen de şerefiyle çıkardı.

En büyük tehlike anlarında atasözünde olduğu gibi "Ya devlet başa, ya kuzgun leşe" diyebilmek her yiğidin kârı değildir.

Bununla beraber Tümenin bu esareti, 1916 yılı El'arış ve Katya'da Londra Süvari Alayının, 3 ncü Piyade Tümenine mensup iki piyade taburuna 23 subay ve 300 kadar erle teslim olmasından daha üzücü değildir.

İngiliz Süvarisine gelince; İngilizler, Birinci Dünya Savaşı'nda Filistin cephesinde süvarisini en güzel şekilde kullanmış ve en üst düzeyde yararlanmışlardır. Özellikle son hareket tarzlarıyla örnek olmuşlardır. İngilizlerin süvariye kullanım şekli, düzenleme ve strateji açısından bizim için önemli bir değişim yapmış değildir. Çünkü bu yöntem, çok eski zamandan beri atalarımızdan bize miras kalmış olan yöntemdir.

Ancak uzun süreden beri unutulmuş olan süvariye, toplu kullanmak yöntemin bir daha hatırlatmış ve yöntemin geçerliliğini ispat etmişlerdir.

Bu dersten en çok Türkler yararlandı. İngilizler kendilerine göre çok zayıf ve araçtan yoksun bir orduyu, o da Arap'ın desteğiyle ancak ezebildi. Ancak Türkler, dört yıl sonra kendilerinden daha kuvvetli bir orduyu, başkalarının yardımına gerek kalmaksızın yok etme derecesine getirdiler. Bu hareketler arazisi geniş memleketlerde çok kuvvetli süvariye ihtiyaç olduğunu ortaya çıkardı.

Bu olaylardan ders alan Ruslar ve daha sonra Lehler (Polonyalılar), savaşları sırasında süvariye aynı şekilde kullandılar.

Bugün strateji ve düzenleme alanlarında genel olarak geçerli olan süvariye toplu kullanma fikri, yakın dönemde yaşanan olumlu olaylar sonucunda ortaya çıkmıştır.

1. Arap Kuvvetleri⁴⁹

Türk ordusuna çok zararı dokunan İngiliz casusu Albay Lawrence ve Mekke Emiri Şerif Hüseyin'in oğlu Emir Faysal'ın sevk ve idare ettikleri Arap kuvvetleri, Havran bölgesinde Der'a civarında Cebelidürüz eteklerinde harekâtın başlamasından bir hafta önce tren hatlarını bozmuşlardır. Çekilme sırasında da ismi geçen yerlerde ve Şam'a gelinceye kadar Türk ordusunun dağılık erleri, zayıf bölümleri, hep bu Arap kuvvetleri tarafından baskınlara uğratılmış; kuvvetli bölümleri taciz edilmiştir.

Lawrence'in hatıralarına göre; muharebenin bu son safhasında 5000'den fazla Türk'ü şehit etmişler, 8000'den fazlasını esir almışlardır. Hatta bu arada 4 ncü Ordu da büyük tehlike atlatmıştır.

Bu olay sırasında etkin olan Arap kuvvetleri şunlardır:

1000 Akabe Körfezi'nden Lawrence ile kuzeye hareket eden kuvvet,

200 Beni Huveytat kabilesinden,

2000 Beni Sahr aşiretinden,

4000 Rovella süvarisi,

1000 Havran Dürzîleri⁵⁰,

8000 Havran Arap halkı.

16.200

2. Taarruz Eden İngiliz Ordusu

İngilizler son taarruzu hazırlamak için Türk ordusundan birkaç kat fazla olmak üzere kuvvetli bir amele ordusu kullanmışlardır. Muharip kuvveti bununla ölçmek gerekir. Ordumuzun sağ kanadına karşı o zamanki bütün teknik araçlara sahip beş piyade, üç süvari tümeninden oluşan çok kuvvetli bir yığınak yaparak saldırmıştır. İlk çarpışmada 12 ncı Türk Kolordusunu baskın hâlinde ezmişlerdir. 12 ncı Kolorduyu saf dışı edince, üç süvari tümenini bu parçalanmış kanattan içeri sokmuşlardır.

Türk ordusunun gerisinde düşman süvarisini karşılayabilecek bir ihtiyat kuvvet olmadığından Türk cephesinin gerisine düşmüşlerdir. Bu İngiliz kuvvetlerinden bir süvari alayı da, Nasıra'da bulunan Yıldırım Orduları Grubu

⁴⁹ Lawrence'in Haziran 1926 tarihli ve 26 sayılı hatıralarından alınmıştır.

⁵⁰ Dürzi: Suriye'nin Havran bölgesinde yaşayan ve Şii mezhebinden olan bir Müslüman topluluğu. (Ç.N.)

karargâhını basarak General Liman von Sanders'i kaçırmaya mecbur etmiştir. Komutasız kalan ve durumdan haberi olmayan Türk ordusu tehlikeyi çok geç kavramış ve bütün cephe çekilmeye başlamıştır. Türk ordusunun gerisinde meydana boş bulan İngiliz süvarisi de 8 nci ve 7 nci Orduların çekilme yollarını kesmiştir.

Çekilmeye başlayan 8 nci Ordunun kısımları ve 7 nci Ordu, cephelerindeki düşmana karşı yan yürüyüşü yaparak büyük güçlüklerle geçitlerden geçtikten sonra iki gün dağlarda doğuya doğru yol almışlardır. Havran düzlüklerinde kuzeye dönerek Şam istikametinde hareket etmişlerdir. 4 ncü Ordu ise Bahrlut kenarından çekilmeye başlamış, en sarp yollardan dağlardan aşarak aynı zamanda Der'a ve civarına gelmiştir. Bu ordudan 48 nci Tümen, bu bölgede en fazla Arap taarruzlarına maruz kalan kuvvettir.

Türk ordusunun geçitlerin batısındaki zayıflığını hesaba katarsak Havran bölgesine çekilebilen kısımları, ancak Arap ordusunun mevcudu kadardır. Havran bölgesinde Türk ordusunun durumunu en doğru olarak şöyle açıklayabiliriz.

Toplarını kaybetmiş, cephanesi azalmış, yorgun Türk kuvvetlerini önleyen; eşdeğer kuvvette ancak çok faal bir Arap ordusu, arkadan gelen üstün bir İngiliz ordusu, sol yanında sürekli tehdit eden ve paralel takip yapan kuvvetli bir İngiliz süvarisi, sağ yanında, çalı diplerinde ve duvar kenarlarında sürekli üzerine patlayan bir çapulcu silahı vardır. Havadan gelen uçak taarruzlarını da dikkate alındığında, Türk ordusunun durumu çok kolay anlaşılır. Havran bölgesinde düştüğü bu sıkı çemberden bir ferдинin bile çıkamayacağı tahmin edilir. En doğru ifadeyle; Türk ordusunu burada dört tarafından avcılar ve en mükemmel araçlarla kuşatılmış bir yaralı arslana benzetmek doğru olur.

O da aynı vekarı taşıyarak bu kahir kuvvet ve fena durum karşısında hiç yılgınlık eseri göstermiyerek dövüşe dövüşe, öle öldüre yoluna devam etmiştir.

Bu çok tehlikeli ve kötü durumda özellikle 7 nci Ordu en çok varlık göstererek kuruluşunu bozmaksızın (3 ncü ve 20 nci Kolorduları, bazı hafif bataryalarıyla beraber) yoluna devam ederek Şam'ın güneyine kadar gelmiştir.

Burada 7 nci Ordu Komutanının aldığı görev gereği, ordusunun başından ayrılarak Riyak'a gitmiş, bu orduya mensup kuvvetlerin de öncelikle Şam'ın savunulması için ayrılmıştır. Fakat savunma için hazırlanma ve kısmen muharebeye yeni başlamış olduğu sırada ani olarak verilen çekilme emriyle, çekilmeye kalkışılması ve çekilme sırasında da önlerine çok karışık sokaklı, etrafı bağlık bahçelik Şam şehrinin çıkması, bu düzenli kuvvetlerin dağılmasına sebep olmuştur.

Şam'a giren mutazam ve dağınık birliklerin (Duma - Nebek - Humus) yolunu bilmemeleri ve yol gösteren de bulunmaması felaketi tamamlamıştır.

Eğer çekilme emriyle beraber Şam içinde, Şam'a giren birlikleri (Özellikle Rabva Boğazı kesildikten sonra) Duma yoluna sevk için subay ve erler görevlendirilerek tedbir alınsaydı, Şam'da esir düşen düzenli kuvvet ve perakende insanların en az dörtte üçü kurtulabilirdi.

Her komutan, en tehlikeli zamanlarda bile kendi canından çok ordusunu düşünen, en korkunç durumlarda ordusunun başarılı olması için her türlü tedbiri bizzat göreyerek alan 7 nci Ordu Komutanı (ATATÜRK)'ni örnek alabilse idi, şüphesiz sonuç bu kadar acı olmazdı. Çok haklı olarak, bir millet atasını işte böyle en bunalımlı zamanlarda seçer.

Bütün birlikler çekildikten sonra Şam'ın güneyinde Cebeliesvet'te savaşıarak bir avuç kuvvetle en son çekilen, 3 ncü Kolordu Komutanı (Cumhurbaşkanımız İsmet İnönü) Şam'ın doğusundan geçerek kuzeyine çıkmış ve (Şam - Humus) yolu üzerinde arkadan yetişen İngilizlerle çarpışarak gelmiştir. Dünyanın en mert milleti olan Türk milleti, zamanı gelince; herkes canının derdine düşüp başının çaresini ararken toprağını ve milletini en son raddesine kadar koruyan evladını elbette baş tacı eder.

Filistin Cephesi'nin dağılmasına yalnız yukarıda bahsedilen durumlar sebep olmamıştır. Bunun asıl sebepleri aşağıda anlatılmaktadır.

Bir kolordu komutanı olan General Yasin Hilmi başta olmak üzere Sa'sa civarının savunmasıyla görevlendirilip İngilizlere katılan Rikabızade General Ali Rıza⁵¹ ve Türk ordusunun arasına karışmış olan bir Arap Komutanının, subay ve erlerini, birliğini başı boş bırakarak, yanlış yola sevk edip firara ve karışıklığa teşvik ederek bir an önce yıkılmasında önemli etkisi vardır.

Filistin'de Osmanlı ordusunun başına gelen bu ihanet ilk değildir. Ankara Muharebesi'nde Yıldırım Bayezit ile Timurlenk karşılaştıkları zaman Osmanlı ordusunu arkadan vuranlar, Osmanlı ordusuna mensup Kara Tatarlardır. Ruslarla yapılan birçok muharebede, Balkan uluslarının da bu tür hareketlerde bulunduğunu biliyoruz.

⁵¹ Tuğgeneral Ali Rıza Sedes (1307-P.6) (1868-1927): 1868'de İstanbul'da doğmuştur. Süleyman Paşa'nın oğludur. 19 Haziran 1888'de girdiği Harp Okulundan 1891 yılında teğmen olarak devam ettiği Harp Akademisinden 20 Mart 1894'te kurmay yüzbaşı olarak mezun olmuştur. Askerlik hizmeti süresince çeşitli görevlerde bulunmuş, 1912-1913 Balkan Savaşı, 1914-1918 Birinci Dünya Savaşı'na katılmıştır. 16 Eylül 1915'te 15 nci Kolordu Komutanı, 11 Kasım 1915'te 3 ncü Kolordu Komutanı, 1 Mart 1917'de 4 ncü Kolordu Komutanı, 19 Ağustos 1917'de 15 nci Kolordu Komutanı, daha sonra 7 nci Ordu Komutanı Vekili, 9 Nisan 1918'de 15 nci Kolordu Komutanı, 17 Şubat 1919'da 7 nci Kolordu Komutanı olarak tayin edilmiştir. 31 Mayıs 1921'de emekli olmuştur. 1927 yılında vefat etmiştir. Merdivenköy Mezarlığına defnedilmiştir. (K.K.K.İği Emeklilik Şubesi Arşivi; Şahsi Dosya. Gnkur. ATASE Arşivi; Kol. Birinci Dünya Harbi, Kls.2486, Dos.22, Fih.5-2. Gnkur. ATASE Arşivi; Kol. Birinci Dünya Harbi, Kls.69, Dos.346, Fih.6. Gnkur. ATASE Arşivi; Kol. Birinci Dünya Harbi, Kls.3197, Dos.2, Fih.13-1. Gnkur. ATASE Arşivi; Kol. Birinci Dünya Harbi, Kls.1486, Dos.19, Fih.13. K.K.K.İği Emeklilik Şubesi Arşivi; Şahsi Dosya. Gnkur. ATASE Arşivi; Kol. Birinci Dünya Harbi, Kls.2683, Dos.222, Fih.35. Gnkur. ATASE Arşivi; Kol. İstiklâl Harbi, Kutu.207, Göm.15, Bel.15-1.) (Ç.N.)

Balkan Muharebesi'nde Batı Ordumuza Arnavutlar epeyce zarar vermişlerse de bunlarınkı küçük boyutlu olmuştur. Son ihaneti yapan Araplara gelince; doğrusu bu işte tam anlamıyla usta olduklarını ispat ettiler.

Biz, bize ihanet edenlerin hepsinin sonunu gördük. Bugün çok zor durumda oldukları için intikam almayı düşünmeyiz. Hatta onların bugünkü kötü durumlarına çok üzgünüz. Biz onları beraber bulduğumuz dönemlerde kendimizden ayrı tutmamıştık. Başımıza onlardan komutan, vekil ve başvekiller getirdik. Onlara kavm-i necip⁵² dedik. El üstünde tutmuştuk. Ancak onlar, bu nimetler karşısında ihanet ettiler. Bize büyük zarar verdiler. Sonunda kendileri büsbütün zor duruma düştüler.

Bize gelince; dünyanın en temiz ve kahraman kanını taşıyan Türk Milleti, dostuna dost, düşmanına düşman olarak dim dik ayakta duruyor. Savaş meydanlarında ölmesini, öldürmesini herkesten iyi bildiği için geleceğinden emindir.

⁵² Yazar burada Araplar için kullanılmış bir sıfatı vermiştir. Kavm-i necip; seçkin kavim. (Ç.N.)

SONUÇ

Düşüncelerimi sert bulanlar olacaktır. Ancak o acı günleri yaşamış olanların hafif bulacaklarına eminim. O çekilmenin küçük bir panoramasını yaparak; çarpıştığımız düşmanın güç ve kudreti, ordumuzun ne büyük zorluklarla karşılaştığı, büyük yokluklara katlandığı, azimle çalıştığı takdirde en küçük kuvvetlerin bile ne büyük hizmetler yapabileceği hakkında bir fikir verebilmek için cereyan ettiği şekilde yazmaya çalıştım. Bu seferdeki yenilgimiz ve Filistin'deki ordumuzun dağılma sebepleri üç madde ile özetlenebilir.

1. Ordunun yenilgisine birinci derecede sebep olan Yıldırım Orduları Grubu Komutanı (General Liman von Sanders), burada komutanlık karakterinden yoksun olarak hareket ettiği için son Filistin muharebesinin ilk bunalımında ordularını bırakıp gitmiştir.

Acaba Alman cephesinde Alman kuvvetlerine komuta ederken bu şekilde hareket eden bir komutan nasıl bir muamele görür?

Elindeki kuvvetin ancak 1/6'sini bile kaybetmemiş iken bütün kuvvetleri komutasız, mevzilerinde terk ederek 300 - 500 km geri gittikten sonra, onun bizde göreceği muamele, Almanya'nınkinin aynı olmalı idi.

Onun bu hareketi ne kadar farklı gösterilmeye çalışılsa da o zaman, yüfurlükte olan askerî ceza kanununa tabidir.

O, Çanakkale Muharebesi'yle övünebilir. Hatta bu zaferi kendisiyle beraber birkaç yüz Alman'a yüklemek ister. O hatıratında bunu istediği kadar iddia etsin. Çanakkale Zaferi'ni, 300.000'e yakın Türk'ün kanına, büyük ve küçük rütbedeki Türk komutanlarının çok değerli kuvvetlerine borçlu olduğunu yalnız Türk milleti değil, bütün dünya biliyor. Çanakkale'nin daha az zararla kazanılması mümkün iken, Türk kanını gereksiz taarruzlarla israf etmekten de kendi sorumludur.

Sina ve Filistin cephelerinde komutanlıkları sırasında General von Kress,⁵³ Falkenhayn,⁵⁴ Liman von Sanders'in istihbarat paralarını ve hilatları Araplara ve Arap şeyhlerine verirlerken, Alman İmparatoru adına ve Alman menfaatleri hesabına verdiklerini unutmamak. Memleketimizden ayrıldıktan sonra Kafkas cephesinde karşımıza dikilen von Kress'in ve diğer Almanların

⁵³ Kress von Kressenstein, Alman general. Bavyera Genelkurmay karargâhında görev yapmıştır. 1914-1918 tarihleri arasında, yarbay rütbesiyle Topçu Atış Okulu ve Türk Genelkurmay Karargâhında bölük komutanlığı yapmıştır. General rütbesiyle 8 nci Ordu komutanlığını, Türkiye'den döndükten sonra da Kafkasya'daki Alman heyetinin komutanlığını yapmıştır. Son olarak 1928-1930 yıllarında topçu korgenerali ve Reich Ordusu komandolarının başkomutanı olmuştur. (Deutsche Offiziere in der Türkei (Türkiye'de Alman Subaylar) (Basılmamış daktilo eser), s. 20.) (Ç.N.)

⁵⁴ Falkenhayn: Prusyalı piyade korgeneral. 9 ncu Ordunun başkomutanlığını yapmıştır. 1917-1918 tarihleri arasında mareşal rütbesiyle Yıldırım Ordusunun başkomutanlığını yapmıştır. 1922 yılında piyade korgeneral iken ölmüştür. (a.g.e.; s.25.) (Ç.N.)

Birinci Dünya Savaşı yıllarında memleketimizde ne gibi amaçları gerçekleştirmeye çalıştıklarını çok iyi biliyoruz. Bundan şu sonuç çıkar:

Türk'e, azimli Türk Komutanı komuta ettikçe, Türk'ü yenmek kolay değildir.

2. Bakımsızlıktır. Şahsi ve millî amaçlarını düşünerek; Türk'ün cephede dayanamaması için, onu aç ve çıplak bırakarak bedeni gücünün, manevi kuvvetinin eksilmesine çalışan Türk düşmanlarının hareketleridir.

Her kanunun istisnası olabilir. Ancak istisna durum, hiç bir zaman geneli ifade etmez. Çanakkale'de, Galiçya'da, Dobruca'da çarpışan ordularımızın büyük kahramanlıklarına sebep; karın tokluğu, sırt peklîğidir.

Şu iyi bilinmelidir ki, karnı tok Türk, emir almadıkça düşman karşısında kafasını geri çevirmez.

3. Arkadan vuran gizli kuvvetlerdir. Hastanelerde ve buna benzer yerlerde sağlam insanları askerlikten çıkararak vb. uygulamalarla kuvveti eksilteler, memlekette casus şebekesini teşkil edenler, araya fitne fesat sokanlar hep bu gibi hainlerdir.

Muharebe sırasında bizi içimizden kemiren, arkamızdan vuranların harekâtı bu ve başka şekillerde gelecekte yine ortaya çıkacaktır. Bu milliyet yüzyılında, insanların gözünü hırs bürüdüğü bu devirde, böylelerinin sadakatine inanmak saflıktan daha fazla bir şeydir.

Gelecekte bu ihanetlerin tekrar etmeyeceğini kimse temin edemez. Bunun için şu atasözünü burada tekrarlamak çok yerinde olur. "Sütten ağzı yanan yoğurdu üfleyerek yer."

Türk'ün kuvvetli zamanında herkesin Türk'ten daha çok Türk olduğunu bildiğimiz gibi, Türk'ün zayıf zamanında da neslinin üç kuşak öncesi bilmem hangi ırka dayandığını söyleyenlerin sesleri de halâ kulaklarımızda çınlamaktadır.

Esasen Mareşalimizin (Fevzi Çakmak) "Bir millette birlik ve beraberlik olmazsa, meydana getireceği ordunun manevi gücü zayıf olur. Yenilgi sebeplerini milletlerin ve hükûmetlerin iç zaaflarında aramalıdır." sözü benim üç uzun madde ile anlatmak istediğimden daha çok şey ifade eder.

DİZİN

1

1 nci Bölük, 15, 17, 18
1 nci Piyade Tümeni, 22
12 nci Kolordu, 33, 39
125 nci Alay, 13
125 nci Piyade Alayı, 1
16 nci Tümen, 13
19 ncu Piyade Tümeni, 1
19 ncu Tümen, 13

2

2 nci Bölük, 8, 9, 10, 17, 18, 30
20 nci Kolordu, 13, 20, 21, 33, 40
24 ncü Piyade Tümeni, 21, 32
24 ncü Tümen, 4, 32

3

3 ncü Bölük, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 16, 17, 20, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 30
3 ncü Kolordu, 2, 15, 16, 21, 22, 25, 35, 38, 41
3 ncü Süvari Tümeni, VII, 1, 3, 4, 7, 13, 21, 23, 32, 35, 38

4

4 ncü Bölük, 8, 9, 10, 12
4 ncü Ordu, 4, 7, 15, 18, 19, 20, 21, 22, 31, 32, 33, 34, 38, 39, 40

6

6 nci Alay, VII, 1, 5, 7, 15, 16, 17, 18, 19, 21, 27, 30, 37

7

7 nci Alay, 1, 19
7 nci Ordu, 2, 3, 7, 13, 14, 20, 21, 31, 33, 34, 35, 36, 40, 41

8

8 nci Alay, VII, 1, 5, 7, 8, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 27,
30, 35, 37
8 nci Ordu, 2, 7, 10, 12, 13, 14, 18, 19, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 40, 43

A

Ağır Makineli Tüfek Bölüğüne, 17
Akabe, 16, 39
Albay Esat, 4

Albay Lawrence, 16, 39
Alman İmparatoru, 43
Amman, 2, 27, 32
Arabistan, 16, 28, 31
Artuz, 22, 23, 25
Ayniarik, 2

B

Bahrilut, 2, 3, 40
Balkan, 4, 29, 31, 41, 42, 49
Beni Sahr aşireti, 39
Binbaşı Gani, 19
Binbaşı Vecihi, VII, 4, 5, 33, 38
Bisan, 7, 8, 9, 13, 32, 33, 34, 35

C

Cebeliesvet, 24, 25, 26, 37, 41
Celal, 30

Ç

Çanakkale, 31, 43, 44, 49

D

Dobruca, 44
Duma, 24, 26, 27, 37, 40, 41
Düzce, 4

E

Ebuhof, 1
Ebuzeytun, 2
Ehisya, 29
Elmüzalebe, 2
Emir Faysal, 16, 39
Erdün, 32
Eriha, 3, 7, 32
Eşrefiye, 23, 24, 25
Ezra İstasyonu, 18, 19, 21

F

Fari köyü, 14
Filistin, VII, 1, 4, 13, 16, 28, 31, 38, 41, 43, 49
Filistin Orduları Grubu, VII

G

Galiçya, 44
Gazze, 1, 32

H

Halep, 1, 30
Havran, 13, 14, 15, 16, 19, 26, 32, 33, 36, 39, 40
Haydar, 30
Humus, 29, 30, 37, 38, 40, 41
Huveytat, 39

İ

İdris Çavuş, 11, 12
İngiliz, 1, 3, 5, 16, 19, 20, 26, 33, 38, 39, 40

K

Kara Tatarlar, 41
Katya, 38
Kerek, 32
Kisve, 19, 20, 21, 22, 37
Kudüs, 1, 2, 5, 26

L

Lehler, 39
Liman von Sanders, 2, 31, 40, 43
Londra Süvari Alayı, 38

M

Mahce, 19
Mersinli General Cemal, 31
Mustafa Kemal (ATATÜRK), 31
Müzeyrib, 14, 15

N

Nebi Salih, 2
Neva, 15, 20
Nil, 28

P

Plats müfrezesi, 13

R

Rabva, 21, 23, 24, 26, 30, 37, 41

Riyak, 21, 30, 40
Rovella süvarisi, 39
Ruslar, 39

S

Salt, 2, 3, 4, 5, 32
Sina, 1, 4, 28, 43, 49

Ş

Şam, VII, 1, 16, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 37, 38, 39, 40, 41
Şamlı Mahmut, 21
Şelale bölgesi, 1
Şeria Nehri, 2, 3, 7, 13, 32, 34, 35
Şeria Vadisi, 2, 15, 19, 34
Şeyhsait, 15

T

Tafas, 15, 16, 17, 18, 26, 37
Tellinnermin, 2
Tellinnevm, 13
Timurlenk, 41

U

Urufavka, 2

Ü

Ümmüşşart, 3
Üsteğmen Nazım, 3

Y

Yarbay Mahmut, VII, 4
Yıldırım Bayezit, 41
Yıldırım Ordular Grubu, 2, 3, 22, 31, 32
Yüzbaşı Salih, VII, 27, 30

KAYNAKLAR

Arşivler

Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi.

Kara Kuvvetleri Komutanlığı Emeklilik Şube Arşivi.

Kitaplar

AVCI, Sinan, Çanakkale Savaşlarında Alman Askeri Heyeti ve Yardımcıları, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Çanakkale, 1997.

Balkan Savaşı'na Katılan Komutanların Yaşam Öyküleri (Alay ve Daha Üst Birlik Komutanları), Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2004.

Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi Sina – Filistin Cephesi, IV ncü Cilt 2 ncü Kısım, Ankara, Gnkur. Basım Evi, 1986.

Cepheden Meclise, MSB Yayınları, TTK Basımevi, Ankara, 1999.

Deutsche Offiziere in der Türkei (Türkiye'de Alman Subaylar) (Basılmamış daktilo eser).

GÖRGÜLÜ, İsmet, On Yıllık Harbin Kadrosu (1919-1922), Ankara, 1993.

Türkiye'de Alman Subaylar; Çev. P. Çvş. Enis Arslan, (Daktilo eser).

Sözlük ve Ansiklopediler

AKBAYAR, Nuri; Osmanlı Yer Adları Sözlüğü, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003.

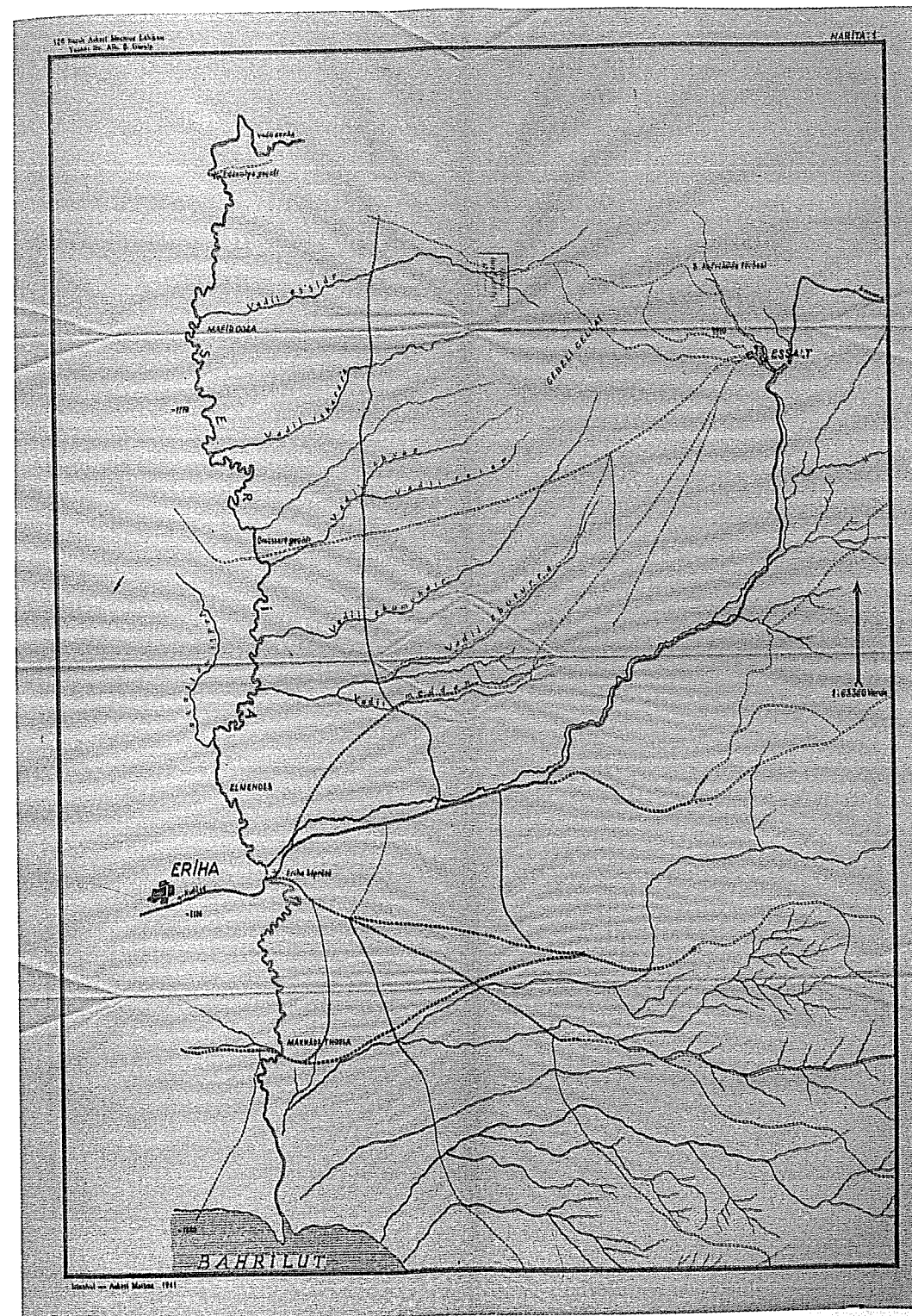
Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedi.

DEVELLİOĞLU, Ferit, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, Ankara, 1990.

SOYASLAN, Hilmi, Askerî Terimler Sözlüğü, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul, 1971.

Türkçe Sözlük, ATATÜRK Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayını, Ankara, 1988.

EKLER

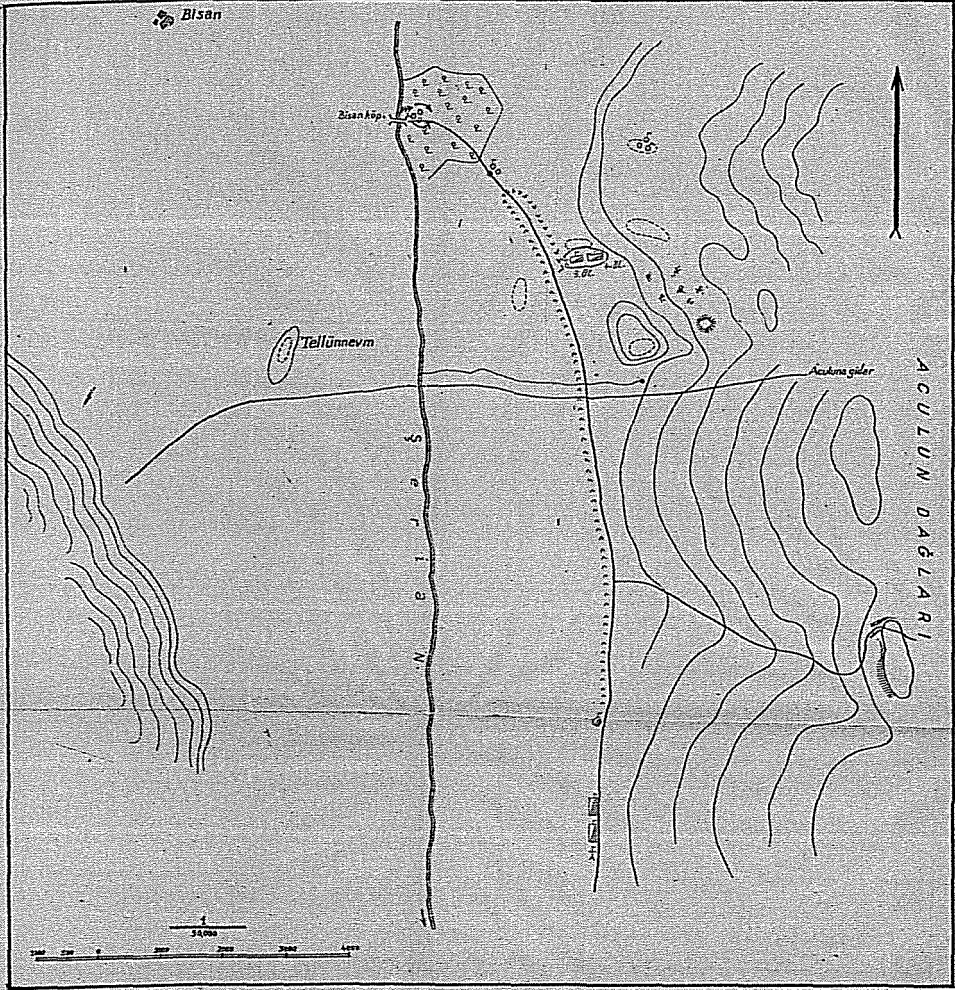
Kroki-2

22/23 Eylül 1918 Durumu

120 Sayılı Askerî Mecmua Lâhikan
Yazan: Sv. Alb. S. Güralp

22/23 - Eylül - 334. GECE YARISINDAN SONRAKİ DURUM

Kroki 2

İstanbul — Askerî Mektep 1941

Türk Kuvvetleri

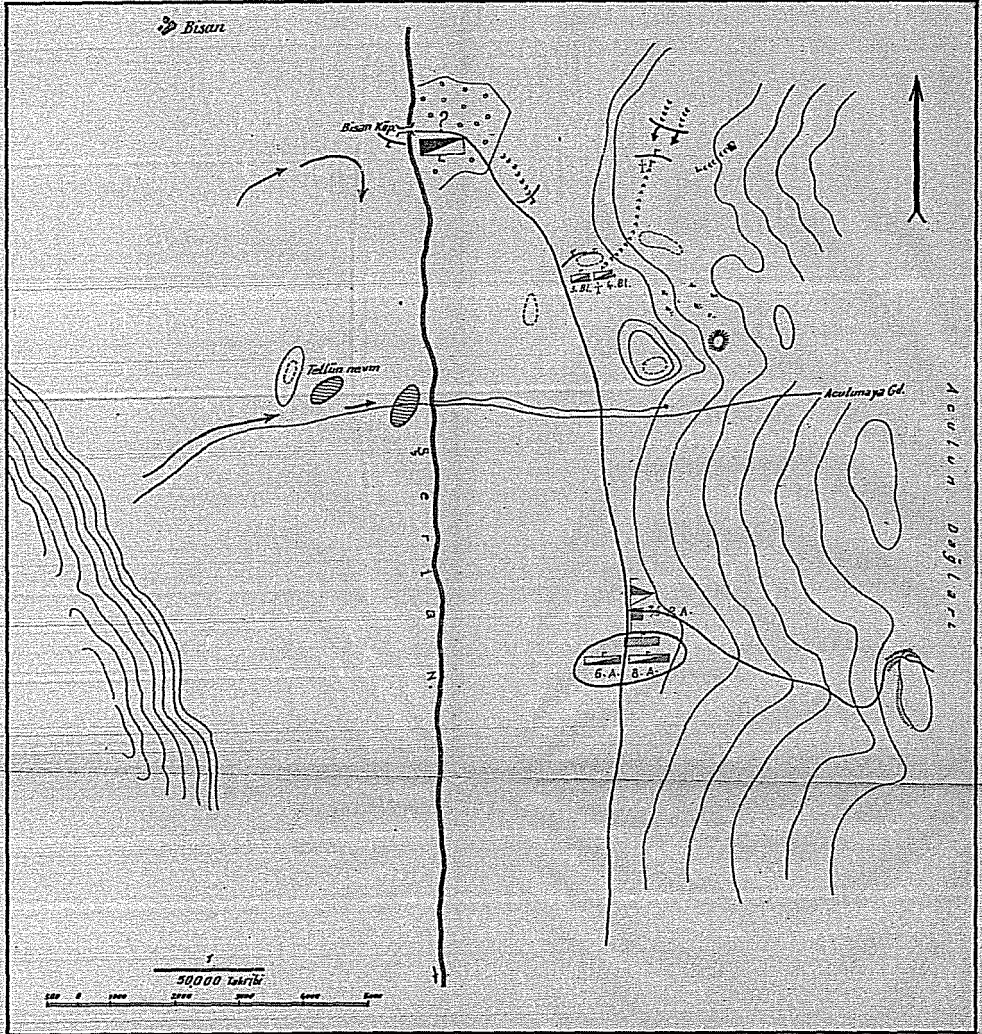
İngiliz Kuvvetleri

23 Eylül 1918 Günü Saat 05.00 Durumu

120 Sayılı Askeri Memnua Lâhikası
Yazan: Sr. Alb. Ş. Güralp

23-Eylül-334 Sabahı saat 5 durumu

Kroki:3

İstanbul — Askeri Mithaa 1941

— Türk Kuvvetleri

— İngiliz Kuvvetleri

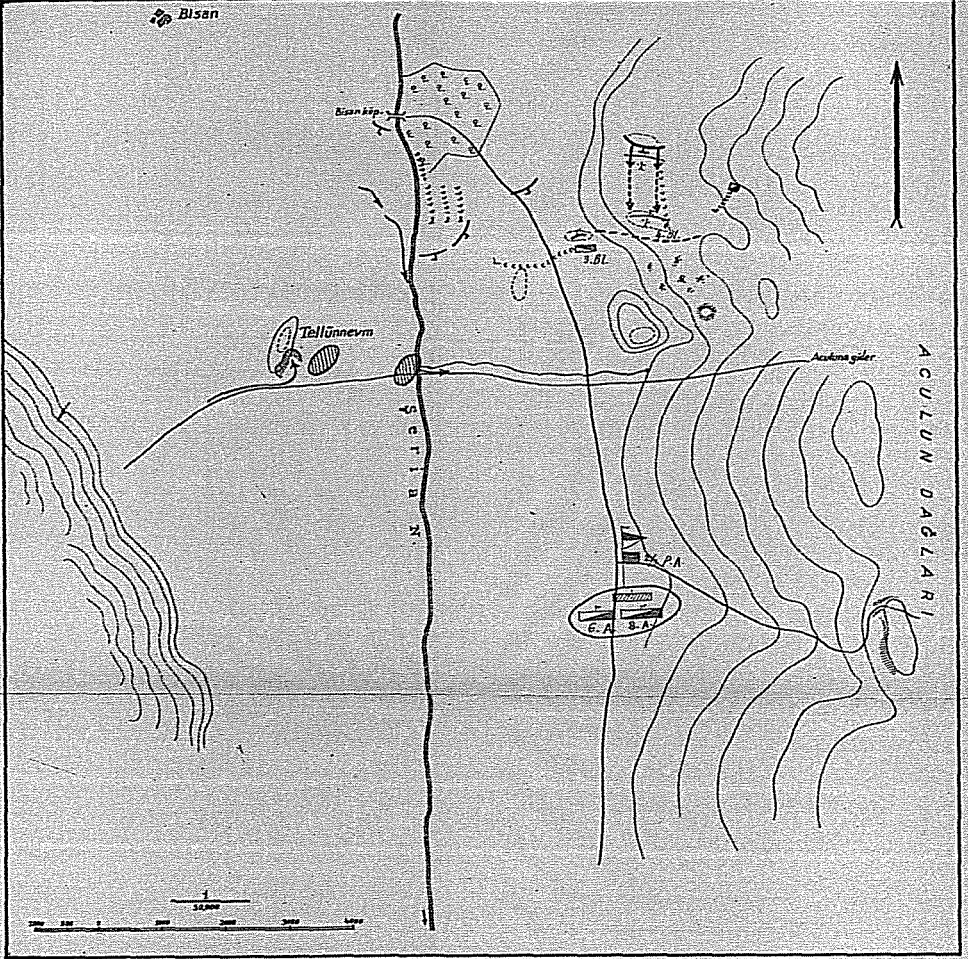
Kroki-4

23 Eylül 1918 Günü Saat 06.00 Durumu

120 Sayılı Askerî Mâcma Lâhâzı
Yazarı: Sv. Alb. Ş. Güralp

23- Eylül-334 Saat 6 durumu

Kroki-4

İstanbul — Askerî Mâcma 1941

Türk Kuvvetleri

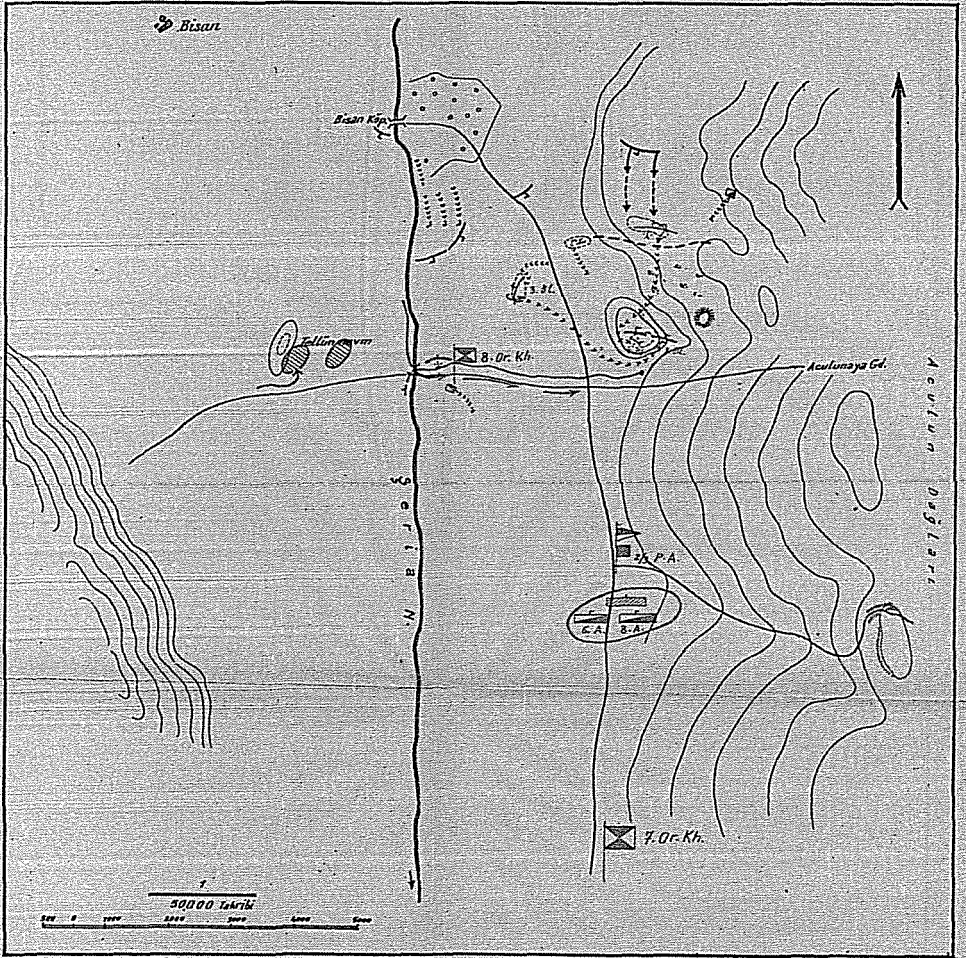
İngiliz Kuvvetleri

23 Eylül 1918 Günü Saat 07.00 Durumu

120 Sayılı Askeri Mecmua Lâhikası
Yazan: Sv. Alb. Ş. Güralp

23 Eylül 334 Saat 7 durumu

Kroki-5

İstanbul — Askeri Matbaası 1941

Türk Kuvvetleri

İngiliz Kuvvetleri

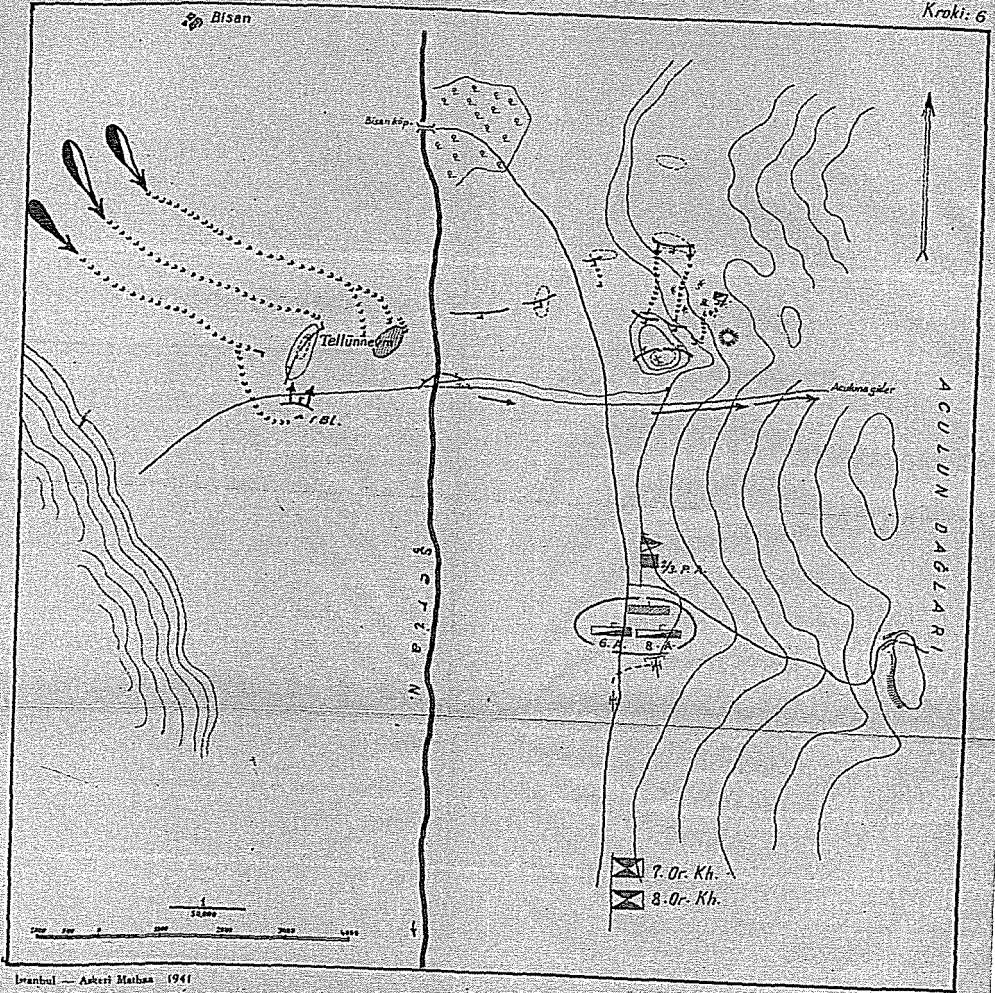
Kroki-6

23 Eylül 1918 Günü Saat 08.00-12.00 Durumu

120 Sayılı Askerî Mecmua Lâhika
Yazan: Sv. Alb. Ş. Günel

23 Eylül- 334 Saat 8- 12 durumu

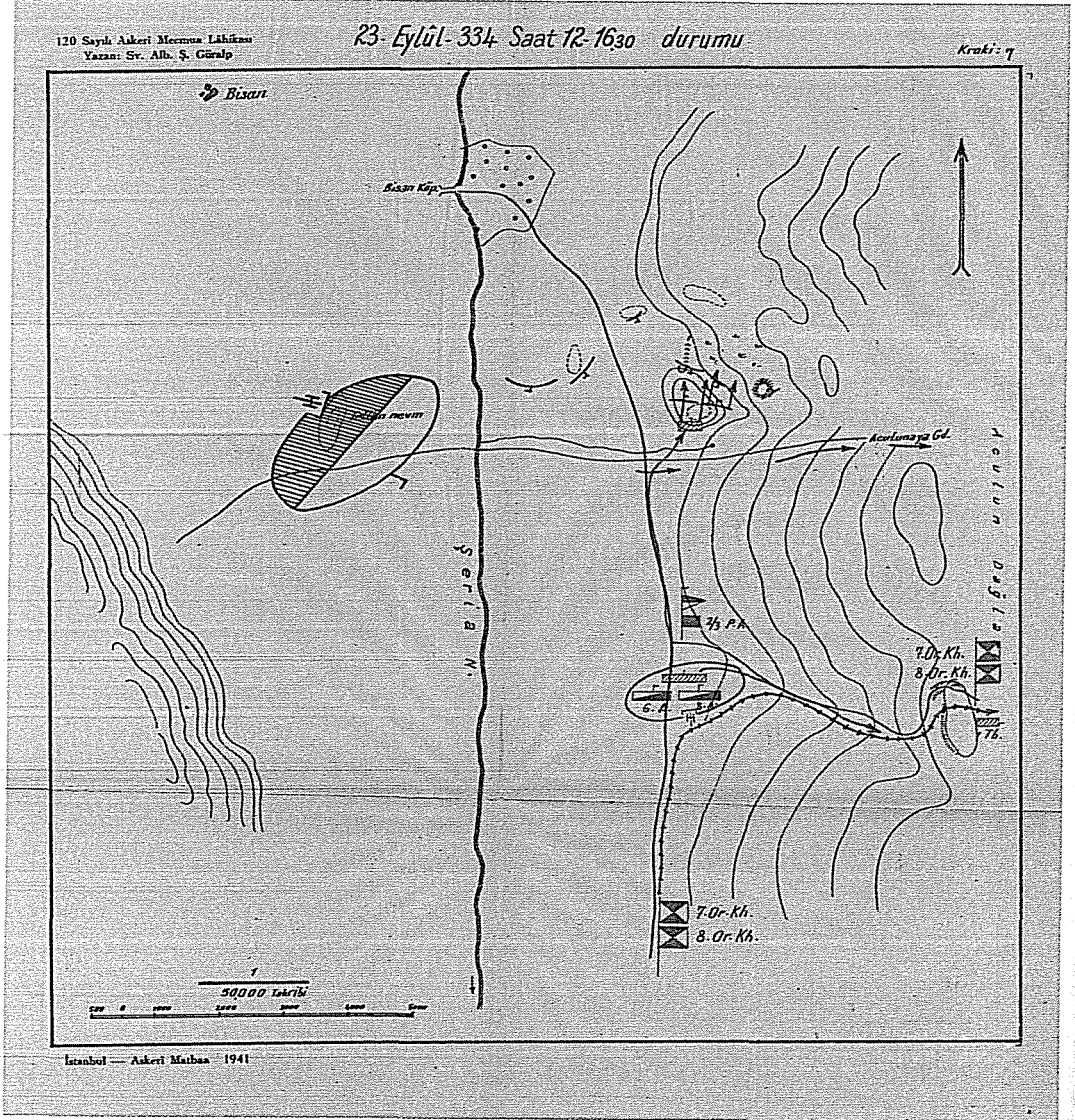
Kroki: 6

Türk Kuvvetleri

İngiliz Kuvvetleri

23 Eylül 1918 Günü Saat 12.00-16.00 Durumu

Türk Kuvvetleri

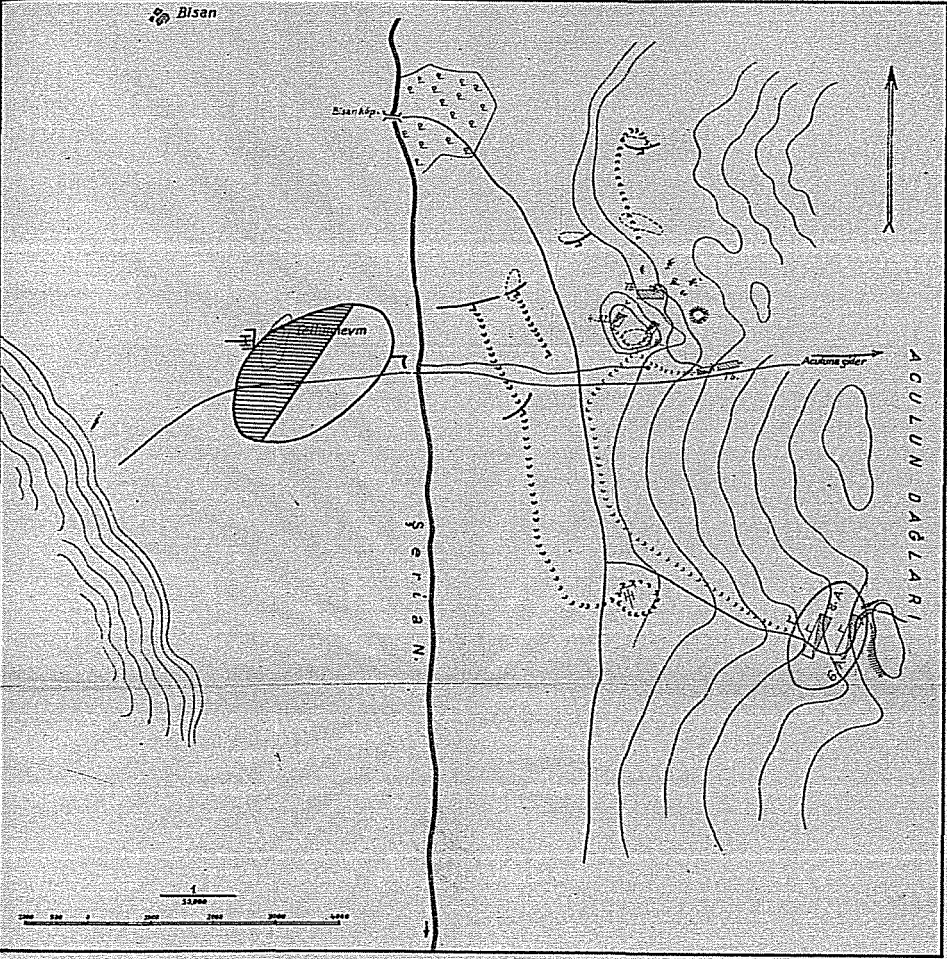
İngiliz Kuvvetleri

23 Eylül 1918 Günü Saat 18.00 Durumu

120 Sayılı Askerî Mecma Lâhika
Yazan: Sv. Alb. Ş. Güralp

23-Eylül-334 Saat 18 durumu

Kroki: 8

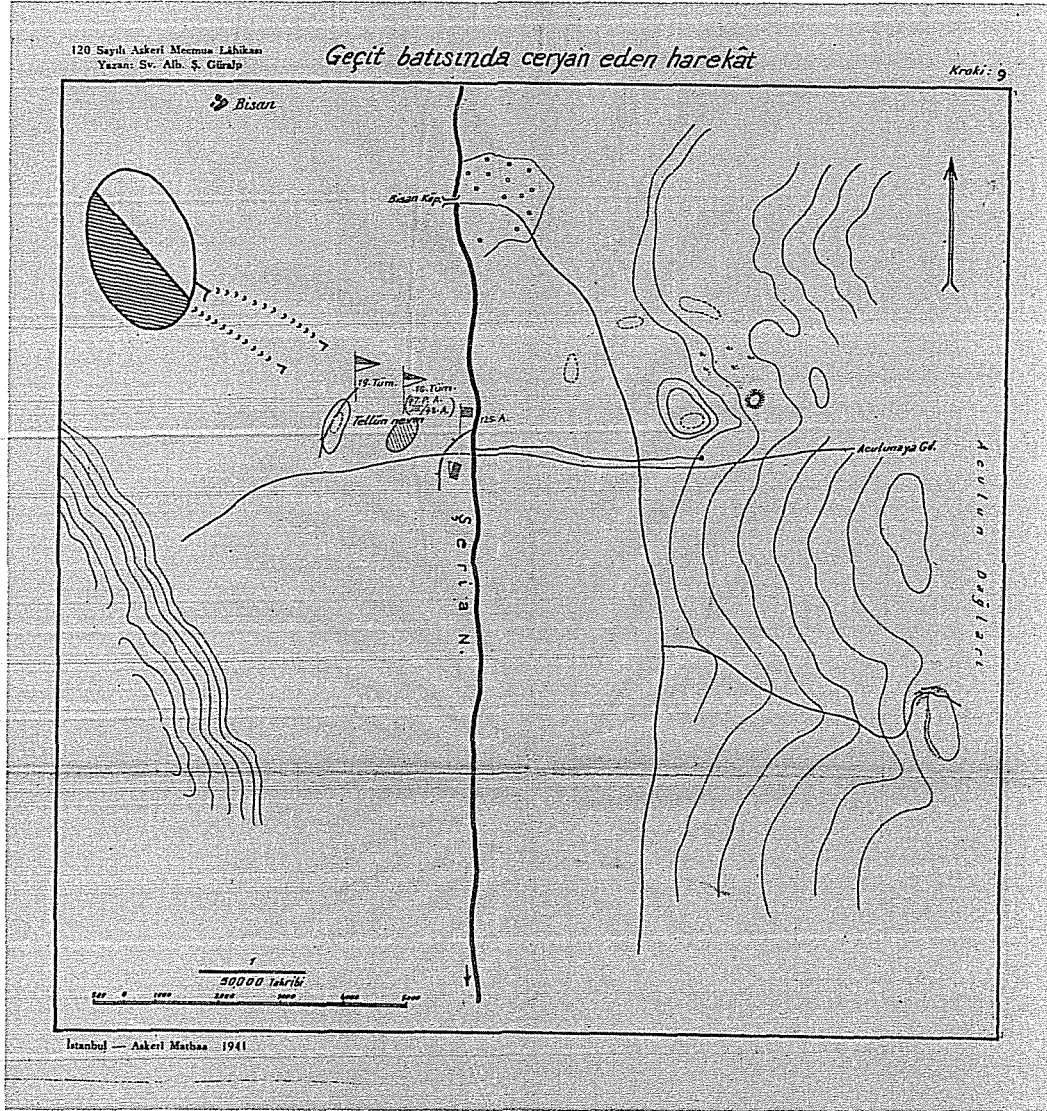
İstanbul — Askerî Matbaa — 1941

Türk Kuvvetleri

İngiliz Kuvvetleri

Geçidin Batısında Cereyan Eden Harekât

Kroki-9

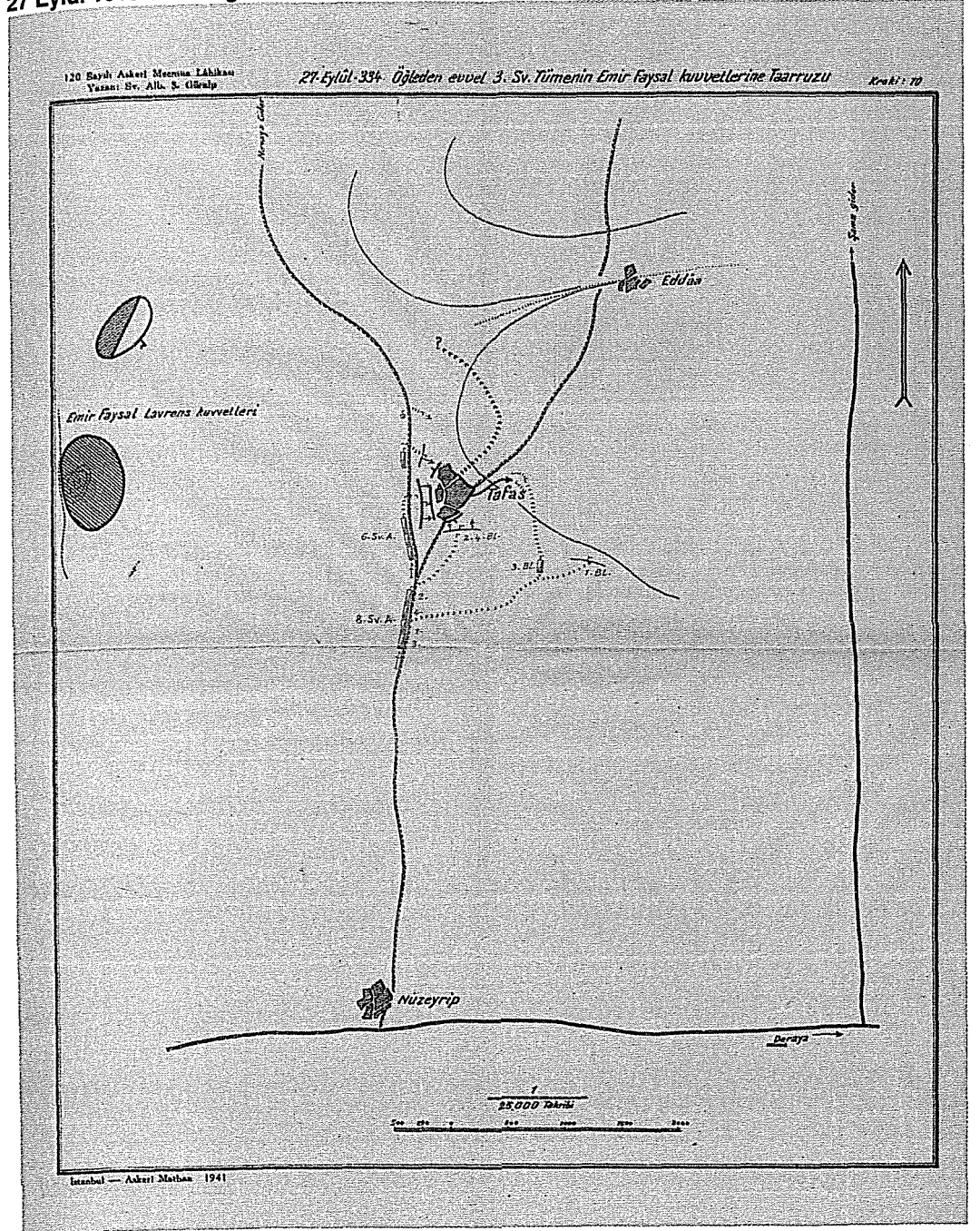

— Türk Kuvvetleri

— İngiliz Kuvvetleri

Kroki-10

27 Eylül 1918 Günü Öğleden Önce 3 ncü Süvari Tümeninin Emir Faysal Kuvvetlerine Taarruzu

— Türk Kuvvetleri

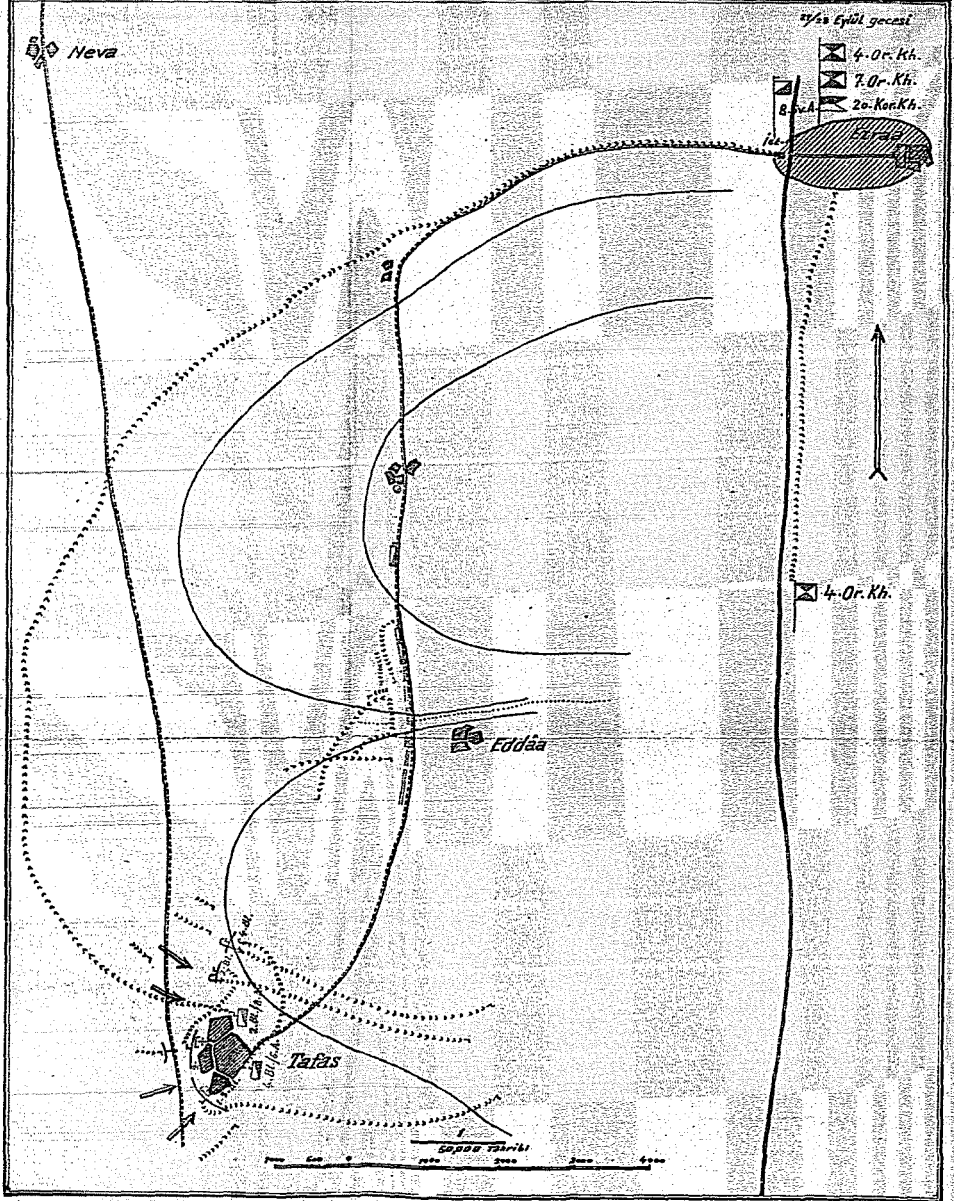
— İngiliz Kuvvetleri

27 Eylül 1918 Günü Öğle Vakti Cereyan Eden Harekât ve 6 ncı Alayın İkinci Tafas Muharebesi

120 Sayılı Askerî Mecmua Lâhikası
Yazarı: Sv. Alb. Ş. Güralp

27-Eylül-334 Zevalinde cereyan eden harekât
ve 6. A.ın ikinci defa Tafas muharebesi

Kroki : 11

İstanbul — Askerî Matbaa 1941

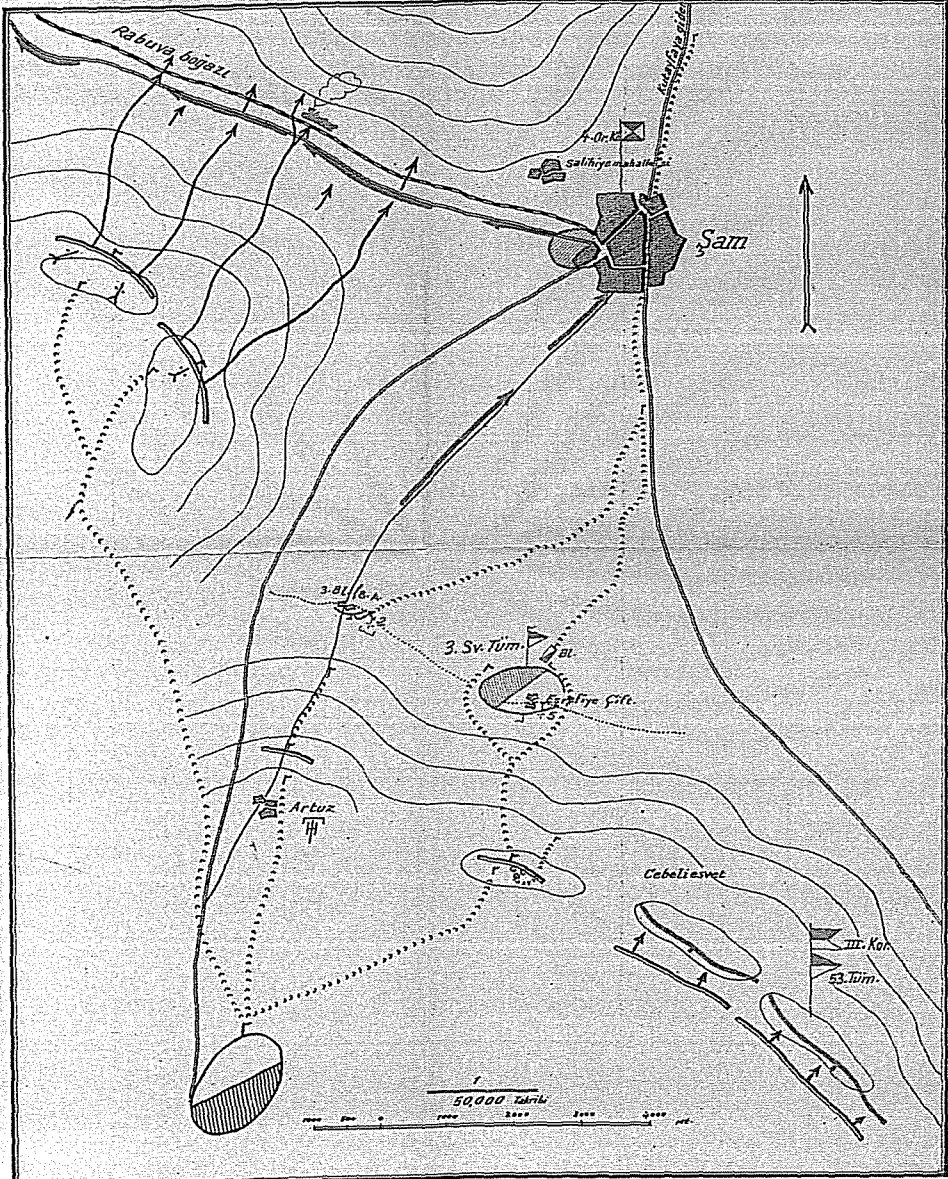
— Türk Kuvvetleri
— İngiliz Kuvvetleri

30 Eylül 1918 Günü Şam'ın Düşmesi ve 3 ncü Süvari Tümeninin Esareti

120 Sayılı Askerî Mecmua Lihikası
Yazan: Sr. Alb. Ş. Güralp

30-Eylül-334 Şamın sukutile 3.Sv. Tümeninin esareti

Kroki: 12

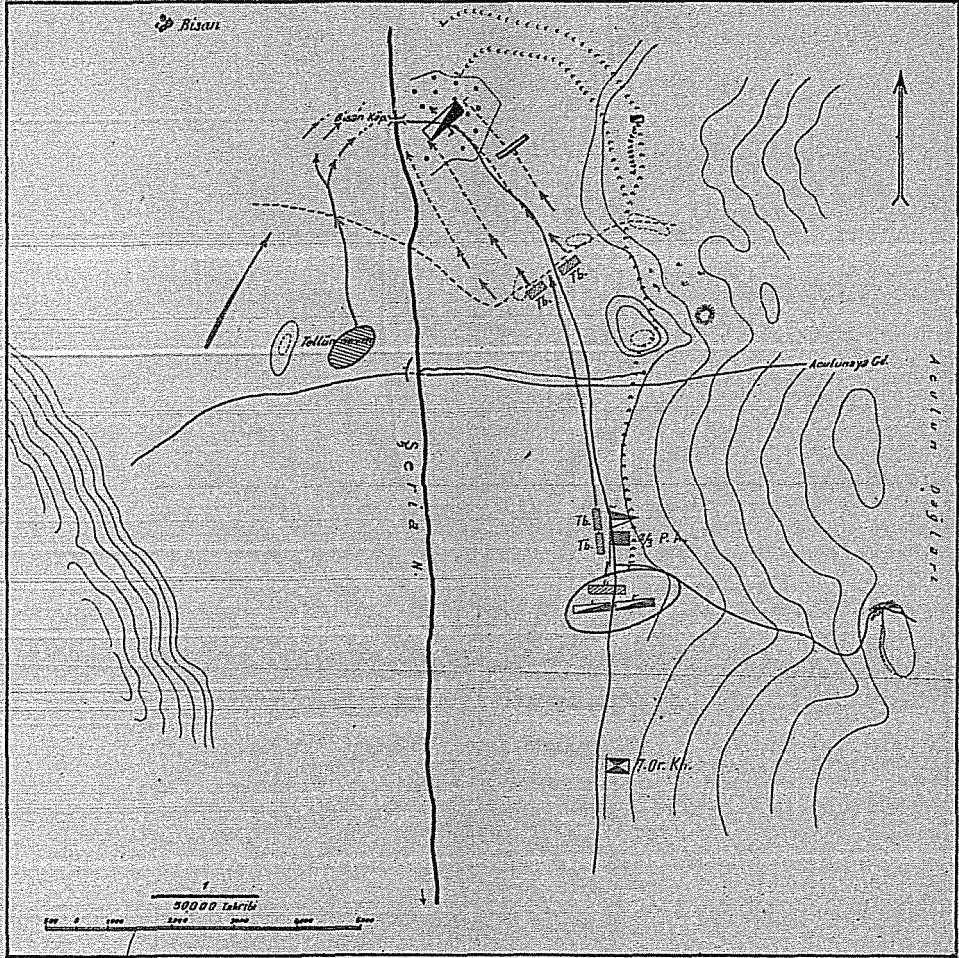
İstanbul — Askerî Matbaa 1941

23 Eylül 1918 Günü Sabahı 3 ncü Süvari Tümeninin Hareketi

120 Sayılı Askerî Marmas. Lâhika
Yazarı Sv. Alb. Ş. Gürlep

23- Eylül 334. Sabahı
Sv. Tüm. nin en doğru hareket tarzını gösterir.

Kroki:13

— Türk Kuvvetleri

— İngiliz Kuvvetleri

